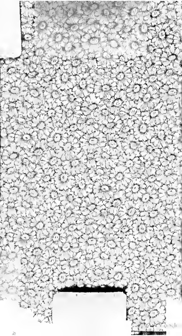
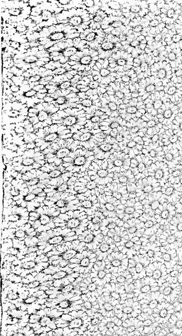

LA QUITERIA

DOLORS MONSERDÀ DE MACIÀ

LA QUITERIA

NOVELA

BARCELONA
Ilustració Catalana
1906

AB LLICENCIA DEL ORDINARI

Queda fet lo depòsit que marca la lley.

Barcelona — Estampa de J. Thomás

Al qui dech, després de Deu, lo poch que soch; al qui fou mon espòs EUSEBI MACIÀ Y PUJOL, *dedico aquesta obra, encara concebuda al escalf del amor de tota una vida.*

LA QUITERIA

Lautova

I

LA CRIATURA TROBADA

Feya uns divuyt anys, qu una matinada d'hivern, la mestressa del Màs de ca'n Grau, al obrir la porta de la entrada, s'havía trobat en lo marxapeu ab una nena acabada de néxer. La criatura, nèta y ab bolquers usuals, estava abrigada ab la valona de panyo d'una capa d'home.

Als crits de la mestressa, l'amo, lo mosso y la porquerola sortiren tot seguit a veure la troballa, comensantse ab aytal motiu, la corrúa dels comentaris, que, de moment, acabaren ab lo determini de baxar al poble pera donarne part a la justicia.

Per més que'ls amos del Màs sols tenían un noy de quatre ó cinch

anys, y la noya era maca a tot serho, no's sentiren pas ab desitjos de quedarse ab lo regalo que'ls havían fet.

La Madrona, una pubilla casada ab un fadrí cabaler, qu'ab l'heretatge de ca'n Grau, havía portat al seu home, per torna, les aspreses de un geni resolt, axut y dominador, en un santiamen despullà a la criatura, pera veure si portava diners ò senyals per ahont pendre indicis de que aquell present els fos alguna cosa de profit, mes, com no hi havía rès d'axò, subsistí ab més forsa'l pensament de ferne entrega al jutge.

Los comentaris del poble sigueren bon xich més extensos de lo que ho havían sigut los fets per la gent del Màs. Com lo vehinat era petit, prompte's passà revista de les fadrines, les quí, per un voler de Deu, ò potser pel bon ayre de les comares en aquell día, totes exiren nètes de culpa; per quin motiu, los judicis tingueren d'escórrers més lluny, y per lo tant, més mancats de fonaments. Y aquí, l'un feya esment de haver vist lo vespre abans, a la llevadora de la vila propera conver-

sant de baix en baix ab una dòna desconeguda; y un'altre s'esqueya a haver trobat aquella matexa matinada a un vell, ab ayres de foraster, que duya un sarró a la punta d'un pal, en que be hi podía cabre una criatureta a dins; y'l mosso de casa l'ordinari assegurava haver vist, la tarde anterior, baxar per la carretera un carro plè de comediants, que tornavan de la vila, ahont hi havían anat a representar per la festa major, y de quin carro'n sentí uns xiscles de dòna, qu'aleshores li semblaren rialles, y ara també creya que podían esser de dolor; y per fi, comparegué l'hostaler, jurant y perjurant que la valona ab que estava abrigada la criatura, era d'igual roba y color que'ls de la capa que duya un subgecte qu'aquella matexa nit s'havía hostatjat a casa seva, y de la que'n sortí a la matinada, després d'haver pagat rumbosament lo gasto ab un bitllet de cinch duros, del que no n'hi volgué'l cambi.

Aquest últim detall, cert ò potser intencionadament inventat per l'hostaler, salvà a la criatura d'esser enviada a la casa de Maternitat de

Barcelona. La Madrona, qu'era un bon tros interessada, digué tot seguit que'l seu intent, al baxar la nena, tan sols havia sigut pera donarne part; y que, si la dòna del ferrer, cosina seva, que tenía un noy de tretze mesos, volía fer la bona obra de desmamarlo y criar un quant temps a la criatureta trobada, ella, ab llicencia del seu home, se la quedaría tan prompte se la pogués passar ab sopes d'olí.

La cosina, ab los pactes de que, si may per may apareguessen los pares de la nena, ella'n cobraría'l didatge a bon preu, consentí en la proposta, ab lo que la criatura, batejada ab lo nom de Quiteria, per esser lo de la dòna que li fou padrina, després de nou messos de mal mamar a casa de la ferrera, passà a malmenjar al Màs de ca'n Grau. Y ab axò no's vol dir que la nena passés gana, nó; però la Madrona tenía prou quefers ab los porcells y'ls conills y les gallines; y quan no podía ò no's recordava de fer les sopes, axís mateix li donava un plat de bròquil ò una escudella dels fasols que's posavan a la taula. Y'l tendre infantó, ab tot

y tenir una pell més blanca que les flors de la ridolta, y unes fesomíes totes afinades, s'empassava aquella farda sens més entorpiment que alguna mala febrada, que desaparexía ab lo sol remey de dexarla un parell de díes ageguda a la palla, posada en caxó de fusta negra, arrecerat en un recó de cuyna, y alguna que altra escudella d'aygua de malves, quan la cremor de la febre la feya plorar de set.

En los primers anys, la Madrona y la ferrera pensavan sovint ab los pares de la Quiteria, y més de dues vegades preguntaren al hostaler si per un rellans havía tornat a veure al subgecte de la capa y del bitllet de cinch duros; mes, com sempre'n reberen la matexa negativa, de poch en poch, s'anà esvahint la recordansa d'aquelles interessades suposicions. Per altra part, la criatura, com si conegués qu'allà hi vivía de caritat, desde petita s'esforsà en esser útil a la casa, y, malgrat sa cara fina y'l seu aspecte de oena ciutadana, als vuyt anys ja hi ocupà'l lloch de la porquerola, per més qu'aytal càrrech fos completament contrari als seus

gustos y inclinacions. Viva de mena, sens ensenyarnhi, tan sols ab vèureho, aprengué de fer mitja y de cusir; y quan l'Andreu, lo fill del Màs, retornava d'estudi ab un parell de llibres nuats ab un tros de beta, sos ulls brilladors se fixavan ab fervent dalè en les escubertes d'aquells rebregats quaderns, ahont s'hi tancavan uns signes negres qu'ella hauría sigut ben felissa si'ls hagués pogut entendre..

— ¡Si me'n volguesses ensenyar de lletra!...—havía insinuat, tímidament, un día al hereu.

— ¡Recol de mossal ¡Vaya un regalol — exclamà'l bordegàs, fenthi una rialla de mofa.—Prou cuyt n'estich de dirho a estudi; ¿y tu voldrías qu'hi tornessa a casa?.. ¡Pas que m'hi enganxis!... —

Ab ben fondo sentiment, la Quiteria no pogué realisar lo seu ideal d'apendre de lletra; lo que fou motiu pera que les tardes dels diumenges, en que la Madrona la dexava baxar al poble pera anar a la doctrina, aprengués ab més afany les ensenyanses del senyor Rector; les que, als prechs de la noya, va estendre

fins a esplicarli tota la vida y mort de Nostre Senyor Jesucrist. ¡Y d'axò sí, que la ooyeta may ne tenía prou! Tot lo saot, tot lo heroycb y extraordinari d'aquells texts sagrats, li tenía robat lo cor y l'enteniment; y si de díes, los afilats arsos dels marges li recordavan la corona de espines que ensangrentà l'hermosa testa del Redemptor, a les nits no se sabía ficar al llit sense que, obriot la xica portella de la finestra del seu quarto, cerqués entre mitx d'aquells milers d'estels, que puotejavan per l'eovellotat del cel, la prodigiosa estrella que guià als sants Reys fins al portal de Betlhem Aquell Jesuset petit y pobre, com ella matexa, tingué tot seguit lo poder d'iluminar, encendre y poetisar los seus seotiments.

¡Y ben sovint qu'hi pensava ab aquell estable brut y pobre, ahont lo Diví Infant hi sufrí'ls rigors del fret, en los brassos de sa santa Mare! ¡Oh, si ella'n tingués de mare!...

Y peosaot, pensaot, eo los anys eo que les criatures correo, saltan y jugan sens preocupacions de cap mena, la Quiteria feu una crexensa

espigada, a la qu'era menester tot l'encís de sa cara d'àngel de retaule antich, pera que no se li esvahís la boniquesa entre la flacor de ses carns y la pobresa de les robes.

En quant a la gent del Màs, derrera de la seva habitual aspror, era difícil trobarhi la mida exacta del carinyo que portavan a aquell sér, que feya divuyt anys compartía ab ells lo recer d'aquelles rònegues teulades.

En Genís, que parexía que sols havía vingut al món pera bregar ab les eternes lluytes de cavar la terra, sembrarhi les llevors y esperar una pluja, que may venía a la mida y hora que's desitjava, quan la nena era petita, algun día que'l mal temps l'arrecerava a les foscors de la cuyna, havía agafat ab ses mans rasposes aquells brassets que per instint s'axecavan envers ell desde'l fons de la empresonadora basseta, mes, si la Madrona s'esqueya a vèureho, tot seguit li arrebassava, exclamant, ab un deix afilat que fería més que'l tall d'un ganivet:

— ¡Potser sí qu'ab aquesta mocosa faríàs lo que no has fet may ab lo teu fill!

— Si... ¡vaya un isart l'Andreu!... Si volguessa que'm donés una cossa al ventre, que me'n sentigués per quinze díes...

— Per que a n'ell no n'hi fas may de festes!... Per que no li enrahonas, si no es pera estemordirlo ab una calamarsada de renys, que fan trontollar la casa!.. Ja'n comenso a estar massa tipa jo de tantes marruferíes; y'l dia que me'n cansi d'aquesta mossa, l'agafo per una orella y la planto allà d'hont va sortir: al mitx del carrer!... —

Per un voler de Deu, malgrat la seva rusticitat, en Genís va compendre aquelles gelosíes de mare asselvatjada, y, per l'afecte que portava a la criatura, d'aquella hora en avant s'abstingué d'afalagarla; ab lo que la Madrona, veyentla completament abandonada a les escurrialles que restavan en son cor de la boja estimació que sentía pel seu únich fill, portà endavant la seva obra de mare postissa, sens cumplir ses amenasses de trèurela al carrer.

En quant al Andreu, bondadós de cor y aspre de geni, la seva conducta, relativament a la noya, era

la del germà-hereu. Si la Quiteria l'hagués contradit, a bon segur que, malgrat sa interior bonesa, no hi haurían faltat baralles; però la noya, dòcil de mena, y conexedora del lloch que tenía a la casa, més s'esmerava en compláurel qu'en donarli motius de quexa. Nèta ab extrem y ab gustos afinats, sens donarsen compte, revestía ab un segell de boniquesa tot lo que passava per les seves mans.

Les camises del Andreu, a copia d'estirarles mitx humides, les hi donava que semblavan planxades: d'un lloch ò altre, treya sempre un drap blanch pera que a la taula hi fés l'efecte de les estoballes, que la Madrona no treya may de la caxa, y les quatre ampolles posades en lo escudeller de la cuyna se veyan sempre enflocades per ramells de julivert, als que a son temps s'hi afegían branques de violer groch ò vermell, ab quina flayre embaumavan aquelles fosques parets.

Axís mateix sabía la mena de fasols que més agradavan als homes; y, sense que li demanessen, los feya una torrada per postres, pera la que

sempre trovavan al seu costat lo granet d'all pera fregarhi y'l cetrill del oli pera amanirla. Y tot axò la Quiteria ho feya com d'esma, y en Genís y l'Andreu ho prenían com a cosa de la seva obligació; y la Madrona, per un nou motiu d'afegir al seu habitual malhumor, barrejat de estranya gelosía, algun reny unit ab paraules que feyan espurnejar de llàgrimes los candorosos ulls de la noya.

— Sí, sí, pera falornies, ningú com tu! ¡Vinga perdre temps enflocant ampolles, y a bon segur que les besties s'estan sense menjar!

— ¡Oy! Si ja'ls n'he datl.. Y també he sortit a fer herba pels conills...

— ¡Ja fora ben estrany que tu no ho haguesses fet tot!... ¡Llàstima de be de Deu que's dexan perdre'ls bones pesses dels teus pares! —

Usualment, la Quiteria abaxava'ls ulls y callava, al sentir l'amargor de aquell retret que li encongía'l cor; mes, si alguna volta, ja fos per que la Madrona ho fes encara més punyent, ò per que la joveneta se sentís menys disposada a escoltarla, també responía ab pena:

—Vàlgam Deu! ¡Sempre heu de fer

sortir ala pares! ¡Dexèulos en paul
— Los hi dexaré ò no'ls hi dexaré, desvergonyida!—saltava la dòna d'en Genís, cantenta d'esbravarse. —¡Sí que fora bo que a dins de casa meva jo no poguessa dir tot lo que'm dona la gana!... Ja fas be d'alabarlos, mala-llevor! ¡Com que'ls testos sempre s'assemblan a les olles! —

Ab aquestos ò parescuts parlaments, que casi sempre s'esqueyan a l'hora dels menjars, la Quiteria solía esclatar en plors, mentres qu'en Genís y l'Andreu, tal volta per temensa d'allargar les rahons, sense bestrèdrehi un sol mot, seguían enforquillant ab ferrenya brahó'l plat de trumfes ò de cols que tenían al devant.

II

LOS FORASTERS

En aquestes, y allà per les calors del Juliol, se passà pel poble, qu'al hostal hi havia una familia d'*americanos;* calificatiu, qu'ab més ó menos exactitut, sols podía aplicarse a les criatures; puix encara que'l matrimoni havía viscut llarchs anys a Filipines, marit y muller eran catalans.

Segons se vegé, aquests senyors, cercavan hostatjarse en alguna masia d'aquells entorns pera passarhi l'estiu; y ab aquest fi, les resseguiren una per una, trobant que la més adequada als seus gustos y a les condicions higièniques exigides pel metge de la familia, era'l Màs de

ca'n Grau; ja qu'aquest estava situat demunt d'un turonet, tenint a la part del derrera, ó sía a la de ponent, un bon clap de bosch, per ahont les criatures hi podrían córrer tot lo día, mentres qu'a la del devant s'hi estenía una gran era a faysó de mirador, desde quin punt se descobría tot lo poble, voltat per una rodona de montanyes que's trencavan al dret de la casa, com si fos una obertura feta intencionadament pera dexar veure una extensa faxa de mar, per quines vores, de tant en tant, s'hi veya serpentejar la fumerola del ferrocarril de la Costa de Llevant.

Fets los tractes, forsa ventatjosos pera la gent del Màs, don Camilo, qu'axís s'anomeva'l cap de casa, se instalà ab la seva familia y'l servey, en les habitacions que, ab l'ajuda del fuster, del manyà y del vidrier, se pogueren posar més fàcilment en estat de servitut pera gent senyora.

L'esposa del *americà*, d'uns trenta tres a trenta cinch anys, per més que se la veya un bon xich mancada de salut, de bonica figura, y vestida

ab escayenta distinció, pertanyia a aquesta classe de dònes que sens esser una bellesa, a voltes agradan més que les qu'ho son. Moreneta, ab negres y ondejats cabells que, de qualsevulla manera que's pentinessen, sempre aparexían artísticament posats al entorn d'un front alt y espayós; ab ulls de color d'un vert indefinit, però qu'axís llampeguejavan ab fosfòriques lluhissors, com restavan ombrejats per vaga melanconía; l'imperfecció d'un nasset un xich arremangat y d'uns llavis un punt massa grossos, en lloch d'enlletgirla, semblava feta aposta pera formar una fesomía intelígent y expressiva; y quan sa boca s'obría pera enrahonar, ab una veu dolsa y unes paraules sempre suaus, sempre atinades y serenes, de tota sa persona se'n desprenía un encís de superioritat moral qu'acabava d'aumentar sos atractius.

Lo marit era l'ombra d'aquella llum. Ab onze ò dotze anys més que la seva muller, sa figura, completament adotzenada, hauría passat desapercebuda si l'home intern no hagués sobressortit ben tristament pel

demunt de la vulgaritat de la carn. Y lo que d'ell sortía enfora, no era pas la bondat, ni la dolsor; sinó les foguerades d'un geni arrebatat, que en qualsevulla petitesa trobava motiu pera esplayar la seva ira, de quins arrebatos sols ne descendía pera caure en lo malhumor d'una continuada displicencia, qu'acabava de fer més concentrada la seva afició a la nubolosa lectura d'obres extrangeres, de les que'n feya'l quotidiá aliment del seu esperit hipocondríach, que, al exir dels pessimismes naturalistes, sols trobava esbarjo ab lo *sport* d'algun colp de jonch, ab lo que, a faysó d'estrany afalagament, repicava les espatlles del criat malayo que, ab sumisa adhessió, havía dexat lo seu país pera seguir al seu amo a Europa.

Ab aquestes condicions de carácter, los fills de don Camilo li tenían por; les criades, y en particular les cambreres, per esser les que hi estavan ab més contacte, poques voltes acabavan un mes en lo servey de la casa, la seva muller... Aquesta,—que com Orfeo ab los sons de sa lira tenía poder pera amansir a les feres,—

ab sa inacabable dolcesa, era l'única persona qu'en certs moments tenía ascendent sobre d'ell, pera posarlo en estat normal.

¿Per quina estranya coincidencia, havían sigut aparellades dues ànimes d'un tremp tan visiblement distint?. .

Si fos possible qu'existís un registre ahont s'hi anotessin les extranyes causes que contribuhexen a la realisació de molts matrimonis, tal vegada se'n hauría pogut sapiguer quelcom dels misteriosos camins per los que aquelles dues persones havían arribat a la consumació del nús sagramental; mes, no essent axís, sols s'entreovirà per les explicacions d'en Tomàs, lo criat malayo, que'l marit, fill del Empordà, havía passat la seva joventut a Filipines, ahont ja feta sa fortuna, se casà ab donya *Asunción*, joveneta de pochs anys que tragué d'un pensionat de monges de Manila.

La vinguda dels forasters, ó mellor dit de donya *Asunción*, causà una grossa impressió en l'ànim de la Quiteria. Com moltes voltes sol succehir en criatures de pares ignorats,

a la desamparada noya, desde que la edat y la llengua de la Madrona li havían donat a conèxer la seva situació en lo món, sa idea constant era la mare, nom ó visió que per ella representava l'amor: aquell sentiment del que'l seu cor se'n sentía assedegat, sense que may n'hagués tastat una sola gota. Bondadosa de mena y somniadora per temperament, quan ab lo remat s'endinzava pels boscos ó ab lo falsó anava a tallar herba pels conills, sola, ab l'augusta soletat de la naturalesa, la seva pensa's complavía en dibuxarse aquella figura desitjada, que, per lo mateix de que may l'havía vista, ab més dalè fruhía del plaber de creársela a gust seu. Y, com en tot lo poble no hi trobava cap dòna que li semblés prou bonica pera pèndrela pera model del còs y faccions de la seva mare, son pensament, volava envers la d'aquell Jesuset, qu'en sa infantesa tant n'hi havia parlat lo senyor Rector. Y aquesta, si be era cert que, corporalment, tampoch la havía vista may, en l'altar de l'iglesia'n tenía la seva imatge pera donarnhi una idea; ab lo que la pobra

Quiteria, tancant los ulls, s'afanyava en formàrsela en les fondaries de la seva pensa; y era lo cert que, per un miracle del desitx, la figura s'apareixía ab la seva matexa fesomía, ab sa cara blanca y sos llavis vermells, ab sos cabells rossos y'ls ulls baxats en terra, semblantli que de tota ella ne sortía una escalforeta dolsa que ab tota suavitat li desglassava aquell gel que li enfredoria l cor!... Mes, com ab tota la forsa de la seva voluntat la noya no lograva may que la visió parlés, que li obrís los brassos, y que posantla sobre de son pit realisés lo somni y l'afany de tota la seva vida, aquells curts instants de embadaliment li constituhian una felicitat a mitges, quelcom parescut a la vista y escalfor d'un sol tapat per boyres...

La primera vegada que donya *Asunción* parlà devant de la Quiteria, a aquesta li semblà com si fos la primera volta de la seva vida que sentís lo dò de la paraula humana. Verament aquella senyora no s'assemblava, ni de figura, ni de fesomía, a l'imatge de la Verge qu'ab tant afany ella evocava en la soletat

dels boscos; però estava ben certa que si aquella visió pogués enrahonar, ho faría ab la matexa dolcesa, ab la matexa hermosor de paraules, que tant la deleytavan en la senyora forastera.

Realisada l'obra magnètica de la atracció, no hi bà que dir que la Quiteria no perdé ocasió de posàrseli aprop, desitjosa de vèurela y escoltarla y servirla, ab un zel que no passà desapercebut per donya *Asunción;* la qui, al trobarse en la cas, en que molt sovint li posava'l caràcter del seu marit, de quedarse sense cambrera, no vacilà en demanar a la Madrona que li dexés a la noya pera ocupar aquell lloch interinament estiguessen al Màs.

Feya pocbs dies que, ab gran satisfacció de la Quiteria, havia entrat a exercir les funcions del seu nou càrrech, quan una tarda, en la que don Camilo era a Barcelona, la senyora la feu sortir ab ella y ab los nens, pera anar, segons tenían per costum, a brenar en alguna de les fonts d'aquells voltants. Y la minyoneta, portant la cistella ab les prrvisions de boca, donya *Asunción* ab

sa gran ombrela blanca y recullint graciosament la faldilla de son trajo de nipis de color crú, y sos dos fills ab les mans embargades ab un cèrcol, una pilota, un carret y unes xurriaques, emprengueren la excursió montanya amunt.

La temperatura era un bon xich xafogosa, y la migrada comitiva seguía penosament ab lo sol al demut per entre'ls rochs d'una torrentera, quan les criatures, afanyoses de córrer, se desviaren del camí enfilantse per un carriol amunt. La seva mare, poch desitjosa de seguirlos, manà a la serventa que'ls corrés al derrera pera obligarlos a baxar. La Quiteria cumplí l'ordre, mes, al arribar junt a les dues criatures, adalerada pera agafarlos, sens advertirho, posà'l peu dessobre del fuet que'l noy més gran arrossegava per terra.

La criatura, contrariada y viva de geni, y sens dubte recordant els exemples del seu pare, ab intenció ó sense, pegà estrebada, y enlayrant lo mànech, creuà ab la tralla la cara de la nova serventa

La senyora, pujant al carriol de una embrandida, donà un cop vio-

lent a la mà del seu fill, tirà les xuriaques daltabaix del marge y, agafantlo pel bras exclamà, encarantlo ab la noya:

— *¡Bribón! ¡Mala alma! Dile a Quiteria que te perdone! ¡Que jamás volverás á hacer tamaña maldad!* —

La criatura abaxà'l cap y clogué fortament la boca; ab quina desobediencia, la mare, després d'un altre parell de colps a l'esquena, repetí ab major energía la seva intimació, en tant que la noya, ab ayre confós, li deya de baix en baix:

— Déxil estar. ¿No veu que so borda? —

Donya *Asunción*, no sentí ò no's fixà ab aquestes paraules, y, ab marcat enfado, tornà altra vegada a dirigirse al noy pera que li demanés perdó, mentres la joveneta, repetía, nerviosament:

— ¡Déxil, déxil! ¡si soch borda! ¡si soch borda!

— Y ¿què vols dir ab axò?—feu la senyora abandonant a la criatura que corregué a reunirse ab lo seu germà, pera fixarse ab la noya. — ¿Que per ventura no ets una persona com un'altra?

— ¿Veritat que sí?... ¿Veritat que jo no hi tinch cap culpa? — preguntà electrisada la Quiteria.

— Però ¿qui te la dona?

— Com la Madrona sempre'm diu que, per aquesta desgracia, ab mi tothom hi té dret... Que no puch alsar lo cap de terra... Que so una mala-llevor... Jo... jo...

— ¿Tu? tu, mentres sías una noya bona y digna, ets tan honrada com les altres! ¿Ho sents? — exclamà entre sobtada y compadida donya *Asunción*.

— ¿Veritat que sí?..... ¡Ay! Díguimho; díguimho moltes vegades axò!... Si sapigués lo be que'm fal— esclamà la noya com si verament li haguessen deslligat lo cor.

— ¿Y no t'ho baig de dir *hijita*? Com qu'es la *mismísima* veritat! — afirmà donya *Asunción*, ab lo català empedrat de mots castellans, que'ls molts anys de viure a Filipines, li feya intercalar en lo seu llenguatge — Lo qu'has de fer, es esserho molt de bona! Axò sí, que tu ho has de procurar més que les altres noyes!—

Y donant a sa veu un tò de commosa solemnitat, afegí:

— Lo món es tan cruel, que prompte té als llavis alló de « Tal mare tal filla,» y si tu estimas a la teva, aquesta sola idea t'ha de fer pujar dignament, dretament la costa de la vida ¡Felissa tu, si ab les teves virtuts, fesses oblidar les seves faltes! —

La estretor del viarany que seguían, obligantles a caminar l'una derrera l'altra, interrompé la conversa de les dues dònes, qu'en pochs minuts finiren lo caminet que serpejava vorejant una petita vall, pera exir a un replanet en forma de plassa Pins y pollancres, nats y crescuts a ses lliures voluntats, ab son rústich desordre, havian fet una espesa ubaga, per ahont de tant en tant, resorgint per entre mitx de la brossa formada per les fulles caygudes, y de la blanor d'estepes, olivardes, romanins y farigoles, s'hi veyan ajuntades en triàngul les grosses pedres que, a través dels sigles, contínúan servint de tradicional fogó, pels voltants de totes les fonts montanyencques.

Dues fornides acacies, entrenuant ses allargassades branques, feyan de

colossal ombrela als dos pedrissos que s'axecavan a banda y banda de la font; la que, dins d'un solch de roques, y per la primitiva canal d'un tros de teula, dexava lliscar, fresch y regalat, lo doll d'aygua que, després d'omplir un petit receptacle en forma de mitja taronja, s'esmunyía per entre'ls rochs d'un estret xaragall.

Tan prompte arribaren dessota de les acacies, la senyora repartí les provisions; y vegent que la noya no menjava, l'instà pera qu'ho fés. La Quiteria, la regracià ab espressives paraules, y, abastant tresò quatre pinyes pera que'ls noys hi juguessen, anà a asseures sobre l'herba als peus de donya *Asunción;* y, miràntsela ab sos grossos ulls, abrillantats per les llàgrimes, li preguntà, ab infantívola ingenuitat:

— ¿Oy, que no faig cap pecat de estimar a la mare? ¿Veritat que també podría esser que no fos dolenta, com diu la Madrona? —

Una mena de dolorosa contracció, enfosquí la fas casi sempre serena de la jove senyora, y digué ab lo tò solemne qu'havía usat en lo camìnet:

— Los estranys, per més que'l mormurar no està be, poden dir lo que'ls sembli; peró'ls fills no tenen may dret pera judicar als paresl... Deu digué en lo quart manament: «Honraràs pare y mare», sense ferhi cap escepciól...

— Peró ¡com jo so bordal— tornà a repetir fosca y sistemàticament la noya.

L'ànima superior de donya *Asunción* comprengué tota la benefactora caritat que podía ferse a aquella pobra criatura, enlayrant lo seu esperit denigrat y caygut, y digué ab autoritaria fermesa:

— Mira, *hijita;* es precís que te acostumis a veure la vida baix un punt de vista molt distint de lo que tu la veus... *Expósita* ó borda, com dius tu, has de pensar que, com jo matexa, ets filla de Deu; y que la teva ànima, redimida ab la sanch de Cristo, val tant com la de totes les reynes y *emperatrices* de la terra. ¿Ho entens, *hijita*?... ¿Te'n fas be'l càrrech de lo que't dich?... No te'n preocupis dels judicis dels homes, casi sempre errats y atormentadors; àlsa'ls ulls al cel, que sols allí hi

trobaràs la felicitat y la justicia;— afirmà la jove senyora, la qui, ja endinzada per aquells enlayrats viaranys, s'hi dexà anar exteneotse en hermoses consideracions sobre'ls consols de la vida espiritual.

La Quiteria sabia la Doctrina y la practicava. Lo senyor Rector, que feya quinz anys qu'era al poble, li havia ensenyada ab aquella seca concisió y ferma autoritat ab que's parla de tot lo qu'es verdader y s'està plenament convensut de que ho es; però donya *Asunción*, sense moures de les matexes fonts, n'hi ampliava les ensenyanses ab un ayre de tendreses noves, fentne brollar unes dèus qu'omplian les buydors d'aquella ànima solitaria. Y quan, devall de les melangioses clarors del sol ponent, ab lo prestigi de la figura, del trajo y de la paraula, sempre dolsa y atioada, ab los verdosos ulls inflamats pels resplandors de les belleses sobrenaturals, aquell temperament esquisit, que sentía l'amor a Deu y sabía espressarlo ab tota la vehemencia que sobrexía de les tendreses del seu cor, anà posant ab senzillesa adequada al alcans de l'inculta

joveneta, les sublimitats del amor diví, la Quiteria, poch avesada als esplays d'aquelles místiques filigranes, tot escoltantles ab la boca oberta, se sentí dolsament refrigerada, sos ulls somniadors brillaren ab lo encís de les esperanses eternes, y per primera vegada la seva pensa entreviré'ls horitzons d'uns goigs desconeguts pera ella.

III

La gitana

Desd'aquell moment, l'atracció sentida per la Quiteria envers la senyora forastera, se tornà amor y fins com una mena d'estàtica veneració, qu'aumentava de día en día, al veure que donya *Asunción* — també per sa part, captivada per les bones qualitats de la joveneta — responía ab carinyós interès al devassall de coses y coses qu'ella li preguntava, afanyosa d'explayar idees y intuicions que, de tota la vida, recloses dins de sí matexa, se dalian pera vestirse de formes y colors, junt ab una nova lley d'afectes y tendreses, que li semblava que la feyan renàxer al encant d'una vida

nova... a la realitat d'uns ideals que havía cregut irrealisables...

En aquest oasis de benestar, pot judicarse del sentiment de la noya, quan a mitjans de Setembre, bastant millorada la senyora y refets los nens, lo seu pare'ls anunciá son propòsit de retornar a Barcelona.

A la Quiteria li semblá qu'en lo món tot goig havía finit pera ella, quan impensadament, per haver anat don Camilo d'excursió a les montanyes d'un poble vehí, gosà de la felicitat de poguer sortir a soles ab donya *Asunción;* ja que les criatures, corrent ab lo cèrcol y la pilota de goma, la dexavan ab complerta llibertat pera anar ab la seva mare derrera d'ells. Al baxar per la costa del Màs, com donya *Asunción* vegés que la pluja cayguda la nit abans havía tret la pols dels camins, en lloch d'anar com altres díes per la estretor dels curriols, l'emprengué per la planor de la carretera. Mes, tantost comensavan a passarhi, quan la jove senyora, digué:

—A pesar de lo poch que m'agrada caminar, ara'm sab greu de no haver anat pels camins de dalt. Des-

prés de la plugeta d'aquesta nit, totes aquelles vorades estaràn plenes de flors. Vosaltres, los que viviu al camp, la costum de vèurel sempre fa que no'l trobeu tan hermós com la gent de les ciutats...

— Y donchs ¿que no se'n veuen de flors y de montanyes a Barcelona? — preguntà, com admirada, la joveneta.

— Sí; peró's veuen de lluny, ¡de molt lluny!... Los arbres, drets y en simètriques rengleres, com soldats en formació; les flors a la Rambla... moltes y molt boniques; peró casi sens olor y sempre presoneres!... Y flors y aucells may son tan hermosos com vistos en llibertat... A Filipines la vegetació ¡es tan esplèndida! ¡Les flors tenen una exhuberancia y una olor! Mira, hi hà la flor del *ilang-ilang* qu'es una preciositat, y una especie de llessamí, que se'n diu *sampaguita*, qu'ab sols tirarne un ramet en un moble, t'ho perfuma tot ab molta més forsa que les mellors essencies que's venen a les botigues.

— ¡Oh! ¡aquí també'n tenim moltes de flors ben flayroses! — saltà

pressosament la Quiteria, un xich picada del amor patri. — A la Rectoría, hi hà un aromer qu'ab sols quatre boletes que me'n donà l'any passat Mossen Jaume, sempre més m'ban embaumat la caxa!... Y a la Quaresma, si vostè ho veya, ab un parell de violes boscanes que's cullin de sota'ls pins y, ab una agulla, se clavin a la estampa de la Mare de Deu de Montserrat, tan remenudetes com son, y per tota la casa se'n troba la sentor!

—*¡Vaya! ¡Vaya!* ja veig que, quan voldré pensar ab flors boniques, en *vez* de recordar les de Manila, bauré de pensar ab les violes y les aromes d'aquí... ¡M'agrada qu'estigas tan enamorada del teu poble!... ¡Mira: jo ara'm recordo molt de Filipines, y quan era allà, a pesar de que sols tenía dotz'anys quan vaig sortir de Barcelona ¡sempre hi pensava!... Y ni ab los meus pares, ni ab lo meu marit ¡may vaig saber parlar en castellà!... Usant lo meu llenguatge, me semblava que no era tan lluny del meu país!... Ara qu'hi so, me fa l'efecte que no l'estimo tant com *entonces!*

— ¡Ay! sí, sí; jo'l trobo molt bonich al meu poble! Y dels qu'he vist de per aquí la vora, encara que tots son més grans, no n'hi he trobat cap que m'agradi tant com aquest... En Genís y l'Andreu, quan venen de Barcelona, sempre contan qu'hi veuen coses noves, y explican qu'hi hà uns carrers llarchs! ¡llarchs! ¡y unes cases aaaltes!... Però a mi'm sembla que'm farían una mena de basarda!... Jo sempre l'he trobat molt hermós aquest poble; però ¡quan vostès se'n vaginl... — Y a aquest recort los ulls de la noya, que ja tots aquells dies havían llagrimejat, s'hi posaren ab major dalit, repetint: — Quan vostès se'n vagin, ¡oh bon Jesus! ¡Y que trist serà!... ¡Y que sola que m'hi trobaré!... —

Y una volta oberta la resclosa dels plors, la Quiteria trobà gust en deixarse anar per la corrent; y, com no era possible qu'a donya *Asunción* li haguessen passat desapercebudes les continuades mostres d'afecte de aquella joveneta que se la mirava ab apassionament d'enamorat, que's desvivía pera servirla, y que fins algunes voltes l'havía sorpresa be-

sant, com si fossin reliquies sagrades, les robes y vestits del seu us, la bona senyora s'impressionà a la vista de aquell sentiment qu'ab tanta expontaneitat sobrexia d'una ànima completament oberta per ella; mes, ab desitx de sobreposarse a la seva emoció, desprès d'un crit de *¡Rafael!* y un altre de *¡Pablo!*, donats als seus noys, que'ls havían près un bon xich la devantera, digué ab senzillesa:

— ¿Què hi vols fer, *hijita*?... No podem pas passar la vida al camp!... Per més que no t'ho sembli, una vegada siguem fòra, de mica en mica t'hi aniràs acostumant... y desprès, axò no vol dir qu'al hivern algun día no us pugem a veure; ò que per festes, no t'enviem a buscar pera que baxis a passar uns quants díes a Barcelona... Lo temps corre prou depressa, y al estiu vinent ja tornarèm, si Deu ho vol! ¿Sabs lo qu'has de fer? no olvidar lo poch que t'be ensenyat de llegir, pera que al any que ve pugas apendre un xich d'escriure; y *entonces* ab cartes ja'm podràs dir tot lo qu'ara'm contas de paraula. —

Ab tota bona intenció, tornant a rependre'l camí, donya *Asunción* anà animantla ab aquestes y parescudes esperanses; mes totes les seves rahons se perdían en lo desconsol de la Quiteria, qu'a cada instant prenía major forsa, quan tot de sobte, donant sortida a qualque resolució, qu'acabava de pendre forma en son cervell, digué, animantse:

— ¿Sab què pensava, donya *Asunción*?

— ¿Què pensavas, *hijita*?

— Donchs, que si vostè, qu'es tan bona, me volguessa fer apendre de planxar, que jo ja hi pósaría'l cap pera sortirne ben prompte, y vostè me volguessa.. jo... jo podria servirli de cambrera a Barcelona!... ¡Y li asseguro que faria tots los impossibles pera compláurela!... —

La senyora no semblà sorpendres de la nova, que sens dubte també havía atravessat per la seva pensa, mes quelcom li debia empènyer enfora, y no contestà.

La Quiteria li fixà'ls ulls, y tantes coses se debían encloure en aquella mirada, que donya *Asunción* digué ab pena:

— També ho he pensat jo lo que me demanas, y, encara qu'hagués tingut l'altra cambrera, rès se me'n bauría donat d'emportàrtemen a tu. Los qu'havem viscut molts anys a les Isles, no'ns espanta'l tenir gent... s'hi està prou acostumat, y agrada l'abundancia de criats!... Però desde qu'havem vingut a Barcelona, a casa les minyones hi fan poch temps... Com en Camilo està malalt del fetge... y té'l geni tan fort... y està fet ab lo servey d'allà, qu'es molt sumís, li costa d'acostumarse al d'aquí y... ò les criades se'n van ò ell les despatxa... Y ja ho veus... jo ab axò no hi puch fer rès... y ab tu, ho sentiría molt més qu'ab les altres, que d'aquí poch temps...—

La Quiteria no la dexà acabar.

— Jo faré tot lo que pugui pera que l'amo no s'hi enfadi ab mi, jo ho demanaré forsa a la Mare de Deu de Montserrat, y, si malgrat lo meu voler, no ho lograva... Miri... donchs jestaré contenta del temps qu'hagi pogut passar de més, al seu costat!...—

L'esposa de don Camilo's sentí sotmesa pera aquella forta adhessió.

— *Pues*, mira, *hijita*, jo ja t'he dit los inconvenients de casa... Si t'hi conformas y'ls del Màs te dexan venir. . per la meva part, no hi tinch inconvenient... —

Mestressa y serventa, animades per la solució qu'acabavan de donar a aquell assunto, sens ferhi esment se trobaren ab que ja havían passat tot lo tros de carretera que podían seguir; y, trencant a mà esquerra, atravessaren lo primer pont de la riera, pera ficarse per un dels curriols que's pujavan per anar a la font; mes, tantost se disposavan a entrarhi,'s vegeren sobtades per una dòna que, pujant corrents per la rampa del pont y fent un salt, com de gat mesquer, se'ls posà al devant, interceptantlos lo pas del caminet. Aquesta dòna, ab la pell del color del bronzo, lo negre cabell fet un moxall de grenyes, ab un tros de mocador de quadros encreuat sobre'l pit y nuat al derrera, ab dos bechs que penjavan sobre un gros folgament de faldilles, fetes ab parrachs de tots colors, pertanyía a una d'aquexes tribus errants y vagamundes qu'arrela en los buyts de les

montanyes y acampa en los esboranchs dels camins; rassa que té per tradició'l furt, y per únich patrimoni la miseria y la repulsió de la gent, quina ignorancia explota ab l'ham incitador de misterioses adivinacions.

Al trobàrsela al devant, donya *Asunción* reculà unes quantes passes y, visiblement esverada, ab sa mà dreta agafà als seus dos fills, que, també ab poruch recel havíao corregut a arrecerarse al seu costat, en tant que la gitana, clavant sobre de ella les brilladores oinetes dels seus ulls, més penetrants que la punxa d'una agulla saquera, li deya ab catxassuda cantoria, balancejant a dreta y esquerra anques y espatlles:

— *No hay que asustarse ¡reyna! ¡que yo no me como a nayde!... Solo quiero esirle la buenaventura... Lo bueno moso que se mueren por ese cachito e cielo; lo indino que...*

— *¡Nó, nó! ¡No quiero saber nada! ¡No quiero oir nada!*—va interrompre ab viu esferebiment la jove senyora. —Y, butxaquejant ab sa mà esquerra, tragué de la seva bossa de plata dues pessetes qu'allargà a la gitana, dient

ab veu ferma y accentuant cada una de ses paraules:

— *Para que no me diga nada. ¿Oye?...* —

La dòna prengué ràpidament les dues monedes y insistí:

— *¿Y no quiere que diga su buenaventura á eso pedasito de su entraña, á esa rosita e mayo que me mira con esos ojaso azule lo que el destino le guarda? Yo soy capá de leerle su planeta en la punta e un alfilé...*

— ¡Nó! ¡Nó! — repetí secament la senyora, girantse ab la resolta decisió de tornar enrera.

L'astuta sibila comprengué que allí no hi tenía rès a fer, y, arrambantse a les grosses atzabares que vorejavan lo caminet, pera dexarlos lo pas lliure, digué ab una rialla mofeta que dexà veure per entre sos llavis, casi del color del tabaco, dues fileres de blanquíssimes dents:

— *No hay pa que volverse ¡prendal... No le sacaré a la lu del dia lo secretito que esconde en su corasón...* —

Sens tornarli resposta, la senyora, los nens y la serventa pujaren pressosament curriol amunt, mentres la gitana, brincant ab sos peus descal-

sos per sobre'ls rochs del camí, desaparexía com fantàstica visió per lo talús del pont.

Quan ja no se'n vegé rastre, la Quiteria aventurà tímidament:

— ¡Potser sí qu'ella m'hauría dit ahont es la mare!... —

Donya *Asunción*, ab nerviosa excitació, agafà a la Quiteria pel bras y, mirántsela ab penetranta fixesa, li preguntà:

— Tu ¿creus en Deu?

— ¿Jo?... ¡Ay bon Jesús! ¡Vaya si hi crech! ¡Y de tot cor qu'hi crech!

— *Pues* lo qui creu en Deu, no pot creure en cap d'aquestes dònes, que ¡mayl ¡mayl han dit una paraula de veritat!... Gitanes, sonàmbules y les que tiran cartes, son les portadores de la discordia en les families y les que fan la desgracia dels infelissos que'n son víctimes!... A Filipines hi hà moltes indies qu'explotan, ab aquestes infamies, la credulitat de la gent; y jo n'he vist consequencies ben horroroses!... ¡Paraula qu elles digan, calumnia segura! A mi'm fan por!... ¡molta por!... Devegades ¡fins s'ha sentit a dir qu'han robat criatures!... —

Y donya *Asunción* agafà estretament als seus dos fills, per la mà, com si verament temés qu'algú'ls hi pogués pendre...

IV

AL MAYOL

Pochs díes després d'aquesta conversa entre donya *Asunción* y la Quiteria, envers al cayent de la tarda, en Genís digué qu'anava a la vinya nova, pera veure si ja fora temps de tallarhi'ls rahims.

La Madrona, prenent lo falsó y un cistell, li feu avinent qu'ella també l'acompanyaría pera cullirne uns quants, ab lo fi de que'ls senyors forasters se'ls ne poguessen emportar a Barcelona.

Marit y muller, sens dirse nn mot, passaren pel devant dels corrals, seguiren per l'horta, vorejaren per la sinia y, atravessant pel bosch, s'enfilaren montanya amunt. Al arribar

a un clap d'oliveres y garrofers, la Madrona, veyent que'l seu home, potser sens ni recordarse de que ella anava en la seva companyía, la dexava un bon tros enrera, li cridà:

— ¡Vòs ferme la gracia d'aturarte nn xich?... ¡Magay d'home, y quína ànima que tens!... Sabs que les pujades me posan lo pit com una manxa de ferrer, y no ets capàs d'aturarte un moment, pera veure si't puch seguir!—

Lo marit degué compendre que la seva dòna tenía un xich de rahó, y's parà en sèch.

La Madrona encalmà'l pas, forsa seguit, qu'havía dut fins aleshores; y, ab alenós panteix, arribà ahont era en Genis, lo qui, al vèurela al sen costat, pensant que ja havía fet prou en esperarla, tornà a enfilarse depressa montanya amunt.

— ¡Home, atûrat un moment! ¡Déxam que reposi un xich!... ¡Sembla que'c corrin al derrera!... —

L'amo del Màs s'aturà per segona volta, y la dòna, un pich refeta, digué reprenent lo camí:

— ¿Tampoch t'han parlat dels diners, avuy, los senyors?

— Dòna, axò demà ó demà passat; lo dia que se'n vagin. ¡Ells rayl ¡Axís me'n tinguessan de donar un bon sachl... ¡Poch que'n passaría cap ansial... Son prou bona gent... Ell té un geniàs com un toro... Una lley d'home que sembla un misto de tan depressa que s'encen; però tantost li passa, t'ho donaría tot; y ella... Vull creure que quan se morí, encara la veurèm posada als altars... ¡Quína dònal... ¡Sembla una ceba dolsa!.. Y que la veritat es que no han sigut gens gasius pera nosaltres... Quan han trencat una pessa, tot seguit te n'han comprat dues y mellors que les trencades! Y qu'axò no hi era pas als tractes!...

— Lo que vol dir lo malament que tu'ls vas pactar!... Si, en lloch d'esser ells, s'escau ab un'altra lley de gent, ¡bon negoci hauríam fet!... M'ho haguesses dexat per mi, alguns quartets més ne tocaríam aral... Mal punt vaig tenir en esser jo fòra de casa'l día que vingueren!... Si, en lloch de vuyt pessetes cada día, los haguesses dit deu, axís mateix te les haurían donades; y, ab dos mesos y mitx, vès si n'hi portem de duros

perduts!... Es a dir, jo no'ls perdería pas; per que quan m'ho paguessen, los ho faría avinent; y'ls hi diría nèt y clar que nosaltres no hi hem guanyat gran cosa ab aquest hostatge... per que... per que un hom sempre's destorba; y'ls llits y'ls quartos y la cuyna, servint, servint, tot se fa malbé...

— ¡Oh! ¡tul ¡tul... Si't dexessen les arriendes, de tant que les tivarías, ab un santiament foran petades pel mitx!... Dôs a mi,'ls quartos m'agradan tant com te pugan agradar a tu, ¡tafoll! però quan he dit blanch, es blanch, encara que'l món s'ensorri; y, com sé un xich més de rumiar que tu, penso que si quedan contents, potser que l'any que ve'ns tornin; y... ¡Deu nos en dó d'aquesta mena de cullites!... Encara que'ns ho paguin a vuyt pessetes, be prou que'ls ha vingut a deu y fins a onze, ab totes les obres qu'han fet a dalt... Tot mos queya, y ara tot fa goig de mirar...

— ¡Pobrichs!... ¡Ja fas be de plànyels! ¡Per estarhi be ells s'ho han fet!... ¡Una gent que val més lo que llensan que lo que nosaltres aprofi-

tem!... ¡Ab mi se les tindrían de heure!... —

La desavinguda parella, girant per la colzada del camí, punt ahont acabava la primera rampa de la serra, sortí a una gran estesa de vinya, que, com un immens clap de verdor, s'enfilava montanya amunt. Havían arribat al seu mayol; y un y altre clogueren la boca pera concentrar tota la forsa del seu esperit en la llum de sa mirada. Replantat de ceps americans, ben conreuats y a bon soley, donava gust de veure aquell frondós engraellat de sarments, devall de quins verts pàmpols hi rossejavan abundoses penjarelles de rahims. L'home, ab l'ànima y'ls ulls fixats en aquells ceps, que tantes suades li costavan, y dels que, per l'ayre de ses esclamacions, semblava que de cada un ne conexía la calitat y fins lo número del fruyt, tan prompte s'ajupía pera estirar un herbot, com pera tallar los pàmpols que, al seu pensar, privavan al sol de madurar algun rahim menys enrossit que'ls altres; mentres la Madrona, ab lo front arrugat y les ceyes contretes, parexía domi-

nada per algun capdal intent que, ben covat al fons de sa pensa, cercava la manera de sortir enfora.

— ¡Reneu! ¡Mala negada fassin! Mira, avuy d'aquells ceps de la rasa d'abaix, al menys me n'han robat una senalla! — exclamà de sobte en Genís, ab la matexa rabia que si's tractés d'una senalla de pessetes.

La Madrona, que sens dubte altres voltes l'hauría ajudat en la seva indignació, no semblà que'l volgués empènyer per aquells viaranys, y digué com d'esma:

— ¡No cal pas que t'hi atribolis! cada estiu passa'l mateix!... la qüestió es que l'anyada sigui bona, que no li ve pas d'una cistellada més ó menys. Y be, ¿que't sembla qu'arribarèm a ferne deu carguesenguany, en aquest mayol?

— ¿Deu cargues?... ¡Ni vuyt no'n cullirèm!—respongué en Genís que, enrabiat per la troballa del furt, se li havía neulit lo bon ayre que portava al sortir del Màs.

— Los de ca'n Parot sí que tenen les vinyes que fan goig! Al menys les que's veuen per aquesta banda; — feu la Madrona, dexant a terra'l

cistell en lo qu'havía comensat a posar los rahims, pera signar al seu home una gran estesa de vinyes, que tocavan ab la seva.

— ¡Punyal de gent! ¡Ells sí que fa temps que totes els hi ponen! — saltà en Genís, ab veu malhumorada.—Quan a tothom la vinya nova los tarda tres anys a llevar, a n'ells tot just ne feya dos quan ja omplían unes coves de rahim que feyan fredat! «¿Ahont vas, be? ahont més ne sé.» Vèt aquí lo que fan ells. ¡Una lley de gent qu'acapara ab tot lo dels que's moren... Del oncle... del nebot... del cosí... Lo mellor día sabrèm qu'a Roma s'hi ha mort lo Sant Pare y que a n'ells los ha pervingut un carro d'or!... ¡Y un hom, entre malures y contribucions y pedregades, s'endogala fins al coll!...

— Sí... però segons me deya ahir la Munda, que'ns varem escaure a exir plegades de la missa primera, de tot axò se'n emportarà gran part la Roseta...

— ¿La mossa?... ¡No es pas pubilla!

— Nó; però es lo que tu deyas

ara... D'aquestes dexes que'ls han pervingut, molta part han estat fetes a la noya... Mira; diu que de tota aquesta hermosor de vinya que baxa fins al torrent y s'enfila pels cims de ca'n Fontanet, fins més enllà de la torre dels molins, ja li va dexar per ella sa padrina, l'avia Rosa, que era la pubilla de ca'n Sagarra; y a més a més, les fexes de regadiu de la vora de la carretera y les dues cases del costat del hostal y...

— Be, be, ¡que s'ho gordin! — interrompé en Genís, embafat d'aquell inventari de riqueses.

La Madrona dexà altra volta a terra'l cistell que ja estava curullat de rahims; y, pegant une manotada a l'espatlla del seu home, y atansànt-seli a cau d'orella, li preguntà sornaguerament:

— Y be, ¿que t'agradaría que tot aquest be de Deu se'ns ne vinguessa a casa nostra? —

En Genís se la mirà ab ayre enfavat, mes, ab temensa de passar per tonto als ulls de sa muller, no se li acudí millor resposta que mormolar:

— ¿A casa?... ¡Bestia, més de bestia! —

La Madrona no semblà ofendres de la despreciativa calificació que acabava de merèxer del seu marit, y, abaxant encara més la veu, repetí ab ayre satisfet:

— Sí, bestia, bestia!... Donchs, sàpigues que la Munda, ahir, nèt y clar, me va dir que'l nostre hereu los feya goig; y que, si'ls demanavam la noya, fora jòch de poques taules.—

Lo pare del hereu dexà caure a terra un grapat de pàmpols sèchs que portava a les mans, y digué, tot revifantse:

— ¡Reneu! ¡Axò sí que fora sòrt!

— Sí, sí; ja ho pots tornar a dir: una sòrt y ben grossa! Per que, a més dels quartos, la Roseta es una mossa que s'ho val! Feynera, disposta y ben plantada; que'l mateix cus una camisa d'home, que's carrega un cove de trumfes a l'espatllal... Nó, no'ns la podíam pensar may que'l noy tinguessa aquesta sòrt... però... es clar... hi posan una condició ..

— ¿Una condició?... ¿Què?

— Donchs... ja t'ho pots pensar... Que no volen cunyades; y menys

postisses... ¡Que s'ha de treure a la Quiteria! —

Per devall de la morena y clivellada pell que cubría la cara d'en Genís, hi passà com una onada de vermellor, que tot seguit s'encomanà a la de la Madrona, que, sens esperar resposta, ò tal vegada endevinantla, digué ab veu ayrada:

— ¡Sí que fora bo que per ella malbaratessim la sòrt del noy!... ¡Encara que tu foras capàs de tot, per aquest mossotl... ¡Ja me la vaig quedar ab recansa, jo a n'aquesta mala-llevor! ¡Vaya un tros que n'havem tirat a l'olla! ¡Y ara per ella!... Però...

— Be, dòna, — interposà ab ayre conciliador en Genís; — ¡tot se pot parlar en aquest mónl Ella sí que no ha pas de fer por a ningú, tan humila com esl... Tothom pot fersen càrrech, que després d'haverla tinguda .. sens que may nos hagi donat rès que dir... ¡tampoch no sembla pas cosa de llensarla al mitx del carrer!... ¿Qui't diu que demà no's pugui casar?

— Sense cap quarto, y sense sapiguer d'hont ha sortit?... ¡Tu sí que

en portas de llana al clatell!... Però jo no so tan burra com te sembla, y me'n gordaré com d'escaldarme de posar entrebanchs a la sòrt del noy!... Y com avuy donya *Asunción* m'ha aventurat alguna cosa... axís, com si se la volguessa emportar de criada a Barcelona... Vès si m'hi pensaré gayre, qu'al arribar a casa li diré que com més aviat mellor... ¡Y no vingues pas tu a posarmhi destorbs ¿sents? per que si'ls senyors no se la enduyan ¡pitjor per ella! per que a casa no s'hi estarà pas...

V

L'Andreu

Per més que'l seu fill no bagués demostrat may cap interès marcat per la Quiteria, la Madrona, recelosa de qualsevulla incidencia que pogués destorbar lo seu plan, instà y conseguí que, en lloch de son pare, l'Andreu marxés tot seguit a Banyoles, a ferhi un cobro de cinch unses que s'esqueya pera mitjans de Setembre, y, qu'una volta allà, com no havía de pagar l'bostatge, per esser lo deutor un prop-parent, s'hi esperés un parell de mercats, ab la fi de efectuarhi la compra del bestiar pera l'hivern, essent dins d'aquest interregne quan se portà a cap l'anada de la Quiteria a Barcelona.

Als deu ó dotze díes d'esser fòra, l'Andreu tornà al Màs y, tan bon punt hagué esplayat les impressions del viatge y s'assegué a la taula pera sopar, preguntà per la noya, extranyat de no vèurela trastejar per aquells indrets.

La Madrona, ab lo rau-rau del qui ha donat un pas no tan dret com debía esser, en lloch de contarli com la joveneta, malgrat lo seu afany d'anar ab la senyora, dexà plorant la casa y la gent que l'havía recullida, s'explayà en un mar de divagacions. «Que la Quiteria, no'ls era ni filla, ni parenta... Que, no essent cap criatura, podía fer lo que be li semblés... Qu'ells no hi tenían cap dret reconegut... Que no'ls havía demostrat un gros afecte, per quant se n'havía anat ab la primera gent que la volgué»... Acabant per contar ab los termes y apreciacions que mellor li semblà, la manera com donya *Asunción* havía demanat pera endúrsela y com ella y en Genís hi havían consentit...

Al Andreu li semblà que, de tot aquell devassall de paraules, tan sols n'entenía nèt y clar que la noya era

fòra y qu'axò no era un cas accidental, sinó una cosa fixa y perdurable y, sense que tampoch se'n donés compte, sentí que tot d'una se li estroncava aquell afany de menjar los fasols de la llar propia, que portava desde l'hostatge de Banyoles, y sens casi tastar un mos de pà, ni dir una sola paraula, se ficà al llit.

Per la primera vegada desde que era al món, l'hereu de ca'n Grau posà'l cap al coxí y's trobà ab que la sòn no li tancava'ls ulls. Y tant era qu'ho probés com qu'ho dexés córrer: pel mitx de la foscor que'l voltava, se li aparexía la Quiteria ab sa careta fina, ab sos grossos ulls blaus, que semblava que's fiquessin a dins de lo més fondo de les persones, ab aquell somriure dols que may acabava ab rialla, però que sempre dexava veure una renglera de dents com a puntetes d'atmetlles tendres acabades de pelar, ab sa figureta ayrosa que li donava un posat escayent, un posat que li duya a la memoria l'ayre dels dos grossos àngels que, portant a la mà dos ciris alts, vetllavan en l'altar del Santíssim, y que també, axís com ells ilu-

minavan la fosca de l'esglesia, ella omplía aquella casa rònega com de uns resplandors de llum... ¡Y, ara no hi era!... Y ¿còm podía esser axò, si ell havía cregut a la noya tan inamovible de la seva companyía com les groxudes parets que sostenían les teulades del Màs... com lo serrat de montanyes que s'axecava al entorn del poble y qu'ell s'adormía ben persuadit de trobarles al seu punt y lloch al despertarse?

Y ¿còm havia sigut axò?... Y ¿còm s'era estat que la dexessin sortir?... Y ¿còm hi havía consentit ella de anarsen?...

Al arribar a n'aquest punt, l'Andreu se sentí oprès per tan ferrenya exasperació que, rebotent lo coxí contra la paret frontera,'s posá de cara al matalàs, pera amagarhi un doll de llàgrimes rohentes que, sortintli de les afraus del cor, se li abocavan a raig per les juntures dels seus ulls!...

Al ensentdemà dematí, la Madrona notà ab esglay lo tràngul interior que trasbalsava al seu fill y, maliciantne la causa, dexà passar un día y dos y quatre y cinch, ab l'espe-

ransa de que, passada la primera impressió, lo colp s'esvahiría per ell mateix; mes, veyent qu'aquella tempesta més semblava escamparse que esvahirse, irada per l'idea dels danys que'n pressentía, determinà rompre el foch que tan cuyta la portava, preguntantli quina mosca l'havía picat, que'l tenía ab la boca closa per la paraula y fins pel menjar!

L'Andreu, ab la concentració de geni que li era habitual, no s'embrancà en preguntes ni en donar explicacions de cap mena; tan sols ab tota la brauesa del sentiment, que feya cinch dies li buixinejava'l cor, digué ab tanta fermesa com lacònica concisió:

— ¡Vull la Quiteria! —

Per més que ja'n tenía'l pressentiment, la Madrona, al trobarse ab la certesa, junt ab la recansa de veure destorbat lo casament que tenía en progecte pera'l seu fill, se sortí de tino, y tots els improperis que li vingueren a la pensa'ls dexà anar per la seva boca.

L'Andreu se la escoltà ab la matexa impassibilitat ab que desde nin sentía'l mormoll del raig de l'ay-

gua que nit y día saltava per la pica del safreig; y quan sa mare, cansada d'escupir fel, se li encarà pera que mengés lo plat d'escudella que per tercera ó quarta vegada li havía posat al devant, l'hereu repetí ab lo mateix tò ferm y decidit:

— ¡Vull la Quiteria! —

Devant d'aquesta actitut, que no dexava lloch a dubtes, la mestressa del Màs pensà que tal volta l'autoritat del pare podría més que la seva, y, repenjantse de l'orella del seu home, y ponderantli la sòrt que ab per una barrabassada del xicot se'ls escapava de les mans, l'atià en contra del seu fill, pera que li tragués del cap aquelles cabories y l'obligués a menjar y a tornar a pendre'l càvech, que l'Andreu, assegut a la cuyna, ab lo cap caygut entre ses mans, no havía tornat a agafar desde sa tornada de Banyoles.

En Genís, nó ab tota la brahó que la seva dòna desitjava, però sí ab la recansa de veure fondres tota aquella estesa de vinyes que desde'l seu mayol s'enfilava als cims de ca'n Fontanet, a més de les cases y'ls horts, amonestà al noy y li digué

que no pensés en *coses* en qu'ell may hi consentiría; y la Madrona hi bestregué, assegurant que primer lo veuría mort que casat ab una borda; paraules que'l pare acompanyà ab un signe d'aprobació y que la mare allargà fins a dir quelcom de desheretament; mes l'Andreu, cansat d'aquella calamarsada que li queya a sobre, s'aixecà de la cadira y, sortint a fòra, s'extralimità fins a afegir a la seva dita usual:

—Tant me fa naps com cols; ¡vull la Quiteria! —

Y si fins aleshores l'hereu de ca'n Grau havía menjat poch, desde aquell instant tancà la boca, y, ni a bones ni a males, hi hagué ningú que'l persuadís pera ferli pendre un sol mos de pà.

En los primers dies, la Madrona s'ho prengué axís, axís... mes, com la cosa durava, l'enfado agafà ayres d'exasperació, que, no capiguent dins de les parets del Màs, ella matexa baxà a esvahirlos pel poble.

Les parentes y amigues escoltaren, ab l'incitant interès de la curiositat, tots los punts y detalls d'aquell escardot de la discordia, que tot d'una

havia brotat al Màs ca'n Grau, y, al devant de la mestressa, totes li donaren la rahó; mes, quan sigué fòra y les dònes, més fredament, s'ho comentaren elles ab elles, tot seguit se sentiren obsessionades per l'esperit de justicia, que, més sovint de lo que sembla, se sol amparar de les colectivitats, sempre promptes a impressionarse per tot lo que pren ayres d'extraordinari; per quin motiu, dientsho dels uns als altres, semblà que tot lo poble's sentía corprès de compassió per aquell fadrí tan enamorat y per aquella noya tan desvalguda, que, pel seu mateix desvaliment, parexía que'l vehinat tenia com una mena de dret a amparar-la: per lo que, ab una ò altra excusa, les dònes d'una a una, trobaren la manera d'anar al Màs, y les que, per un rellans, pogueren satisfer la seva curiositat de veure al hereu, com si obehissin a una matexa consigna, s'apressaren a innovar a la Madrona la tan sabuda nova de que sens menjar la gent se moría, y alguna aventurà que fins lo metge havia dit que quan hi voldrian esser a temps, ja fora tart.

Lo matí del dia en que se'n cumplian set d'aquell voluntari dejuni, la dòna d'en Genís, desde la cuyna, vegé que l'Andreu, qu'una setmana enrera d'un colp d'axa hauría partit una alzina, tenia d'apuntalarse a la barana de pedra, pera baxar l'escala. La Madrona, ab lo cor nuat, corregué a escudellarli un plat de sopes d'all; mes lo minyó, ert y groch, passà per devant de la taula sens deturarse ni respondre a l'invitació de la mare.

Aquesta'l seguí ab la vista y, tan prompte li vegé empendre'l camí de dalt, ella, donant la volta a la casa, se'n baxà al hort.

L'amo del Màs comensava a entrecavar un quadro de bròquils, quan s'adonà que la seva muller s'estava palplantada al seu costat, y, sospitant de lo qu'anava a parlarli, preguntà:

— ¿Encara li dura'l bot a n'aquell?

— ¡Y'l que li durarà!... ¡D'aquesta no'n surt pas! ¡Ab quatre díes s'ha desfet com una candela posada al ull de les brasesl... ¡Deu te'n regort de la malicia que m'arbora les sanchs! —

En Genís continuà pausadament lo seu treball, ab lo que la Madrona saltà en sèch:

— Y be ¿y què pensas fer?

— ¿A mi m'ho preguntas?...— feu l'home, sens axecar lo cap de terra.

— ¡A tu! ¡A tu! qu'ets lo pare, y l'amo y'l qu'haurías de ferlo anar més dret qu'un fus!

— ¿Y còm s'hauría de fer tot axò? ¿Que vòs que li pegui?...

— Vull que li digas que primer lo veurèm mort que casat ab aquella mala-llevor qu'ha sigut la desgracia d'aquesta casa!

— Me sembla qu'axò, tu y jo, ja estem tips de dirli...

—Donchs, li afegexes que's recordi que d'aquest Màs jo'n so pubilla, y pubilla pera fer lo que'm donga la gana, y qu'abans hi calaré foch per tots quatre costats, qu'aquella mossa se'n gaudirà de mitx senabre!

— Si no pensas quelcom que sía més nou, tot axò ja s'ho ha sentit vint vegades per les orelles!... ¡Y vès lo cas que n'ha fet!

— Quan te veig ab aquest fetge, ¡Deu te'n regort de la quimera que te tinch!... ¡Bona culpa'n tens tu de

tot lo que'ns passa!... ¡Y pensar que ab aquesta barrabassada hi hem perdut la meytat de la mota del patrimoni de ca'n Parot!... Si ell no t'hagués vist sempre decantat de part de la mossa, no hauría près aquestes agalles de mula tossuda, que li costarà la vida! ¡Vaya si li costarà!... Si avuy ¡ni esma tenía pera baxar l'escala! ¡Un xicot com un toro!... Mira: m'he sentit una estrenyor de cor, que no me l'he treta més de sobre... ¡Jo no me'l puch mirar d'aquell modo!... ¡Qui sab si t'arribessis a parlartho ab lo arcalde... Potser ell... —

En Genís s'axecà tan alt com era, y saltà resolt:

— ¿L'arcalde?... ¿Y què vòs que t'hi fassa l'arcalde?... De mica en mica les teves maliciades acabaràn per ferte perdre'l cervell, si es que alguna volta n'has tingut gens!..... En quant a mi, sàpigas y entengas ¡que ja n'he fet prou d'estira-cordetes!... ¡Jo me'n rento les mans, y'ls peus y tot d'aquest bullit!... Si'l noy se'ns mor, qu'es a lo que's va ¡reneu! ¡l'enterraràm! y aleshores, ben ample, tu podràs passejar per les

parets buydes del Màs, lo senyoriu del teu pubillatge!. .—

La Madrona's vegé la batalla perduda. Lo seu home, ab energía, que tal vegada no li havía vist may, desertava resoltament del seu costat. Com les comares del poble, creya qu'aquesta passada podía-costar la vida al seu fill, y'l seu fill era la única cosa que la mestressa del Màs guardava com a materia certa de veritable estimació en lo fons de les axuteses del seu cor.

L'amor de la mare triomfà sobre les feres rancunies de la dòna, y ab veu que mostrava prou clar l'esfors que li costava, digué:

—Jo no ho podría fer, per que crech que la llengua se'm quedaría agafada al paladar; però tu que sempre hi has fet nostros ab ells, pots dirli que si s hi vol casar, que s'hi casi, però que mengi! ¿sabs?... ¡que mengi!... Y a mi que no me'n parli, que no me'n diga rès! per que jo no els faré ni un fil de roba, ni'ls compraré un sol plat pera la cuyna: pera una mossa trobada al mitx del carrer, si a casa no hi hagués rès ¡encara hi hauría massa!

VI

La carta

La familia de don Camilo vivía a Barcelona en un primer pis del carrer de Mallorca, ahont, en espayoses cambres luxosament amoblades, s'hi esbravava sovint tot l'arreplech de la bilis qu'aquell malhumorat senyor havía dut de les Isles Filipines, y que, ab paciencia que recordava a les Clotildes y a les Mòniques del *Flos Sanctorum*, soportava ab serena resignació una pobra dòna malalta d'una afecció cardíaca.

Rentista, y per lo tant desvagat del tot don Camilo, quan lo cansament de la vista no li permetía passar més temps llegint, se trobava ab que encara tenía hores de sobres pera

quexarse, com d'una gran desgracia, de les variacions de l'atmòsfera, irritarse contra les faltes del servey, y tenir un accés de rabia per cada insignificant contrarietat que li sortia al pas. La seva dòna, per molt acostumada qu'estés a aquell temperament neguitós y irritable, no podía evitar lo sotrach que retrunyía en son cor malalt, a cada enfado sorollós del seu marit; ab lo que la pobra Quiteria, tan prompte'l veya en algun dels seus freqüents accessos de ira, tot era encomanarse a Deu y als Sants, pera que la senyora no'n rebés cap mal resultat y no n'hi arribés a ella algun esquitx que pogués pertorbar la seva estada en aquella casa.

Mes, llevat d'aquesta inquietut, la noya se conceptuava felissa en la tasca d'endevinar en los ulls de la senyora'ls desitjos més insignificants, y en servirla, cuydant ab tot carinyo axís de lo qu'atanyía a la seva salut, com dels mobles y trajos del seu us.

Com era de preveure, aquesta adhesió fou complertament correspōsta per donya *Asunción*, qu'a la

fi, ab los seus fills al col·legi y'l seu marit que, segons dita d'ell mateix, l'estat dels seus nervis ni li permetia vèurela sufrir, ni estarse a casa, quedava a mercè del afecte y dels cuydados de la noya. Y la jove senyora tant los comprenía y estimava que, quan abdues treballavan juntes en lo quarto de cusir, se feya com una mena de deber en continuar lo seguit de consoladores converses qu'havían comensat per les fexes y vinyes del Màs de ca'n Grau. A més a més, l'havía vestida ab un port adequat al seu nou modo de ser, donantli pera dormir una habitació en la qu'hi tenía llit, taula per exercitarse en les llissons de llegir y escriure, y calaxera ab una bonica imatge del Sagrat Cor de Jesús. ¡Y còm hi pregava, y quantes gracies li donava l'agrahida joveneta al bon Deu y Senyor, que la dexava esser tan felissa, al costat d'aquella senyora que tan admirablement comprenía les aspiracions de la seva ànima, y ab tanta caritat de cor, descendía fins a una criatura tan desvalguda com ella, pera aconsolarla, instruhirla y fins dignificarla a sos matexos ulls!...

La Quiteria pensava ben sovint ab la gent del Màs, mes axò era sempre ab un afecte barrejat ab intensa opressió de cor. Aquell viure de caritat, aquella aspresa, aquella Madrona sempre a punt de denigrarla, com de més lluny s'ho mirava més tristes li parexían, y ab major complacencia disfrutava de la vida present, sols ombrejada per la tètrica figura del amo de la casa.

Un vespre, al arribar los noys del col·legi, lo més gran entrà en lo quarto *lavabo*, demunt de quin marbre, don Camilo, que's vestía pera anar al teatre, hi havía dexat sos lentes d'or. Sens adonarsen, la criatura los feu caure y, al abaxarse pera cullirlos, hi posà'l peu damunt, y trencà'ls cristalls. Lo seu pare que, sense motiu, ab tanta facilitat se sortía de tino, s'abalansà pera pegar al noy que, esverat, fugí tancant la porta del quarto; devant de quin obstacle, don Camilo, groch y ab los ulls sortintli del cap, agafà'l vas de porcelana del *enjuague* y sortint al corredor, lo tirà al seu fill, que, sens haver pogut salvar lo marxapeu de la sala, rebé'l cop al derrera del cap,

rompentse'l vas, y fentli una ferida de la que'n sortí un abundós raig de sanch.

Aquesta escena causà un fort atach cardíach a donya *Asunción*, que tingué d'esser portada al llit, ahont hi passà prop d'una setmana.

Un dels dies en que, ja convalescenta, comensava de llevarse, una volta vestida ab sa bata de franela blanca y arreglats los coxins en la cadira de brassos, la Quiteria s'agenollà pera abrigarli's peus ab una felpuda manta de viatge.

La senyora posà ses enflaquides mans en lo cap de la noya, y, sacsejantla carinyosament, li digué:

— ¡Pobra *hijita! ¡Vaya* unes distraccions qu'hi has trobat en aquesta casa!...—

La Quiteria, com ho feya sempre que se n'hi esqueya l'ocasió, aprofità la de tenir les mans de donya *Asunción* a tret de llavi, pera omplirles de petons; y, mirántsela ab la estàtica devoció d'aquell amor, que lo perill de pèrdrela extremava, digué:

— ¡Distraccions!... ¡Ay, bon Jesús!... Pera mi sí que no n'hi pot

haver al món cap de més hermosa, que la d'estarme al seu costat... Miri..., si no fos pel que V. pateix...

— ¿Què? ¿Què faríasʔ — preguntà somrient la senyora, al veure que la noya no acabava d'espressar la seva idea.

— ¡Ay! nó, nó; ¡no li vull pas dir! — feu infantivolament la Quiteria.

— ¿Tan dolenta es la cosa, que no la puch sapiguer?

— Sí, sí, qu'ho es! — confessà la noya avergonyintse.

— ¿No'm dius, devegades, que te agrada tant contarme'ls teus pensaments?...

— Sí, sí... senyora, però aquest ja conech que no li agradaria, per que es dolent.

— *Bueno, bueno:* acòstat una cadira, y axís, asseguda al meu costat, cóntam còm es aquest mal pensament; per que, ja que m'esplicas los que son bonichs, no'm desagradarà del tot sapiguer com son los lletjos, y axís te'n podré renyar si ho merexes. —

La noya no's mogué de sos peus; però, incapàs de resistir a la volun-

tat de la seva mestressa, digué abaxant los ulls:

— Que, si oo fos per lo que vostè pateix, m'agradaría que sempre estigués malalta, per que d'aqueix modo jo may m'hauría de moure del seu costat!—

Donya *Asunción*, fondament commoguda d'aquella coofessió, qu'ab taota claretat mostrava'l foll carinyo de qu'era obgecte, abaxà son cap fins a tocar ab sos llavis lo front de la Quiteria, que, casi seos respirar, y ab un agrabimeot que tenía quelcom d'unció, permaoesqué llarch temps eo la matexa positura, com temerosa de que, ab lo movimeot de axecarse, s'esvahís aquell segell de afecte que, per primera volta, desde qu'era oada, acabava de rebre dessobre de soo front!

. . . .

Dos ò tres dies després, eotrant en la saleta ahont dooya *Asunción* estava usualmeot, la noya li digué:

— ¡Avuy sí que tioch moltes coses pera cootarlil...

— Y pues, *hijita* ¿què t'ha passat?

— ¡Ay, bon Jesús! qu'he tingut carta del poble.

— ¿Sí?... ¿Y què't diuen?—

La Quiteria tragué de sa butxaca la carta rebuda y, allargantla a la jove senyora, feu, senzillament:

— ¿Creurà qu'ab tot y ser lletra escrita, l'he entesa tota?... Es del senyor Rector. Llegèxi. Llegèxi. —

Donya *Asunción* desplegà'l paper y llegí ab veu alta: «Apreciada Quiteria: Molt desitjaría qu'axí als senyors com a tu, la present los trobi en perfecta salut, com es la meva (A. D. G.) Aquesta té per motiu manifestarte com Nostre Senyor, sempre misericordiós, t'ha volgut afavorir en lo qu estavas més faltada, axò es, donante nom y familia, puix en Genís de ca'n Grau te demana pera casarte ab lo seu fill, que segons me diu, està molt agradat de tu Com lo conexes prou, no haig pas de dirte que'm sembla tens una sòrt que no te la podías esperar, y a la qu'estich segur que tu hi sabràs correspondre...»

Ab visible sorpresa, la senyora va interrompre la lectura pera mirar a la noya, la que repetí tranquilament:

— Llegèxi. Llegèxi...—

Ab lo que donya *Asunción*, pre-

nent altra volta la carta, prosseguí, tornant enrera: «que tu hi sabràs correspondre. Ara sols cal que contestis a volta de correu, quín dia pujaràs; y si'ls tres mesos que't senyalan pera'l prometatge, los vols passar a Barcelona en companyia dels senyors, ó en casa que't buscaràn al poble».

La senyora dexà la carta dessobre de sos genolls y, mirant fixament a la noya, preguntà:

— Y tu ¿ho has entès be tot axò que jo llegexo?

— Sí, sí, senyora.

— *Entonces*, ja deus haver pensat lo que tens de contestar...

— Prou... prou... Que'ls estimo molt lo favor, però ¡que no'm vull casar! — respongué resoludament la noya.

Passà una llarga estona, sense que cap de les dues dònes tornés a rependre la conversa, fins que donya *Asunción* se determinà a trencar lo silenci, dient:

— La cosa es massa trascendental per tu, pera que la contestis d'aquest modo... En totes les coses de la vida, es precís dormirhi *antes* de resòldre-

les; y molt més ho has de fer tu ab aquesta, de la que'n dependeix lo teu porvenir. Lo senyor Rector t'ho diu molt be: aquest casament es una sòrt pera tu!... Y per lo tant, val la pena de que ho sospesis; y, fins si vols, de que jo t'ajudi a analisarlo per parts. L'Andreu, jo que m'be estat dins de la casa, he tingut prou ocasió pera conèxel, es sèch... *adusto*, però de bon fondo ¿veritat?

— Sí, sí; l'hereu es com son pare: ni l'un ni l'altre m'han fet plorar may per aquelles punyides que'm traspassavan lo cor! — confirmà la Quiteria, sentintse opresa al sol recort dels sufriments morals qu'havía passat en aquella casa.

— *Bueno; pues* axò ja es alguna cosa! La bondat y l'honradès son dues bones qualitats pera tenir en compte en un home que's vol casar. Després es guapo y ben plantat; y ab terres y ab diners... Moltes noyes ben acomodades estarían per contentes de casarshi... Es *adusto*... sí, sí, ja ho sé; però si t'estima, com te ho proba casantse ab tu, ab les teves bones qualitats, de mica en mica ¡ja'l faràs cambiar! —

La Quiteria, mirà a la senyora ab sos ulls vius y transparents; tan transparents, que donya *Asunción*, més qu'endevinar, hi llegí tot lo pensament de la noya; però, sens dubte ab intent de sentirli de paraula, insistí:

— *Vaya* ¡digas; digas tot lo que penses!..

— Donchs, miri... que jo ¡pobreta de mi! no tindré may, ¡mayl, lo saber que vostè té; y no obstant, vostè no l'ha pogut pas fer cambiar a don Camilo...

— Y a tu ¿qui t'ha dit que no le he fet cambiar? — saltà la jove senyora, semblant que tot lo que hi havia d'humà dins d'aquella naturalesa eminentment espiritual, se desexia dels lligams de la idealitat, pera sortir lliurementenfora.—¡Com de l'ombra a la llum, com d'esparver a colom! ¡Oh! ara... ¡ara!... ¿A tu't sembla de geni fort?... *pues* pènsa „qu'avuy ¡es un anyell! per lo qu'era en los primers anys del nostre matrimoni... ¡Oh! *entonces*, *entonces*... ¡Quin horror!—feu donya *Asunción*, esgroguehintse ab tanta forsa que la noya tingué de córrer

a buscar l'ampolleta del èter, tement qu'anava a desmayarse.

La malalta aspirà l'antiespasmòdich, y, tan prompte's reanimà, concentrant la mirada, com si vegés dibuxarse en la buydor del espay les siluetes de sos passats dolors, digué lentament, acentuant cada una de ses paraules:

— ¡Oh! ara... ¡jo no ho resistiria pas!.. ¡Nó!.. ¡Nó!... y'ls pobrets dels meus fills se quedarían sense mare... y jo encara'ls faría falta... ¡molta falta!... —

La Quiteria, esverada d'aquell estat d'excitació, y ben persuadida de que la febre hi tenía quelcom que veure, s'esforsà en demanarli que no parlés més de coses que tan fondament la trastornavan; mes donya *Asunción*, que per un motiu ò altre tenía interès en continuar aquella dolorosa conversa, prossegul ab igual concentració y com parlant ab ella matexa:

— Ara... ara... ¡Ara no m'agafa entre ses mans pera matarme!

— ¡Oh! ¡que bestia!.. ¿Y qu'era boig? — saltà ingenuament la noya, atansantse esferehida à la seva mes-

tressa, com si temés que poguessen reproduhirse les escenes qu'acabava d'esmentar.

— Nó; no era boig: ¡era gelós!... excessivament gelós!— afirmà pausada y tètricament donya *Asunción*.

— Y vostè ¿Còm no fugia?... ¿Còm no'l dexava?... —

La esposa de don Camilo, tal volta per l'us continuat del domini sobre sí matexa, tornà sobtadament a son natural estat de serena dolcesa, y digué:

— Per que, com tu matexa, jo era sola al món, sens apoyo de familia; per que en Camilo era'l pare dels meus fills, y un malalt del enteniment, que patía mil vegades més que jo; y per que, al fi, aquells accessos eran produhits pel molt amor que'm tenía; y una dòna, per més que'n sigui víctima, perdona sempre les *locuras* que tenen per causa'ls extrems de la passió qu'inspira... —

La pobra Quiteria, completament ignoranta de les sinuositats d'aquesta mena d'amoroses psicologies, inclinà'l cap, com retuda de bestrèurhi, mentres que donya *Asunción*, en tò encara més suau, prosseguí:

— T'he contat aquestes tristeses meves, per dos motius: lo primer, per que vegis qu'alguna vegada, ab la gracia de Deu y l'esfors y sacrifici nostre, se pot intentar, ab probabilitats d'èxit, la reforma del caràcter del marit; y en segon lloch, per que...—

La convalescenta's detingué, semblant que se li feya penosa la esplicació; mes tot de sobte, com impulsada per una forsa major, digué resoltament:

— Mira, *hijita*, fora un egoisme ben imperdonable en mi, qu'en una qüestió de que'n dependeix lo teu porvenir, jo no't parlés ab tota sinceritat, dexante alimentar esperanses que, per més que m dolga, jo tinch de posarles en son verdader lloch. Sé que m'estimas, fins al extrem de preferir a l'estabilitat de la teva existencia, lo pobre gust de viure en la meva companyía; però jo correspondría indignament a aquest afecte, si no t deya que, a pesar de la meva voluntat de tenirte ab mi, podría venir un moment en que'm vegés obligada a trèuret...

— ¿A trèurem?... — mitx cridà ab adolorida sorpresa la joveneta.

— A trèuret, en contra de la meva voluntat, però per manament del meu marit; *pues* no fora la primera vegada que'ls seus engelosiments lo han dut al extrem de treure del meu costat a les persones que m'han demostrat massa afecte... ¡Si tu sapiguesses — prosseguí donya *Asunción* ab ayre d'evocadora tristesa — les moltes vegades que, a Filipines, ahont la gent se relaciona ab més intimitat qu'aquí, he tingut de rompre ab amistats que m'eran ben *carasl... Hasta* a una ignoscenta nena, filla d'uns espanyols arruinats, que jo havía recullit a casa, me vaig veure obligada a portarla a un convent.. *Hasta*'ls retratos dels meus pares, foren trets del meu quarto de dormir... *Hasta*... —

La jove senyora's detingué, tal volta temorosa d'haver portat massa enllà los seus esplays. Y tot seguit, com ab desitx d'aminorar l'agror de les seves acusacions, afegí: — La gelosía es una especie de *locura* que fa inconscient de culpa al qui la sufreix, y si t'he contat aquestes tristes intimitats, es per que sàpigues a què atenirte, pera que sospesis ab

tot enteniment la resposta qu'has de donar al Andreu; pera que, sense la atracció d'un present insegur, pensis en la estabilitat del teu porvenir .. —

La Quiteria restà anorreada. ¿Pensar ab lo seu pervindre, quan ab una sola pinzellada acabavan d'esborrarli'l seu present?... Verament, com tantes voltes li havían dit, ¿era una llevor malehida, y per lo tant condempnada a no trobar un sol pam de terra ahont posar arrel, ni ahont rebre'l raig de sol qu'en un moment ó altre del día il-lumina fins lo brí de l'herba que brota y creix per entre'ls rochs dels més solitaris barranchs?

L'amargor d'aquesta idea traspuà ab tan visible claretat per ses faccions contretes, que la esposa de don Camilo, que li tenía'ls ulls clavats, li digué ab sa dolsor acostumada:

— ¡Ah, pobra *hijita!* prou es més fàcil dir ab la llengua, «estimo a Deu», que probarho ab les obres, quan tal vegada, per designis que nosaltres no comprenem, Ell mateix nos en presenta la ocasió! —

Ab son elevat criteri, y fins ab lo

seu art de sofrir, donya *Asunción* havía recorregut al únich bàlsam que podía cloure la ferida, sempre a punt d'obrirse, en lo cor angelical de la noya. Y son pressentiment no la enganyà. La idea de Jesús, doll etern d'amor y de misericordia, se presentà tot de sobte a la pensa de la joveneta, revestida ab totes les filigranes de sa tendresa y de sa fè; y tan potenta's feu la visió, que fins li semblà que'l diví Mestre la mirava ab ayre de fonda tristesa, y que ab sa veu dolcíssima li deya:

«Es en và que cerquis la ditxa pels viaranys del món: la pau y la felicitat sols son ab mi.» Y que prompte bo havía oblidat! ¡y com hi havía cregut en la duració d'aquell ambient de benhestar que disfrutava! ¡Oh, que trist y desapietat se li tornava a aparèxer lo món, sempre a punt de recordarli'l seu no-rès; la seva falta de nom y de familia!... Tan mateix, sols Deu era perfet: sols devall los grans plechs del seu mantell no hi arribava l'amargor de les injusticies de la vida... Verament, la pau era allí!...

Passà una llarga estona, a les llà-

grimes seguiren los suspirs, y, quan lo primer esplay de la pena hagué amaynat, la Quiteria fixà sos ulls en la seva mestressa. La jove senyora, estava extraordinariament descolorida; sos llavis tenian lo tò d'exes fulles de roses grogues, marcides pel vent del hivern, y entre sos parpres mitx tancats, hi resplandía la transparenta brillantor d'una llàgrima que, després de tremolar pel mitx del negre afelpat de ses pestanyes, rodolava quietament, isoladament, sens lo mormoll d'un suspir, ni l'esplay d'una queixa.

La noya's sentí corpresa per la solemnitat d'aquell sentiment d'estàtua dolorosa, cent voltes més eloqüent que'ls sorollosos extrems del seu desconsol; y, com si se li hagués encomanat quelcom d'aquell domini sobre les afeccions morals, axugà apressadament sos ulls, encara mullats pel plor, y digué ab serena fermesa:

— No tinch pas d'esperar a dormir, com vostè'm diu, pera pendre'ls meus determinis. Los dos marits qu'he tingut ocasió de veure d'aprop, en Genís al Màs, y don Camilo

aquí, no m'inclinan pas al matrimoni; si l'Andreu s'assemblava al seu pare, la seva aspresa'm mataría... y si al amo, me faría por...! Vostè m'ha fet una mercè molt gran, al donarme a conèxer ab tanta claretat lo que val l'amor de Deu; y tan clar se'm presenta en aquest instant als meus ulls, que conech que sols ab Ell puch esser felís... Mentres pugui, la serviré a vostè; y, aquí, ò en una altra casa, procuraré guanyarme'l dot necessari pera entrar en un convent de monges pobres. Aquest es lo meu determini. En lo relatiu a la carta que m'han escrit, fàssim lo favor de contestarla vostè que'ls bo sabrà dir mellor que jo, tot assegurantlos que tant a la casa dels amos, com en lo reclòs d'un convent, jo pregaré sempre a Nostre Senyor per ells, agrahida de que haguessen volgut per muller y nora a una pobra borda com so jo...

VII

SORPRESA

Obtingut lo consentiment dels pares, l'hereu de ca'n Grau se decidí a menjar, y, una volta'l pahidor refet, comensà a pensar per quins viaranys explayaría aquella satisfacció, que, ja fos per l'estat de debilitat en que's trobava, ó potser per lo sobtada que li havía vingut, parexía que de tan grossa com era, no sabía què fersen. Si la Quiteria hagués estat al Màs, ell, que donava com a cosa certa la correspondencia de la noya al seu desitx matrimonial, hauría corregut a portarli la nova de la seva felicitat, y entre tots dos se la haurían repartida; però, essent lluny, ab la forta oposició que s'havía fet a

aquest casament y ab la cara fosca que continuava veyent a la Madrona, comprenía que la satisfacció que experimentava era sola y únicament seva; y per lo tant, sense les afalagadores alegríes de les expansions de familia, part essencial de tots los goigs de la existencia.

Sa primera idea havía estat la d'anar a Barcelona, agafar entre sos brassos nervuts a aquella espiga esblaymada que's deya Quiteria y, escarmentat de la manera com se li havía esmunyit del seu costat, portarla al poble y tancarla ab pany y clau a la cambra més desada de la masía, però... era'l cas qu'ell les conexía un xich a les espigues y sabía que malgrat sa feblesa, lo vent les blinca, però no logra arrancarles de la terra; y aquella espiga qu'era a ciutat, en lo cim hi portava dos estels tan clars y transparents, que parlavan més que totes les llengues del món, y deyan qu'a dins d'ella hi havía quelcom que, sens sapiguer per què, a n'ell l'havía imposat sempre; per quin motiu després de pensarhi un xich, li semblà qu'allò s'havía de portar per uns procediments més

afinats, y, ben segur de que, ab tot y la oposició que hi havía fet, la cara d'en Genís no sería tan fosca com la de la seva muller, se determinà a anar a aconsellarse ab ell, respecte als debers ó consuetuts que's debían observar en aquests cassos.

Defugintse de parlarne en presencia de la Madrona, l'Andreu resolgué anar aquella tarda a trobar a son pare a la fexa ahont treballava, y, ab aquesta idea, sortí per la entrada que donava a l'era, y al passar pel devant del pou, situat al comensament de la rampa que baxava al hort, s'adonà que la hermosor de dalies que la Quiteria plantava tots los anys en aquell indret, atubides per la falta d'aygua, ageyan sos troncbs rublerts de fulles grogues. Lo minyó sentí com una mena de recansa a la vista d'aquelles plantes marcides, y, prenent lo llivant, poà un parell de galledes d'aygua y les hi tirà al demunt.

Al rependre'l camí, s'admirà de lo que acabava de fer. ¿Ell pendres lo treball de regar unes flors, que no eran de mongeteres, ni de tomàtechs, ni menys de sindries y melons?..

Tan mateix desde'l punt en que se havía donat compte de qu'estava enamorat de la Quiteria, se li ocorrían una mena de cosès que no se les hauría cregudes mayl...

Com l'Andreu ho havía suposat, lo pare se sentí satisfet d'esser consultat pel seu fill y fou de parer que lo natural en aquell cas era escriure a la noya a Barcelona, mes, com al hereu li semblés qu'ab la poca lletra que tenía, la cosa no surtiría pas com ell la desitjava, abdós determinaren anar a la Rectoría, pera que Mossen Jaume, que sempre havía demostrat un bon afecte a la noya, li escrigués una carta pera enterarla de la sòrt que Deu li enviava.

Quan aquesta fou tirada al correu, l'enamorat minyó sols pensà en treure'ls comptes de les hores que li caldría passar pera rebren la resposta, y aquests li digueren qu'entre anades y tornades, s'hauría d'esperar tres díes, si es que la contestavan desseguida. Per temensa de sa mare, lo matí en que'l plasso finía, l'Andreu no s'atreví a baxar ell mateix al poble a recullirla; mes, ab la mà

posada al front, a fasyó de visera, no se sapigué moure del portal, ovirant per tota la llargada del camí, si veya aparèxer a la filla del estanquer, qu'era l'encarregada de repartir la correspondencia.

— ¡Animalàs! — li cridà a cau de orella la Madrona, plena d'inquinia per haverse vist obligada a cedir en aquell plet; — ¡encara vull veure que t'hi tornaràs cego de tant mirar si't pujan la contesta! ¡No tingues por que t fassa falta, nó! ¡Una mossa que no sab d'hont ha sortit, ni té ahont caures morta y troba un home prou ase, pera donarli llar y nom!... ¡Aquesta sí que se les ha trobades ben amanides les cols!... Però, la bestia he sigut jo, d'ajupirmhi... —

Per aquesta volta, la *bestia* no encertà pas les seves profecies. La carta no vingué fins al endemà; y, en aquesta, donya *Asunción*, per encàrrech de la Quiteria, 'ls deya que'ls agrahía la proposta, però... que no se sentía ab vocació pera casarse... lluny d'axò, si ab los anys lograva reunir lo dot necessari, lo seu desitx era ferse monja.

Los amos del Màs feren un gran respir d'alegría. Venint l'inconvenient de la part de la noya, y essent aquest per una cosa tan santa, com lo de ferse monja, era molt probable que l'Andreu, ab més ó menys temps, se conformés, esvahintseli aquell enamorament que, per lo extremós y inesperat, a la Madrona li comensava a semblar com una cosa fòra del natural. Mes, estava de Deu qu'al seu fill tot havía de venirli de sorpresa. Sens haverne tingut esment, se sentí enamorat de la Quiteria, y, sens haverli passat per la imaginació que pera casarse era necessari'l consentiment de la noya, se trobà ab l'impensat obstacle de la seva negativa. Ab la costum de vèurela cedir sempre dócil a sa voluntat, no podía pensar que li fallís, tractantse d'una proposta que parexía sobradament ventatjosa pera ella.

Axò feu que'l colp alcansés majors proporcions de les qu'eran de presumir; puix que, lluny de resignarse,'ls obstacles enardían més y més aquell amor, qu'arribava ja als extrems de la passió. Concentrat de mena, s'engolí la fel d'aquella amar-

ga decepció, y la boca qu'abans tossudament havía clòs pera obligar als pares a cedir als seus desitjos, se li tancà aleshores, sens voluntat seva, a causa del decandiment del còs y del sotraqueig del esperit...

Emmalaltit per la desgana, ab lo cap moix y les cames sens dalit, l'Andreu se ficava a les fexes, ahont, ab lo càvech enfonzat a la terra, passava llargues estones ab la vista fixada envers al cantó del mar, desitjós de seguir lo rastre del fum que marcava'l pas del ferrocarril qu'anava a Barcelona: ¡a aquella Barcelona que li havía arrebassat la dòna estimada!... Y l'hereu de ca'n Grau, no veyent més que l'obstacle material, ofegantse dins de la onada de sentiment que li pujava del cor, se donava colps al cap, repetintse a sí mateix, aquell crit de «¡Vull la Quiteria!» que desde l'anada de la noya, reasumía tot l'alcans de les seves aspiracions y de sa ferma voluntat.

Un mitx día, l'Andreu no va comparèxer a l'hora del dinar, y'l pare digué que no tenía esment d'haverlo vist en tot aquell matí, ni a la vinya ni a la fexa, y la Madrona trobà en

lo mateix indret ahont lo vespre anterior l'havia dexada, la cistella ab l'esmorzar a dins: en quant a les eynes de treball, totes restavan penjades en son lloch. Com si fossen moguts per igual pensament, pare y mare s'abalansaren a la barana del pou... després sortiren a l'era a estendre la vista per tots los camps dels voltants .. després se registrà la casa. Resseguits los corrals y'l celler, abdós pujaren a les golfes y d'aquestes se baxà al primer pis, ahont, revisades les pesses principals, entraren al quartet de la Quiteria, y allí, en lo seu mateix catre, ab lo cap posat en lo seu mateix coxí, hi trobaren al Andreu, que, decaygut de còs y d'ànima, havía anat a refugiar lo seu dolor en l'únich lloch ahont li parexía que s'hi conservava quelcom d'aquella dòna tan follament estimada...

Davant d'aquell dolor mut, però fondo y desarrelable, la Madrona's sentí tan corpresa de llàstima pel deplorable estat del seu fill, com exasperada en contra de la que n'era causa; y, semblantli que lo que passava a casa seva's sortía de lo natural

y comu, s'embrancà per les fondaries de la superstició, y exclamà:

— ¡Ah, la mala bruxa!... ¡Sí, bruxa, bruxa! puix sols per art d encantament s'explica lo que'ns ha passat a casa nostra!... Es a dir, ab mi no hi ha pogut rès... ¡Ja ho veya ella que, ab tot lo seu posat de gata-maula, a mi no'm passava de les dents; però a tu, y fins a ton pare ¡ja us l'ha ben donada la mala cosa!... ¡Ah! de tants supòsits com se van fer quan me la flocaren a la porta, sempre he pensat que'l més cert era'l d'en Jan de ca'l ordinari. ¡Cumedianta! ¡Cumedianta! D'aquell carrot que baxava de la Festa Major, d'allí debía sortir ella!... ¿Y diu que's vol fer monja?... Pas que jo me la cregui. ¡Cumedianta, com sa mare!...—

La mestressa del Màs seguí encara desbarrant per llarga estona en contra de la noya, fins que s'adonà de qu'en Genís, sense fer remor, s'havía esmunyit escales avall, y que l'Andreu, tombat de cara al coxí, ab ses dues mans se tapava fortament les orelles, pera no sentir aquell ruxat d'injuries que li traspassavan lo cor... La Madrona, fòra de sí, probà

de trèureleshi, y l'hereu cedí, però fou pera posàrseles als ulls, y esclatar en un doll de plors...

En mitx de la seva exasperació, la mare del Andreu tingué'l convenciment de que'l mal no tenía remey, y que, d'aquell llit, lo seu fill no se'n axecaría més; y, devant del espectre de la mort, qu'ab tota claretat lo veya dibuxarse en aquell còs ert y estirat, qualque extranya idea passà per les foscors del seu pensament, y digué resolta:

— ¿Vòs casarte ab la bruxa, oy?... Doncbs, ni qu'hagi d'esser agafada pels cabells, ¡jo te la portaré!

VIII

La senyora Casimira

La Madrona, una volta feta la resolució d'anar a cercar a la *bruxa*, convensuda de que tenía d'havèrseles ab coses de males arts, tingué la gran pensada de lliurar la batalla ab les matexes armes. Y, com fos qu'al poble no hi sapigués gent d'aquestes *sabiduríes*, y sols estés enterada de que la Caterina de la fleca vella, ab motiu d'unes males volenses havía anat a Barcelona pera aquestos enrenous, s'hi envistà, pera rebren més minucioses esplicacions; y, un colp enterada de les habilitats d'una endevinayra que, segons ella, l'havía servida molt be en lo seu assunto, y sapigut lo car-

rer y número de la casa qu'habitava, prengué'l tren y se'n anà a ciutat.

A la Madrona li sapigué prou greu que la Caterina no l'hagués poguda acompanyar; y aquest greu va anar crexent quan, ja posada en lo trasbals de Barcelona, tingué de buscar, per entre l'engraellat dels carrerons qu'atravessan desde'ls Escudellers al Dormitori de Sant Francesch, l'estret carrer d'en Rull, lloch ahont l'havían encaminada. Mes, com se diu que preguntant se vá a Roma, axís ho feu ella y, anant de la botiga del fuster a la de la planxadora y d'aquesta a la revendería, a la fi encertà ab lo carrer y número; en lo que, per una escala bruta, fosca y esquifida, s'enfilà fins al segon pis, terme del seu romiatge.

Donades a la porta y per intermediació de la rexeta, les consegüents esplicacions, referentes a la persona que buscava, un home, al quin apenes li pogué veure la cara, ja que la visera de la gorra que duya cayguda sobre'l nas li tapava tota la part superior, la guià per un estret corredor, fins a dexarla en una saleta;

en la que, oferintli una cadira, li digué que s'hi assegués pera esperar a la senyora Casimira, la qui en aquells moments estava ocupada en consultes ab algunes persones que hi havían anat abans qu'ella.

Dit axò, ab les paraules més precises, l'home sortí, tancant derrera d'ell la porta per abont havia entrat. La Madrona que, a pesar del seu natural brahó, desde que passà'l marxapeu del pis se sentía un bon xich neguitosa, al veure que la tancavan no pogué reprimir un surt d'esglay y, ab ulls esverats, resseguí'l lloch ahont se trobava. La sala tenía quatre obertures: dues portes laterals, lo balcó, quins vidres estavan tapats per espesses cortinetes blanques, y enfront d'aquest, les vidrieres de la arcoba, cuydadosament tancades.

Pera una dòna acostumada a la llibertat del camp, aquell redubit espay, clos y a mitja llum, li feu l'efecte d'una celda de presó; y, com anessen transcorrent minuts, que a ella li semblavan hores, y dels minuts, se'n arribés a formar un quart, ab tot y la dèria qu'allí la por-

tava, s'axecà resolta a trucar per anàrsen; quan, tot de sobte, sense que fessen la més petita remor, s'obrí una de les portes y sentí la veu d'una dòna que desde l'altre quarto li deya que ja hi podía entrar.

La nova habitació era un bon xich més gran que la que acabava de dexar, destacantshi, entre mitx de cadires de caoba y d'una taula cuberta de bayeta verda posada en un àngul, una calaxera ab una gran escaparata ab la Mare de Deu del Carme, iluminada per una renglera de nou ciris.

Per més que la Madrona no tenía rès de devota, aquella Verge engalanada ab un trajo brodat d'or, junt ab la gran encesa de la cera, tinguè'l poder de trèureli tot seguit l'esverament que l'havía sobtada; per lo que, ja més refeta, no trobà inconvenient en asseures a la cadira que li signà la mestressa de la casa, colocada al devant de la taula, tot dientli:

— Asséntis y diguim qu'es lo que vostè desitja sapiguer. —

La Madrona mirà a la persona que li parlava y, semblantli que

aquella dòna alta y ossuda, de facсions pronunciades, en les que sols hi sobresurtían uns ulls de color indefinit que, per més que brillavan com si fossen guspires de llampech, no tenían rès de sobrenatural; en lloch de respondre, preguntà:

— ¿Es vostè la que .. la que?...

— Sí, sí; pot estar descansada. Una servidora es la que vostè ha demanat a la porta. Pot parlar ab tota confiansa. Gracies a Deu, d'aquí ningú'n surt descontent .. y de segur que la persona que l'ha atrassada a aquesta casa... per que jo, casi sols tinch consultes de gent recomenada...

— ¡Oh! jo no estich malalta, nó; no es pas per axò que venía! — interrompé la mare del Andreu, per la qui'l nom de consulta no'l concebía sinó tractantse de metges.

— ¡Ja's veu prou que vostè té la salut ben fortal... però de consultes, n'hi hà de moltes maneres; y tots los meus parroquians no venen per altra cosa que pera consultarme; que vol dir sapiguer coses ¿m'enten? — feu la endevinayra, al notar que la Madrona no acabava d'entendre aquell vocabulari nou per ella.

— ¡Sapiguer coses!... Si; sí; ¡axò es lo que jo vulll! — exclamà la dòna d'en Genís, qu'en un moment tornà a agafar lo fil de ses rencunies, un xich esvahides per la novetat del lloch ahont se trobava. — Sapiguer coses, escatir, ¡com me les tinch d'arreglar pera tractar ab bruxes!... ¿Li estranya a vostè axò de bruxes... ¡Jo't flochl si no bagués passat per mi, tampoch ho creuría, per més que m'ho diguessen... però'l qui li cou, se grata. En fi: li hauré d'esplicar desde'l principi, per que vostè ho entengui ben clar. Afigúris qu'un dematí, al obrir la porta de casa, me trobo una criatura embolicada ab un tros de capa... Li juro que jo, aleshores, no m'ho podía pas pensar lo que m'ha succehit; però no sé per què ja no'm feu goig de quedàrmela, y, malgrat la primera pensada, que sempre es la mellor, me vaig ficar la serp a casa... Afigúris que'l tanoca del meu home, tenint un fill com un pom de flors, tot se n'hi anava en fer magarrufes a la borda... y jo, com una bestia, sense agafarla per un bras y fúmerla al carrer!... Ja veu que tot axò no es pas

de bon esser ¿veritat? Per que lo més nèt y clar era trèurela... però, ¡càl ab aquell posat d'angelet d'altar ¿qui la tocà?... Afigúris lo que sería quan tingué quinz'anys y s'estirà y's presumí com si fos la reyna del poble!... Es clar, com un bom ja s'ha passat y'ls bomes son tan babaus!... Y jo, tenintla atravessada al coll ¡y sense trèurela de casa!... Ja veu que en tot axò ja s'hi troban ben clares les males arts. Donchs, jo, com si rès... ab los ulls tancats per les encantaries, y ella, obrintlos com a taronges pera encisarme'l noy ¡pobret! que me l'ha posat a morir! a decandirse com una candela cap per avall!... ¡Ah, la mala llevor!... ¡Y pensar qu'ab tot axò encara li tinch d'anar al derrera!... Jo crecb que'm ferirè!... Y vègi si'n sab d'encisar a la gent, qu'una senyorassa que vingué a passar l'estiu a casa, una dòna rica, rica y ab més lletres qu'un notari, donchs ella, sense sapiguer ni un borrall, se la feu seva; tan seva, qu'aquella pobra dòna ja no parà, ni arma fins que li donarem el si pera endúrsela a Barcelona; ¡poch sabia ella l'espurna que s'emporta-

va!... Ja veu que tot axò no es pas natural ¿veritat?... Una mossa que's fiqui a tothom a la butxaca... Per que a mi no se m'hi ha pogut ficar, però ha sigut lo mateix, ja que'l mal encís que'm donà, ha fet que, no passantme del coll, no la sapiguessa agafar per una orella ¡y fúmerla al carrer!... Y ara, ara qu'a la fi li tenía, donchs ara, jo, jo que no la puch veure ¡li haig d'anar a demanar que vingal... Crègui que'm tornaré boja, ¡si ja no es que'n tingui un ram!... per que, com lo noy ja ha begut lo seu mal encís, ara... ara refusa'l casament ab la noya de ca'n Parot, la mellor pubilla del poble; y s'enfutisma ab que s'ha de casar ab ella. ¡Ab una borda! ¡Ab una mala llevor! ¿No estich en lo cert, en dir qu'es una bruxa?—

Mentres la Madrona, enverinantse de paraula en paraula, havía anat descapdellant tota la troca de les seves rencunies, la senyora Casimira, fent veure que no hi parava esment, apagà la meytat de la encesa de la escaparata; y, anant d'una part a l'altra de la sala, posà diferents jòchs de cartes dessobre de la taula, ahont,

tan prompte barrejantles com fentne diverses piles, ab los ulls ben fixats en les copes, oros, bastos y espases, y les orelles ben obertes a les paraules de la Madrona, dexà que l'ayrada pagesa espliqués les seves inquinies; y, quan ja se'n cregué prou enterada, digué ab l'aplom d'un consumat diplomàtich:

— Dispènsi, que jo capficada ab lo treball que tinch de fer pera vostè, no m'he pogut formar lo càrrech de lo que'm deya... Un hom necessita de certa preparació, y no es pas cosa de distreures; y per altra part, encara m'ho estimo més. Les cartes parlan mellor que tot lo que'm pugan dir: tan sols me cal sapiguer si vostè es casada, viuda ó fadrina, y què es lo que vostè desitja d'una servidora. —

Ab tan natural pregunta, la mare del Andreu se quedà sobtada, com un poltre avalotat que'l deturan per la brida, y esclamà.

— ¿Què desitjo?... ¿Què desitjo?... Donchs, míri, que si jo no vegés al meu fill tan al cayre de la mort, li diria a vostè que, ja que per males arts me l'han ullprès, donques que

per les matexes males arts me'l desembruxi... però ¡cà! axò sí qu'ho veig ben clar; lo pobrich està tan acabat que, si jo torno al poble sens ella, se'm queda més difunt que les calaveres del cementiri... y jo... ¿sabs? de fill no'n tinch cap més y, com no'n tinch cap més, li haig de portar la bruxa ¡no hi hà remey!... Jo, jo que la voldría al infern, l'haig d'agafar per la mà y portarla a casa meva... ¡Si jo crech que m'alocaré!... Y aquí, aquí està'l pot de la confitura; qu'ella ¡la mala llevor! diu que no vol venir; que no s'hi vol casar ab lo nostre hereu! ¡Cumadianta, més de cumadianta!... ¡Ella, la trobada al mitx del carrer, no vol al hereu de casa!... Vègi, vègi... la Caterina díu que vostè sab molt: donchs, díguim lo que haig de fer pera que la bruxa'm vulgui seguir al poble. —

La senyora Casimira, escamada per fer pocbs díes qu'havía tingut de veures ab la justicia, abaxant sos parpres fins a encloure entre ells aquelles dues espurnes de llampech que tenía als ulls, digué ab tò de beata:

— La senyora Caterina no l'ha enterada prou be de lo que's fa en aquesta casa; y axò de males arts, per una servidora, no ho torni a dir may més. Jo exercexo honradament, molt honradament lo meu saber; y, ab la gracia de Deu y lo que'm diuen les cartes, endevino lo que'm preguntan, que ja es molt ¿sentí? molt; per que, gracies a lo que jo descobrexo, se n'han sapigut moltes de coses soterrades, y ab aquestes se'n han lograt d'altres que semblavan impossibles de dur a bon terme. Per que'l sapiguer de quina part ve la pedregada y endevinar lo que ha de succehir, hi fa molt pera arreglar les coses!... Axò es lo que una servidora sab fer; y, si en aquest punt la puch servir, diguiho aviat, per que desde ahir tinch totes les hores donades, y no'm puch entretenir... Vostè pènsi; pènsi si li convé sapiguer lo per què de que aquesta noya no vulgui venir; y allavores... tal vegada, sapiguent lo motiu...

—¡Ara sí que m'ha ben trumfat!— saltà ab expressió contrariada la dòna d'en Genís. — La Caterina

me digué que quan ella va venir a trobarla, per les rahons que van tenir ab los de la fleca nova, vostè li va dir que vuyt dies seguits clavés nou agulles en lo fetge d'un bè negre: ¡y axò era lo que jo volia! alguna cosa per aquest estil; ò be algun oli ò such que, untantsen los caps dels dits, hagués fet seguir a la bruxa fins a casa... Lo demés... Mirí... sì, axis com axís, li haig de pagar les tres pessetes de l'assentada... vègi si m'ho troba lo per què no vol venir... No hi serà pas de més que jo sàpiga quina pussa l'ha picada... per que jo, de tot aquest enrenou que diu, de ferse monja, no'n crech ni un mot..... May n'havía parlat, y ara, axís... tot d'una, n'hi vindrían ganes!... Algú la deu haver entabanada; y axò sí que fora bo de sapiguer! —

Mentres la pagesa anava descapdellant l'embull de les seves quimeres, la senyora Casimira no parà de remenar les cartes, sempre d'esquerra a dreta; y, fentne de totes una sola pila, les presentà a la Madrona, dient:

— Escàpsi ab la mà esquerra.—

Y altra vegada tornà a barrejar lo jòch y a mormolar paraules entre dents, fins que, tot de sobte, preguntà, com lo qui descubreix un gran misteri:

— Escólti: aquesta noya es borda, veritat?

— Sí; si senyora.

— Y aquesta noya ¿no s'ha sapigut may qui eran los seus pares?

— Nó, senyora.

— Y'l fill de vostè n'està molt enamorat y ella no'l vol. ¿No es axò?

— Sí, sí; axò mateix! — cridà la Madrona, entusiasmantse, com si verament li descubrissen quelcom que no sabía y qu'ella matexa no ho hagués dit abans.

— ¿Y ara, — prosseguí la endevinayra, sempre mirant les cartes, — precisa indagar lo per què ella no vol al seu fill?... Veyàm, veyàm... Lo set d'oros.... lo vuyt d'oros.... Ah!.., ah!... No pensi rès de mal... no hi hà cap home entremitx..... Cap...cap... Es a dir, lo rey de bastos... ja'n surt un; però aquest no porta malicia... La que porta'l tràngul es una dòna... Es a dir, una senyora... Encara no's veu prou clar.

Ara!... ara!. . Aquesta... aquesta es la que no ho vol!... Altra vegada la sota d'oros... y tot seguit l'as... Ja's veu nèt... Aquesta senyora té diners... molts diners!... —

La Madrona, qu'ab maravellada ansietat havía seguit lo maneig de les cartes y les paraules de la *Sibila*, al sentir los derrers mots, li semblà com si tot d'una li haguessen arrebassat una cortina que fins aquell instant havía tingut posada al devant del seu enteniment. «¿Una senyora rica que s'oposava al matrimoni de la Quiteria, de la borda, de la qui jamay ningú n'havía demanat?... Y precisament aquell estiu... donya *Asunción* ab tan interès per la noya .. sempre juntes... sempre conversant... Y al fi, ¡endúrsela a Barcelona!... ¡a dins de sa propia casa! ¡Ah, que burra havía estat! ¡Còm no ho havía vist tenintho devant dels ulls! ¡Y tan clar com ara ho veya!»

L'endevinayra anava encara enrahonant, quan la Madrona, axecantse de peu dret y agafantla nerviosament pel bras, exclama ab los ulls que li sortían de les conques:

— ¡Vègi! ¡vègi s'hi ho troba, que aquesta dels oros es sa mare? —

La senyora Casimira que, sens dubte no se li havia acudit semblant cosa, però qu'ab sa natural intuició y sa pràctica en aquexes arts, comprengué tot seguit lo nou ***filón*** que podía explotar, ab un colp de mà ajuntà totes les cartes qu'estavan escampades pel damunt de la taula y, ab pausa que contrastava ab l'agitació, qu'ab tanta habilitat acabava d'estrafer al donar compte dels seus descubriments, digué:

— La basa ja està acabada. Vostè volía sapiguer qui privava a n'aquesta noya de casarse ab lo seu fill, y ja ho ha vist: surt qu'es una senyora y qu'aquesta es rica... Ja ho veu: les cartes explican la persona y fins la calitat... Si ara vostè vol sapiguer rès més, s'haurà de fer una bass nova...

— ¡Fàssila, fàssila! — repetí excitadament la dòna d'en Genís.

— Si... però ¿sab?... pera que jo torni a treballar, haurà de pagar tres pessetes més... y crègui que li faig preu de parroquiana; per que lo que vostè vol sapiguer es cosa de

molta entitat... S'han de tornar a encendre'ls ciris... S'ha de comensar lo jòch de nou... Crègui que, pera un'altra persona, aquesta consulta al menos valdría sis pessetes... —

La Madrona s'escorcollà la butxaca y, veyent que portava la cantitat necessaria, repetí, resolta:

— ¡Fàssi, fàssi! —

L'endevinayra s'axecà y, dirigintse envers l'escaparata, digué a la pagesa:

— Rèsi un Parenostre a la Santíssima Trinitat y fàssi per manera que, quan jo acabi d'encendre'ls ciris, vostè l'hagi acabat de dir. Axò es de molta importancia, pera sapiguer lo que vostè desitja. —

Com la mare del Andreu resava en veu alta, la senyora Casimira acomodà fàcilment la feyna d'encendre, al espay del res; y, una volta acabat, tornà a la taula, ahont, mormolant paraules ininteligibles, feu una pila del jòch de cartes; y, presentantlo a la seva parroquiana, digué:

— Escàpsi. *Bueno:* ara d'aquesta mitja pila fàssin tres... *Bueno:* dónguimeles ab la mà dreta, pera que jo les barregi.—

Y, prenentles y tornant a destriarles sobre la taula, anà mormolant ab l'ayre d'hipnotisada ab que ho havía fet anteriorment:

— Vejàm... Vejàm... dos, tres, quatre... ¡Ja va sortint!... Sis, set, l'as de bastos... Se veu clar com la llum del día... vuyt, nou, altra vegada la sota d'oros, y de peus enlayre... Vostè passa un gran disgust, per mor d'una senyora... ¡Surt lo rey d'espases..... es un cás en que hi podría intervenir la justicia... Lo cavall... hi hà algú qu'a vostè l'interessa, qu'baurà de posarse en camí... ¡Lo tres d'oros!... Diners y diners... Altra vegada la matexa senyora...—

La Madrona, qu'ab especial frisor, més que les evolucions fetes ab los jòcbs de les cartes, havía seguit ab viva fixesa l'idea que sobtadament acabava de clavàrseli en sa pensa, al veure que la senyora Casimira tornava a les matexes divagacions de la primera vegada, exclamà ab tò resolt:

— ¡No m'emboliqui més a mi, ab tot axò dels reys y de les espases y dels oros! Lo qu'a mi m'interessa, y

jo vull sapiguer, es si aquesta que li surt ¡es la mare de la Quiteria! Nèt y clar. ¡Veliaquí! —

L'endevinayra, posada en lo cas de tenir de justificar la segona paga de les tres pessetes, cercà la sota de oros, y tot mirantla contraclaror, ab l'estúpida crueltat del qui no's preocupa poch ni molt del mal que va a fer, afirmà secament:

— Donchs, ¡ho es!

IX

Consequencies

Donya *Asunción*, ja casi restablerta del tot, havía volgut solemnisar lo seu retorn a la salut, anant ab tota la familia a obir una Missa en acció de gracies a l'iglesia de la Mare de Deu de la Bonanova; per lo que, abans de marxar, havían fet un confortable esmorzar, ab lo fi de que, al sortir del temple, poguessin donar un bon passeig per la carretera de Sarrià.

La Quiteria, ab lo cor vessant de satisfacció al vèurela en tan bon estat, li havía ofert lo bras pera baxar l'escala y l'havía ajudada a pujar al cotxe, seguintlo ab los ulls fins a perdres en la girada del passeig de

Gracia... Després, poch a poch, tornà a pujar l'escala pera fer endressa del enrenou qu'havía quedat a la casa.

Oberts los balcons de bat a bat, un hermós sol de tardor inondava ab sa llum rohenta l'ample espay de la cambra, per ahont la joveneta, anguilejant d'una part a l'altra, s'esmerava en posar ab tota perfecció cada cosa en son degut lloch. Y la veritat era que la noya's sentía contenta, casi, casi, felis. La senyora havía tornat a la vida, després d'aquell nou atach que la posà a punt de morir. Aquesta vegada, Deu havía escoltat los seus prechs, que foren tants y tan fervorosos, com no tenía recort d'haver resat desde qu'era al món. ¡Havía sufert tant, ab la sola idea de que la mort pogués arrebasarli a aquella dòna tan amorosament estimada per ella!... Per sòrt, ja n'havía sortit: lo metge assegurava que, si no tenía disgustos y se li poguessen evitar penoses impressions, hi hauría molt de guanyat; y Nostre Senyor ¡podía fer tantes gracies!... ¡Quàntes y quàntes no n'havía rebut ella matexa!...

Fins don Camilo semblava que prenía ab bons ulls la seva estada en aquella casa, ja qu'a pesar de ses violencies de caràcter, fins aleshores, no sols no hi havía tingut may cap altercat, sinó que la tractava ab certa consideració... Be era cert que, avisada per la senyora, ella havia fet un estudi en reprimir, al devant seu, tot lo que pogués avivar aquella gelosía, qu'una volta sapiguda, més de dues vegades havía sorprès en lo fons dels seus enfados!... Y ella ¡fins la justificava aquella gelosia! Donya *Asunción* ¡tetenía tants atractius!... ¿No era ella la seva serventa y's conceptuava felissa ab mirarla y en poguer viure al seu costat?... La Quiteria no sabía esplicarsho; mes, per la innata delicadesa dels seus sentiments, sentía l'encís y l'atracció d'aquell temperament de gustos refinats, que feyan d'esplèndit march a la superioritat moral de la dòna.

La jove serventa, tot posant los cinch sentits en los seus quefers, de tant en tant se deturava enfront d'una *butaca* pera passar, ab infantívola complacencia, sa esprimatxa-

da mà per l'entapissat de felpa, en quina finor li semblava fruhir la blana suavitat que li recordava la pell dels tendres xayets del Mas, ó ab lo plumero enlayre, s'embadalía davant d'un quadro que representava a la Verge ab lo seu fillet y Sant Joan, quan, petits nins, ab una petxina treyan ayguа del riu; reservantse, pera concentrarse en més enlayrades emocions, en la contemplació d'un hermós ayguafort que representava a Jesús en l'hort de Getsemaní...

Tot just, ab místich embadaliment acabava de deturarse devant d'aquest quadro, quan sentí que trucavan a la porta del pis. Fòra de la casa'l criat, al qui don Camilo havía afavorit ab un parell d'hores d'esbarjo; y, privada la cuynera, per ordre dels amos, de fer lo servey de la porta, hi anà la Quiteria, trobantse ab la inesperada sorpresa de veure aparèxer derrera de l'ovalada rexeta, la poch agradosa fesomía de la mare del Andreu.

En qualsevulga altre día, aquella visita es ben segur que l'hauría contrariada; però, la felicitat sol esser

generosa; y la noya, oblidant antichs ressentiments, tot agafantla per la mà, la feu entrar al seu quarto, espressantli la seva satisfacció per la bona congetura de l'ausencia dels senyors, lo que la tenía en llibertat pera estar completament pera ella.

La Madrona dexà que, ab sa natural bondat, la joveneta esplayés les seves impressions, contantli, ab minuciosos detalls, les mostres d'afecte que rebía, les ensenyanses que la senyora li donava, les robes que li havía fet, lo salari que li estava assignat... ab lo que, la mare del Andreu, afirmantse més y més en lo qu'ella ja havía donat com article de fè, digué:

— *Bueno, bueno:* ja conech que t'hi trobas a tot pler ab los ayres de ciutat; mes, si jo no't deya lo per què he vingut, tu no ho sabrías. Donchs, mira, malgrat la falta que faig per allà dalt, ho he dexat tot pera venir a cercarte a tu...

— ¿A mi? — esclamà esglayada la Quiteria.

— ¡A tu! ¡a tu! — repetí irònicament la Madrona. Ja veus lo que son les coses; jo que't voldría ben lluny, so la que baxo a buscarte...—

La noya's revestí de valor, y digué ab fermesa:

— La senyora ja us va escriure'l meu sentit. Jo us agrahexo a tots lo que voleu fer ab mí; però tinch altres desitjos, altres determinis...

— ¡Altres romansos, que jo no'n tinch de fúmer rès! ¿Ho sents?... ¡Si que la fariam bona, qu'un mossot se'ns entrabanqués al peu de la porta y, després d'haver menjat lo pà de casa, per paga, me donés encantàries al fill y, quan les metzines me'l posessen a la mort, la gatamaula sortís ab l'estiribot de que's vol fer monja! ¡Ah! ¡lo qu'es aquesta no me la portaràs al molí!... He promès al Andreu que t'hi pujaria, anch que fos agafada per una orella, y t'asseguro que t'hi portaré!

— Madrona ¡per Deu! — pregà anguniosament la noya. — Jo no he donat encantàries a ningú; ni may lo vostre fill m'havía parlat de rès que s'assemblés a coses de festeig. En lo temps qu'he estat a casa vostra, sobradament m'heu fet cònèxer que'm teníau de mala gana; y'l día que Deu, compadescut de mi, me presentà l'ocasió de no fervos més

nosa, me'n vaig anar. Contenta vareu quedar vos y tranquila jo. ¡Per Deu, dexèume en pau, que no us demano altra cosa!

— ¡Que't dexi en pau!... ¡A tu! ¡A la mala llevor... y que'l pobrich del meu fill se'n vagi a podrirse al cementiri!... Axò sí que no ho han de veure'ls teus ulls! per que sí, de bones en bones, no te'n vens ab mi, ja faré jo que la bona pessa de ta mare, per la por de que jo ho esbombi al seu home, te fassa venir més que depressa.—

La Quiteria restà espaumada. Mes, de sobte, semblà que les ninetes de sos ulls s'abocavan esparverades de sa cara sens color, pera xuclarse les de la dòna que tenía al seu devant y, sacsejantla pel bras, y exaltantse a cada nova idea que fosforejava en la seva imaginació, exclamà:

— ¡La mare!... ¿La meva mare, heu dit?... ¡Ah Madrona! ¡Tornèuho, tornèuho a dir un'altra vegada!... moltes, moltes vegades, axò de la meva mare!... ¿Y vos ho sabeu que jo tinch mare?... ¿Y desde quàn, qu'ho sabeu?.. ¡Ah! axò sí que me interessa més que tot lo d'aquest

món!... Parlèu. Parlèu. Y ¿ahont es la meva mare?

— ¡Y que n'ets de cumadianta!... Després de dos mesos d'estarte ab ella ¡ara'm vens a fer la comedia, dient que no sabs quí es?

— ¿Dos mesos d'estarme ab ella?... ¿Y ab quí m'estich jo?... ¿Ab la senyora?... ¿Y ella es la meva mare?— cridà la Quiteria, a la qu'en lo paroxisme d'una alegría, sens precedent pera ella, li semblà molt possible la afirmació qu'acabava d'escoltar. — ¡Ah Madrona! Molt m'haveu fet patir; molt, ¡molt! mes, tot vos ho perdono, tot, però parlèu clar ¡ben clar!... Ben especificadament, sense descuydarvos rès... Contèumho a poch a poch... Es precís que jo us entengui be ¿sabeu?... Per que, ara com ara, sembla qu'us escolto, y la veritat es que no us entench prou be... Comensèu desde'l principi... Desde la primera paraula que n'haveu sapigut... Y ab probes ¡ab moltes probes de lo que'm dibeu!...

— ¿Y si a mi no'm donés la gana de donàrteles? —

Les emocions experimentades durant aquella sobtada conversa, ha-

vían posat a la Quiteria ab una tensió nerviosa qu'excedía a tot ponderament. Eran d'una magnitut tan extraordinaria les noves qu'acabavan de ressonar en les seves orelles, que tot lo seu cós ne sufrí una violenta transformació. Aquella criatura feble, aquella ànima humil y resignada's sentí encendres d'un brabó completament desconegut per ella; una mena de tel estrany li encegà'ls ulls, que li sortiren de les conques; les dents li xerricaren devall de sos llavis sèchs y sens color; y, ab los brassos enterchs y estirats, s'abalansà a la Madrona, qu'esverada d'aquella evolució, anà reculant fins a la paret, en quin llocb anaren a clavàrseli al coll los dits de la noya, qu'estrenyentli, com si fossen los ferros d'unes estenalles, esclamà ab posats d'histèrica:

— ¡Ah! ¿es a dir que vos ne teniu probes, y no us dona la gana de donàrmeles?... ¿Y us penseu qu'ab una criatura que tota la seva vida no ha tingut altre dalè que conèxer a la seva mare, li podríau dir sens mès ni mès «¡Es aquella!» y quan us demanés les probes, les hi furta-

riau ¡com un lladre de camí ral! ¡Ah, no forsegèu, Madrona, per que me sento ab coratge pera esmicolarvos com si fossiu un gripau de la riera! y si no us escanyo ara mateix, es per que no parlariau y jo vull que'm responguen: ¿ho sentiu? per que vull que'm digueu d'ahont les heu tret aquestes noves. ¿Qui es que us les ha donades? —

Y en l'exaltació del seu histerisme revoltat, la Quiteria anava enfonzantli'ls dits al coll; y la mestressa del Màs, ab la cara morada y la llengua mitx enfora, confegí penosament:

— U...una... dò...na...na que fa... que fa... ¡les cartes!...

— ¿Y aquestes son les probes?... ¿Y no'n teniu cap més?

— ¡Cap més! —

La Quiteria esperava una historia, una revelació qu'en aquells moments, per absurda qu'hagués estat, ella l'hauría creguda, per que tenía set y fam de creure en aquella may somniada felicitat; mes, les paraules de la Madrona, mancades de tota base pera la noya, que tenía ben presentes en la seva memoria les mol-

tes vegades qu'havía sentit contar a donya *Asunción* trascendentals y criminosos fets deguts a les embusteríes de gitanes y tiradores de cartes, fou causa de que al conèxer d'hònt procedía la nova, aquesta caygués com un allau de neu sobre ses folles ilusions.

Lo gel d'aquella buyda afirmació, com la fulla d'un ganivet, semblà qu'hagués tallat aquells nirvis en contracció, y'ls dits de la Quiteria, afluxantse sobtadament, dexaren de clavarse en lo coll de la Madrona; sos brassos enterchs, caygueren a lo llarch del seu còs, y doblegàntseli les cames, se dexà caure dessobre la cadira posada en los peus del seu llit.

En contra de lo qu'era d'esperar, la mare del Andreu, al veures lliure, no li tornà la revenja. Aquella dòna, a la que may havía fet impressió la resignada dolsor de la noya, se sentí intimidada per aquell esplay de forsa bruta, única supremacía que'l seu cervell podía capir; y no's mogué del lloch en que l'havía acorralada, fins que la joveneta, revenintse ayrada d'aquell instant de

defalliment, digué ab sèch imperi, signantli la porta del quarto:

— ¡Anèusen! —

Lo moment qu'havía bastat pera la reacció de la noya, fou també suficient pera la de la Madrona, a la qui la paraula «anèusen» porta sobtadament a sa pensa la fas cadavèrica del seu fill, junt ab aquella dita de «¡Vull la Quiteria!» que durant tant temps havia sigut l'únich parlament que sortí de sos llavis; y, tot arreglantse'ls plechs del mocador del coll, que'ls dits de la noya havían descompost, digué, sarcàsticament:

— Y ¡que n'ets de burra!... De sorpresa m'has acorralat; però ara, — feu la Madrona obrint la finestra de bat a bat, — si donas un sol pas, me posaré a cridar fins que'ls vehins me sentin; y, en quant a que jo me'n vagi sense que tu vinguis, ja t'he dit que si no ho logro de bones en bones, ho logr840 a les males; per que en quant jo espliqui a don Camilo com la gata maula de la seva dòna li ha donat gat per llebra, serà ell lo qui't treurà d'aquí a puntades de peu!...

— ¡Vos no farèu aquesta infamia, sense tenirne probes certes! — esclamà indignada la Quiteria.

— Jo faré y diré tot lo que'm donarà la gana! —

Prou conexedora del modo de ser de la mestressa de ca'n Grau, la esverada joveneta llegí en sos ulls y en la rencunia de sa veu, la resolució de portar a cap les seves amenasses; y, com s'havía presentat a la pensa de la Madrona la traspostada cara del seu fill, axís mateix atravessà'l cor y l'imaginació de la noya, la fas emmalaltida de la dòna que l'havía dignificada a sos propis ulls, junt ab aquelles esglayadores paraules: «Ara no m'agafa entre ses mans pera matarme!»... Y verament don Camilo, quan se dexava dominar per la ira, feya porl...

La jove serventa s'atansà pausadament a la calaxera, ahont s'hi veya la Imatge del Sagrat Cor, als peus de la que, d'ensá qu'estava en aquella casa, havía esplayat lo devassall de les seves tendreses, y més endevant, les ilusions de fruhir un goig plè de joyoses serenitats, en la arrecerada celda d'un convent...

La noya mogué'ls llavis, com si volgués mormolar quelcom que s'asemblés a una pregaria; besà, ab tota la vehemencia de la seva ànima cristiana, los peus descalsos del Redemptor; y baix, tan baix, que sols Ell la sentí, digué:

— Senyor ¡vos ho oferesch en remissió del pecat de la meva mare!—

Després se girà envers la Madrona y, agafantla fortament pel bras, y empenyentla cap en fòra, afegí resolta:

— ¡Anèm! —

X

Al Màs

Encesa per la ira y sacsejada per les emocions rebudes aquell dematí, la mestressa de ca'n Grau acompanyada de la Quiteria se'n pujà al tren, tot dientli:

— Vèt aquí lo que n'hem tret de haverte recullit: ¡fernos la desgracia del noy! —

Y una volta asseguda arran de les finestres de la banda de mar, passà tot lo viatge coordinant en son magí les esplicacions ab que volía sobtar a n'en Genís al donarli la nova de que ja s'havía trobat a la mare de la Quiteria, a la que fora menester reclamar los gastos ocasionats per l'afillament de la noya... Per de prompte,

al hereu no n'hi diría rès... Ab lo seu home era ab qui s'ho havía d'enrahonar y combinar ab tota detenció... ¡Oh, la cosa era grossa, molt grossa! ¡Ja ho veuría en Genís, si n'havía estat d'espavilada al anar a ferse fer les cartes a Barcelona!... ¿Qui sab los diners que se'n podrían treure d'aquella feta?.. Mes, per axò era menester anarab una gran mònita...Potser, de moment, fora més apropòsit que no se'n digués rès a donya *Asunción;* que no s'axequés la llebra, fins que la noya fos casada... Descubert per descubert, potser sa mare tampoch ho voldría que's casés ab un pagès... ¡Vèt aquí per que s'ho havían conjuminat lo d'esser monjal... puix qu'a la Madrona no li quedava cap dubte de que mare y filla ja s'ho havían dit tot. Si la Quiteria no hagués estat segura de que la senyora *era* qui *era*, no hauría fet lo sacrifici d'anàrsen... Ho veya clar, ben clar...

Ab aquest enfilall de pensaments que perfidiavan en son migrat cervell, com lo rich rich del grill en xafogosa nit d'Agost, la Madrona arribà al Màs.

Com allí no se la esperava fins al capvespre, per un rellans, desde l'hort ahont ababava de sembrarhi un bell planter de faves, en Genís l'ullà a mitja pujada; y, content de vèurela arribar ab la noya, feu cap a l'entrada de la casa, al instant qu'hi arribavan les dues dònes.

En la mirada escorcolladora de la mestressa, l'home hi endevinà l'ànsia de la mare, y digué:

— Si vols cridar al Andreu, desde aquí te sentirà prou. No s'ha pas mogut de dalt.

— Nó; nó; ¡déxal estar! — saltà pressosament la Madrona. Y, girantse a la noya ab son acostumat ayre de mando, afegí:

— Sense despullarte, arrégla una xica de vianda, qu'avuy ni tu deus haver dinat, ni jo tampoch. —

Y tot seguit, agafant al seu home pel bras, digué ab lo mateix tò:

— Púja a dalt, qu'havem de parlar.

— ¿Ara?...

— ¡Ara! ¡Ara! Quan t'ho dich, senyal qu'ho tinch de menester. —

De mala gana, en Genís seguí a la seva muller, la qui, tan prompte

arribà al quarto, tancà la porta ab clau; y, desfentse'l mocador que duya al cap, com si's sentís acalorada, esclamà ab gros maneig de brassos y mans:

— ¡Ah! ¡Quína cistellada que te'n porto de Barcelona! ¡Ara sí que la hem ben treta!

— ¡Y que n'ets de burral... Sempre't pensas qu'agafaràs anguiles, y després se't tornan palets...

— ¡Burral ¡Burral ¡Bestia! ¡Bestia! Bona sòrt que la burra y la bestia, quan vosaltres anen, ella ja n'ha tornat.

— Be; però ¿qu'es tot axò?... ¡Reneu! ¿T'esplicaràs d'una vegada?

— Vaya si m'esplicaré! ¡Uf! ¡Y quín baf que fa aquest quarto! ¡Obra, òbra la finestra! — feu la Madrona, com si's tapés.

— Déxat de finestres y acàba de dir, d'una vegada; ¿què son aquestos escarafalls? M'has fet dexar la feyna, com si's tractés... ¡Magay de dóna! Sempre vas carregada de falornies!

— Si ¡falornies!... ¿Sabs aquella estimació de la mossa ab la senyora, y aquell dalè d'emportàrsela a Barcelona y...

— Y be ¿y què?—

La Madrona's desfeu ab una revolada'l mocador que duya apuntat al coll, y digué:

— Donques, com a mi ja'm feya admetlla, per que, pera enganyarme a mi... joo... joo... joooo... —

Al sentir lo barboteig enfarfegat de la seva dòna, en Genís se la mirà sorprès. Una onada d'un roig moradench cubria tota sa cara; la boca se li esviaxà cap a l'orella esquerra, son còs trontollà y, de sobte, caygué aclofada dessobre dels rejols del quarto.

En Genís cridà ab veu tan esferehida, que l'Andreu desde'l fons del quarto y la Quiteria desde la cuyna, en un santiamen s'abocaren a la sala.

L'hereu, malgrat son estat de postració y del surt que sentí en lo cor al trobarse ab la noya, ajudà a son pare en la fexuga tasca de posar a sa mare al llit, mentres la Quiteria, corpresa y esverada, corría a preparar mostasses, que se li aplicaren als brassos y cames. Com lo bleix, que li somovía'l pit, donava a entendre que la vida forfollava encara per dins del còs, se li feren fregues ab una

bayeta calenta; y's probà de ferli engolir uns *lixis* tinguts en gran fama de fer *miracles*, mentres lo baylet de la casa anava al poble a buscar al metge y al capellà. Aquest no tardà gayre en arribarhi; mes, tantost entrà al quarto, ses primeres paraules foren pera dir que sols se li podía administrar lo sagrament de la Extremaunció. Les esplicacions del metge no van esser pas més llargues. Se tractava d'un atach de feridura, en lo que no hi havía rès a ferhi. Era qüestió dels derrers bulls de la materia, y axò tant podía durar un día com dos.

Esbargida la nova pel poble, la gent més entranta al Màs hi acudí tot seguit a preferirlos la seva assistencia; de quines ofertes, sols s'acceptà, per lo que pogués ocórrer, la companyía d'un prop-parent d'en Genís. Ja arràn de la mitja nit, vegent que la malalta seguía en idèntich estat que quan lo metge la dexà, l'Andreu, al qui l'atach de sa mare y la vista de la Quiteria havían reaccionat ab miraculosa forsa, s'empenyà en que tothom anés a descansar, una volta qu'ell, axís com

axis, estava resolt a vetllar aquella nit. Lo parent acceptà de bona gana la oferta d'anar a dormir al quarto del hereu; y en Genis, ab la promesa de que se'l despertaría al primer síntoma que's separés dels que la Madrona havía tingut fins aleshores, s'estirà embolicat ab la manta dessobre de la caxa de la roba, en lo mateix quarto de la seva muller. En quant a la Quiteria, malgrat los prechs de pare y fill, refusà ab fermesa'l descans que li proposavan; y, posada a la espona del llit, tan prompte probant de donar unes gotes de cordial a la malalta, com resant les oracions que li semblavan més apropòsit pera aquell càs, passà fins a les quatre de la matinada; en quina hora, abatuda per les emocions sufertes lo día abans, per la falta d'aliment y les exigencies de la sòn, avivades per la quietut y la inactivitat, ab les derreres paraules d'un Parenostre, los ulls se li tancaren y'l cap li caygué sobre'l mateix coxí de la Madrona.

L'Andreu, que tenía repartida la mirada entre sa mare y la noya, se'n adonà tot seguit; y, satisfet de vèure-

la fruhir d'aquell moment de descans, anà de puntetes a buscar dessobre de la taula la xicra ab la medicina, pera sustituhir a la Quiteria en aquella feyna. Al arribar als peus del llit, les cames se'n hi anaren envers lo cantó hont seya la noya. Se podía assegurar qu'ab tot y les hores que feya que tornava a estar al Màs, encara no l'havía vista... L'espectacle de sa mare morenta, d'aquella mare que, malgrat les agrors del geni —qu'ara tampoch li semblavan tan fortes, — havía anat a Barcelona a buscar la noya *¡y li havía duta!* no li dexà fruhir d'aquella alegría tan fondament cobejada. ¡Tan mateix la vida tenía unes coses ben amargantes!... La inquinia d'aquella forta oposició li havia fet dubtar del amor de sa matexa mare; y fins, més de dues voltes, la pena, la contrarietat y'l despit, li feren pensar que tampoch ell no n'hi portava cap d'estimació... ¿Y quin sacrifici hi hauria al món qu'ell pogués fer y que ara no'l dugués a cap pera tornar a la vida a aquell cós que l'acabava?... Pera donarse compte dels seus veritables sentiments, havía sigut precís

que la Mort separés lo blat de la niella, que brandés la seva dalla, pera sentir lo goig de veure aquells dos caps dessobre del mateix coxí!..... ¡Oh! que felissos debían esser los homes qu'ab santa pau logravan estrènyer en una matexa abrassada, a la dòna y a la mare!...

La flameta del llum del oli feya tan poca claror per aquell indret, que l'Andreu trobà motiu pera atansarse un xich més envers la joveneta.

Arràn del cap de la Madrona, ab la pell morada, les faccions contretes y embotornades y la boca oberta pera exhalar enfora'l panteix de la ranera, s'hi destacava ab major forsa'l contrast de la cara de la Quiteria, que, per la serenor y puresa de les línees, semblava un àngel de retaule que, cridat a exercir en lo món sos debers de Custodi, contaminat de les flaqueses humanes, s'hagués adormit vetllant nn'ànima a punt de dexar los embolcalls del cós.

L'enamorat minyó li clavà'ls ulls afanyosos de recloure dins d'ells la imatge de la dòna estimada; y, tot

de sobte, se passà neguitosament la mà pel front... Dexant de banda la pena per sa mare agonitzanta, lo goig de veure a la Quiteria'l sentía ara ab una impressió que li encongía l'esperit y li punyía fondament lo cor. Tan poch temps d'estatge a Barcelona ¡y parexía que li havían cambiada!... Aquell trajo de llana d'un ayre tan diferent del que havía usat fins aleshores; aquell pentinat d'una faysó tota senyora; aquell peu, que exía d'entre'ls plechs de la faldilla, calsat ab la enxarolada botina...

Per la primera volta en sa vida, l'Andreu se mirà ab pena les seves calses de vellut y ses espardenyes nuades ab beta negra, semblantli que alguna cosa més forta que la oposició de sa mare, s'axecava entre tots dos...

Un panteix més fort y seguit en lo pit de la malalta'l feu retornar pressosament al seu primitiu lloch, del que s'amparà ab una mena d'estrany ergull. En aquells moments, per entre mitx d'aquella semifoscor que feya semblar més negre l'ombra sinistra de la mort, al hereu li paresqué entreveure, ab claretat may ovi-

rada per ell, lo foll amor que sa mare li havia tingut sempre, y's sentí satisfet d'esser sol en prodigarli sos derrers cuydados; y fins ergullós de vetllar de peu dret mentres los altres dormían...

La primera celistia del auba, tardana en aquella època del any, malgrat sas tintes grises, animà'l cor apenat del Andreu, que s'atansà a la finestra pera obrir un xich los porticons. ¡Ah! Allà al lluny clarejava'l día, apuntava'l sol, que, com un rey conquistador, ab lo poder de sa rohenta vitalitat espargía les tenebres de la nit. ¿Quí sab si axís mateix podría esbargir les de la Mort?... Los metges també s'equivocan. ¡Quants y quants cassos no havía sentit contar en que, ja ab la roba amanida pera vestir a un agonitzant, per la eficacia d'una herba, per la forsa d'un cataplasma ò per un miracle del cel, havía tornat a la vida? ¿Per què no podía succehir lo mateix a casa seva?... ¿Què hi feyan ells tres al vol de l'espona d'aquell llit, sens anar a buscar l'herba remeyera ò la medalla miraculosa?

L'Andreu tornà a dirigirse a l'ar-

cova, resolt a exposar los seus propòsits, y restà esglayat. Son pare, que li havía près lo lloch, estava abocat dessobre'l llit y, ab la mà estirada, tancava'ls ulls de la Madrona, en tant que la Quiteria atansava a sos llavis una creueta de fusta ab un Sant Crist de llautó...

XI

Comentaris

Malgrat la distancia en qu'estava situada la masía, en un instant se vegeren rodejats de vehins y gent del poble: los amos de la casa més propera, pera cumplir ab la tradicional costum d'amortallar lo cadavre, que's posà a les posts del llit dessobre d'un llensol de brí; y los que no hi havían anat la vigilia, pera oferirse y aconsolar y sapiguer lo còm y'l per què de tan impensada novetat.

Los homes, una volta acondubida la difunta, baxaren a la cuyna ab en Genisy l'Andreu; y, encara qu'aquestos, després del primer esplay, atontats per lo sobtat del colp, no demostravan ab llàgrimes lo seu sen-

timent, ab alguna petita variant, cada un dels qu'entrava de nou se creya obligat a dir:

— ¡Be, no us haveu pas de trastornar per axò! ¡Tots nos tenim de morir un dia ò altre!

— No cal pas plorar... Avuy per tu, demà per mi...

— ¿Què hi voleu fer ab aquest desconsol? No hi hà més que conformarse ab la voluntat de Deu... Es clar qu'un prompte axís... —

En molt major número, les dònes, de dues en dues, y de tres en tres, pujavan escales amunt y's ficavan en los quartos del primer pis; tan desitjoses de sapiguer, punt per randa, tot lo qu'havìa succehit, com de prodigar los seus bons oficis, axís a la Quiteria, com a la matexa difunta.

Y una demanava'ls rosaris pera posàrloshi a les mans; y un'altra abocava l'aygua beneyta en una escudella pera ruxar lo cadavre ab un branquilló de llorer; y la de més enllà, arreglava la xinxeta dins d'un got plè d'oli; y la que no podía fer rès ab ses propies mans, notava oficiosament los descuyts que descubría.

— Mirèu, Pona, qu'us haveu descuydat de la butlla de morts. Ja cal qu'hi envieu tot seguit!... Una volta que la pobra no ha pogut rebre tots los Sacraments, al menys, que se li fassa lo del *mortuorum* com es degut.

— Sí; sí;— responía la vehina que l'havía amortallada. — Vos matexa, quan aneu al poble, podríau *comprarla* y ferla portar pel vostre fill...

— Be; con tal que la tinga, tampoch no corre tanta pressa!... Quan baxi diré a n'en Genís que la fassa dur pel baylet. Per que en aquestos tribulls... ¿Sabeu?... Després ningú se'n recorda... y a n'ells no'ls vindrá d'aquí... y a un hom... per poch que sía, tres reals costan de suar!.—

Les qu'entravan de nou, desde'ls peus del llit, se miravan a la morta; y, malgrat la rígida contracció de les faccions, y del mocador qu'a faysó de vena li apretava les galtes pera clòureli la boca, d'una a una, anavan repetint:

—¡Ay, Senyor! ¡Y que be estàl ¡Sembla que dormi!... ¡Y qui ho havía de dir, una dòna forta com un roure! ¡Pobra Madrona, tan vivota

qu'era!... Per que, llevat del gènit, dels dintres era com els altres...

— ¡Ay, Deu meu! Y jo que la vaig veure ahir mateix quan se'n anava a Barcelona, ¡y pensar qu'ara ja es còs!...—

A fòra de l'arcoba, alguna mormolava a poch a poch:

—¿Voleu dir qu'a n'aquesta dòna no n'hi va passar alguna a Barcelona?... Hi corre una mena de gentota per allà baix!... La Caterina de la fleca, m'ha dit que sospitava que, a més d'anar a cercar a la Quiteria, hi havia baxat pera ferse fer les cartes...

—¿Les cartes?... ¿Vols dir?... Axís ja es més segur qu'alguna n'hi degué succehir... No ho sé; no ho veig prou nèt jo tot axò... ¿Que no us ho ha esplicat a vos, la mossa?

— No hi hà qui li tregui una paraula del bech... No sembla pas que'n tinga'l sentiment que n'hauría de tenir... ¡Càl si en aquest món...

— ¡Pobra Madrona! després de lo qu'havía fet per ella! Fins ara, casarhi'l fill!... Si aquestes bordes devegades tenen més sòrt que les altres!... Es lo que diu la bonassa de la meva

gran: pera tenir partit, com més dificultosa mellor...

— Y vos ¿que no us hi quedarèu a ferlos companyía aquesta nit? Essent, com erau, tan amiga de la difunta, casi us toca...

— Sí; sí; ja me'n sab prou de greu, per que me l'estimava de veres... Si de petites ja anavam juntes a costura... però ¡ay fillal lo món es tan dolentl... Y com jo so viuda... Y encara que no fora cap disbarat, nó; per que...'ls joves, ells be prou que's componen... y'ls vells... ¿sabeu? se quedan de recó... Y si en Genís ho pensa un xicb, al fi com lo marit y la muller no hi hà ningú... Y jo, no es que'm vulga alabar,... nó; però'm trobo tan forta com quan tenía quinz'anys... Rès; lo qu'us deya; tothom ne sab de mormolar...—

Al quarto del costat, en lo buyt que quedava lliure desde la calaxera al àngul de la paret, les dònes, després d'enllestit tot lo relatiu a la morta, hi havian posat a la Quiteria, formant al seu entorn, ab sis ó set cadires, una rodona en la que anavan renovantse totes les qu'entravan a veure a la difunta.

Com pot suposarse, allí les preguntes anavan de dret a dret.

— Y dòs, noya ¿y com s'es estat aquesta novetat?

— ¿Y's trobava be, quan va anar a cercarte?

— Y al tren, ¿no's va quexar de rès?

— ¿Y què havia menjat? —

En aquells moments, davant de l'atuhidora ombra de la mort, la Quiteria hauría volgut tenir llàgrimes en sos ulls, y pena en son esperit; mes, la criatura, vexada y atormentada fins al sagrat de la casa de donya *Asunción*, no trobà en lo fons del seu cor més que la veu del deber; únich llas que la retingué al costat del llit de la dòna que l'havía recullida. Sobtada pels crits d'en Genís, havía pujat a dalt, aplicant a la Madrona quants remeys sabía; esglayada buscà les robes pera amortallarla; y, esferehida, havía ajudat a ficar mànegues y a nuar betes, per lo que, malgrat l'ayguanaf y'l vi ab sal que l'havían obligada a pendre, l'espant y l'esferehiment no se'l treya pas de sobre. Aquell emocionant trasbals, passat en l'espay de dotze ò catorz'hores,

era massa gros pera ella y'l tenía a dins, molt endins; y com se fa dificil trobar en lo món una ànima que, gran ó petit, no guardi'l seu secret, y ella tot just comensava l'aprenentatge del que creya qu'hauría de guardar pera tota la vida, li semblava qu'era presa d'un horrible somni; y a no veure, desde'l lloch en qu'estava, los dos peus de la morta que, erts y ajuntats, sortían per entremitx de les cortines d'indiana de rovell que penjavan del march de l'arcoba, no s'hauría pas donat compte de la realitat, qu'acabava de ferli més viva la curiositat del poble, a la que, en mitx de ses diverses emocions, sols podía contestar ab mots trencats:

— No ho sé... No's va pas quexar de rès... No us ho puch dir... Tot ha estat com un somni... Com un alocament... . . . .

. . . .

***

Enllestit l'enterro y fet lo be per l'ànima, y per lo tant apaybagat lo primer trasbals de la defunció, la

pena de la noya's desbordà a son albir, ab lo que l'idea de que'l disgut tingut ab la Madrona pogués haver estat causa de la seva mort, com un clau rohent se li clavà al cervell, y ferida per aquell nou neguit, tan prompte tingué una hora lliure, anà a la rectoría a esplicar minuciosament a Mossen Jaume tot lo que li havía passat ab la difunta.

Lo sacerdot, que feya quinz'anys qu'era al poble, de criatura conexía a la Quiteria, la que ab ell feu sa primera confessió y axís mateix lo preparament pera la comunió; y, com desde aleshores, cada primer diumenge de mes l'ànima de la noya se havía exhalat per la rexeta del seu confessionari, lo capellà'n conexía tots los perfils, ab la matexa precisió ab que sabía'l número y cayent de les imatges dels Sants que tenía en los altars de sa parroquia.

Ab aquestos antecedents, no hi hà que dir que Mossen Jaume estava prou enterat de la vida que la noya havía menat al Màs de ca'n Grau; per lo que, si be la reptà per haverse dexat portar d'aquell instant d'encegament, també procurà tranquili-

sarla, dientli que no debia atormentarse per disgustos qu'ella no havia provocat, ni per acontexements que tan sols Nostre Senyor los disposava; afegint qu'únicament debia recordar a la Madrona pera encomanarla a Deu, pel be que li havia fet, amparantla desde sa naxensa.

La Quiteria escoltà ab febrosa atenció les paraules de Mossen Jaume y, ab lo respir natural al qui li treuen un gran pes de la conciencia, li regracià ab tot afecte'l consol que li donava; mes, ab les mans plegades dessobre'l devantal, y'ls ulls fixats a terra, no's mogué palplantada del seu devant.

— ¿Qu'esperas?... ¿Encara't resta quelcom a dir? — preguntà'l capellà, estranyat de que no se'n anés.

La noya abaxà encara més lo cap, y mormolà tímidament:

— Voldría demanarli un favor...

— Digas.

— Que... qu'ab la seva estola posada dessobre del meu front, me'l benehís... —

Lo sacerdot mirà ab fixesa a la noya y li preguntà, ab marcada sorpresa:

— ¿Y per què? —

La Quiteria comprengué que sense esplicarse, lo Rector no li faria la gracia que li demanava, y respongué ab concentrada emoció:

— Per que... per que, sapiguent com jo sé, mellor que totbom, que donya *Asunción* es tan bona, com... com lo més bo qu'hi pot haver al món, desde que la Madrona'm digué tot lo que li he contat, a cada instant me passa pel enteniment la folla idea de que... ¡de que potser sí, qu'ella es la meva mare!... Y lo pitjor es qu'estant convensuda de que axò es un disbarat y una bogería, y ben certa de que faig un pecat ¡un gros pecat! pensant aquestes coses d'una santa com es ella, ab tota advertencia, ab tota voluntat, no sols no procuro trèuremel, sinó qu'aquest pensament voldría tenirlo ¡sempre! ¡sempre! y fins ab tot lo cor, voldría que fos veritat!... Y potser si vostè me benehís lo front... —

Mossen Jaume s'axecà del seu silló, y atansantse a la noya y donantli un copet a la espatlla, recalcà:

— Fas molt be en reconèxer que tot axò es un disbarat; una verinada

de bruxeria, que sols podia cabre en lo migrat cervell de la Madrona. En quant a lo que'm demanas, lo primer dia que puguis confessá y combrega, y la benedicció que rebis aleshores te será de molta més vàlua que la que ara jo't pogués donar, y estigas certa que si aprofitas la visita de Nostre Senyor, pera ferli aquest prech, ¡Ell t'ho concedirà!... —

Lo sacerdot acompanyà a la joveneta fins a la porta, y quan aquesta se tancà derrera d'ella, mormolà ab veu fosca:

— ¡Oh la mentida! ¡la mentida! Quan surt dels llavis ¡quí pot preveure tot lo mal que farà!

XII

Més conseqüencies

Mossen Jaume acabava de despedir a la Quiteria, quan la majordona, junt ab lo número de *El Correo Catalan*, li entrà una carta endolada. Al obrirla, saltaren damunt de sa taula d'escriure dos bitllets del Banch d'Espanya de cent pessetes cada un. Lo sacerdot, sens pèndrels, llegí un bon xich sorprès:

«*Asunción ha muerto esta mañana. Adjunto remito á V. doscientas pesetas para veinte misas en sufragio de su alma. Asi mismo pido a V.,*—aquí hi havía un esborrat devall del que's llegía: —*necesito que Madrona venga inmediatamente, sin dilación á mi casa. Allàne V. cuantas dificultades se*

opongan á ello. En estos momentos me es imposible venir, y tengo absoluta necesidad de hablar con ella enseguida, inmediatamente.» Aquesta última paraula, col-locada dessobre de la ralla, donava a conèxer que pera ferhi més forsa, s'hi havía afegit desprès de llesta la carta, la que acabava ab l'usual: *«Le agradeceré su inmediata gestión en este asunto su afmo. etc., etc.»*

Mossen Jaume, llegí dues ó tres voltes aquesta carta, qu'axís per sa concissió, com per la desigualtat de la lletra, mostrava la pressosa nerviositat ab que havía sigut escrita.

Lo sacerdot prengué paper y ploma, apoyà sa barba entre'l buyt que formava'l dit gros y l'índex de sa mà esquerra, passà quatre ò cinch minuts com en meditació de la resposta que s'havía fet propòsit de donar a la carta rebuda; y, de sobte, tornant lo paper y la ploma a sos respectius llochs, consultà'l seu relotge de butxaca, que marcava un quart d'onze, y mormolà:

— L'espay just pera fer adelantar lo dinar a dos quarts de dotze, y esser a temps pera agafar lo tren que

arriba a Barcelona a la una. Sí, sí; ab un tret mataré dos pardals... Aniré a casa de don Camilo, y m'arribaré a veure'l Vicari General pera exposarli la qüestió de les obres de la Parroquia..... Aqueix bon senyor, enviantme almoynes de dos duros per missa, m'obliga a que vagi en persona a donarli'l pêsam, y a que li esplique de paraula lo per què no li puch fer la gestió que'm demana.—

Y Mossen Jaume, posant com se sol dir fil a l'agulla, executà puntualment lo seu programa, arribant a Barcelona a la una y vuyt minuts de la tarda, y trucant al pis de la casa de don Camilo, a frech de dos quarts de dues.

Lo criat que li obrí la porta'l feu entrar al despaig del senyor, dientli que, si tenía vera necessitat de parlarli, l'hauría d'esperar que tornés del Cementiri, ahont havía anat a acompanyar lo cadavre de la senyora y d'ahont estava pera arribar d'un moment al altre.

Quan lo capellà bagué près assiento en la *butaca* del devant de la taula d'escriure, cercà al servent pera preguntarli quelcom d'aquella inespe-

rada novetat, mes se trobà ab que'l jove havía desaparescut, y sos ulls sols enfilaren per la oberta porta del despaig, una renglera de cambres, per les que semblava qu'hi bavía passat una companyía de quintos. Les cadires eran fòra de llocb; la taula del centre del saló s'hi veya esbiaxada; los *portiers* tenían les *abrasaderes* caygudes y la part inferior de la cortina, xuclada enfora; la pell blanca de cabra xina, col·locada enfront del gran bancb escó de la sala principal, estava plena de doblechs; y axís aquella com les grans catifes de vellut que cobrían los rejols, se veyan ab una capa de pols, qu'en alguns llochs fins marcava la forma dels peus que les havían trepitjades. Les plantes naturals, qu'en gerros y jardineres adornavan ànguls y corredors, acusavan lo mateix descuyt; y'ls porticons, tancats en alguns indrets y en altres oberts de bat a bat, mostravan lo desordre propi dels llochs ahont hi ha passat algun succés extraordinari, del que'n donava fè, un ambient com de misteriosa gelor que surava per dins d'aquelles parets, trencat per la celistia dels ciris encara

encesos y de la fortor del àcit fènich que venía de la derrera cambra, per ahont trastejavan, junt ab los homes encarregats de desfer lo túmbol, lo servey de la casa, ab remors y cruxits de mobles que's trasbalsan d'un lloch al altre.

Mossen Jaume contemplava aquesta trista visió de les postrimeríes humanes, que semblava més tètrica enquadrada dins dels luxosos accessoris de la riquesa, quan se sentí remor de cotxes, que tot seguit fou apagat pel de portes que's tancavan, y per los enrahonaments de dues ó tres minyones que s'abalansaren al saló, pera posar les cadires en son lloch.

Encara en aquesta feyna, les sobtà part de la comitiva, que havent anat a acompanyar a la difunta al Cementiri, portava son afecte ó cortesía fins a dexar al viudo en lo seu estatge. Com s'esqueya a esser l'hora en que acostuma a dinar la nostra classe burgesa, los dits senyors, desprès dels conceptes obligats en aquestos cassos, promptament se despediren del amo de la casa, lo qui, refusant oferiments y regraciantlos

per l'acte qu'acabavan de fer, los acompanyà fins a la porta del saló. Al girarse pera ficarse a dins, vegé, per la oberta porta del despaig, al senyor Rector, lo qui, trobantse ab que. sens dubte pel tragí qu'hi havía a la casa, lo servey s'havía oblidat d'ell, se disposava a sortir al encontre del viudo.

Don Camilo era un home sèch, biliós, de galtes xuclades y completament mancades de color, mes, al veure a Mossen Jaume, una onada d'un vermell encès li enrogí tota la cara, los ulls li relluhiren dessota de ses negres pestanyes, com aplech de guspires elèctriques, y abalansantse al despaig y tancantlo ab clau derrera d'ell, preguntà ab veu alterada:

— ¿Y la Madrona? —

Lo sacerdot reculà unes quantes passes, sobtat per aquella rebuda, que més semblava escomesa d'un toro brau, qu'entrada de persona culta; mes, revenintse del primer pasme, digué secament:

— A la Madrona la varen enterrar abans d'ahir. Al tornar de Barcelona, tingué un atach de feridura: fou qüestió de poques hores. —

Don Camilo restà com un cavall desbocat que topa ab los murs d'una fortalesa. De primer semblà com atontat, desprès se refeu y cridà ab un estrany xerrich de dents:

— Axò es mentida! ¡Es una escusa pera evitar esplicacions; pera... —

Mossen Jaume axecà altivament lo cap, y, donant a la seva mirada tota la severa dignitat dels seus hàbits sacerdotals, sens dir una sola paraula, apamà al ricatxo de cap a peus.

La forsa d'intenció d'aquelles ninetes que continuavan enèrgicament clavades en ell, sostenint mellor que ab llarchs parlaments l'afirmació del fet, penetraren en l'esperit revoltat de don Camilo, lo qui, sentint abatres la tensió dels seus nervis excitats, se dexà caure com un còs mort en lo silló del seu despaig.

Mossen Jaume, convensut de que, quan la rahó reacciones d'entre'ls bestials encegaments de la ira, lo sacerdot allí hi tindria quelcom a fer, restà dret al seu devant. Y sens dir paraula, los dos homes dexaren passar uns moments de treva, y al fi, la fera avergonyida, signant al capellà que s'assentés, digué

— Dispènsi, senyor Rector; però la noticia ha sigut tan... tan impensada! — y afegí ab sarcàstica ironía: — per que vostè compren que tan sols al Diable se li podía ocórrer la idea de treure a la Madrona del món, en lo mateix instant en que jo tenía precisa necessitat d'ella... Per que axò de morirse axís... tan... tan de prompte... no es de lo més regular... De tots modos, com sempre, la culpa es meva. Jo havia d'haver demanat que també baxés la Quiteria! Aquesta no estarà tan enterada com l'altra, ja m'ho penso, però, alguna cosa sabrà de lo que jo necessito sapiguer! De lo que jo vull sapiguer!... De lo que jo indagaré a pesar de tots los obstacles que se'm posin al devant!— esclamà don Camilo, qu'un moment aplacat, tornà a sentir revoltarse dins d'ell los bramuls del seu irritable temperament.

Mossen Jaume, per lo que aquell mateix dematí li havía esplicat la Quiteria, atinà tot seguit a lo que'l viudo's refería; mes, tant per no semblarli prou del càs respondre sens esser preguntat, com per veure si podría portar la qüestió per camins en

que'l sentiment apaybagués lo foch d'aquella brauesa, li pregà que l'enterés de còm s'havía escaygut la trista novetat de donya *Asunción*.

— ¿Que còm ha sigut? — preguntà a son torn don Camilo, com fent esforsos pera violentar l'excitació, que a pesar seu, anà aumentant a cada nova idea qu'espresava;—*Pues, hombre*, com succehexen ò's fan totes les grans iniquitats de la vida ¡fentlesl Pagant l'ignocent — sens dubte pel delicte d'esserho en mitx de tanta escoria com sura pel món—y quedant los criminals tan campants, com si rès los hagués passat... ¿No'm veu a mi?... Per que'l cas es, qu'entre la Madrona y jo ¡hem mort a la meva dòna! No m'interrompexi, senyor Rector: tal vegada sigui providencial que jo pugui treure a fòra lo que fa trent'hores que reservo pera mi tot sol... Sé lo que vostè'm vol dir, que l'*Asunción* estava malalta... Sí, sí; però la malaltía, — per que jo no tinch les creencies de la meva dòna y no hi vull ficar a Deu ab aquestes coses — la malaltía, tan cruel com era, li tenía respecte; sabía l'ànima que's tancava dintre d'aquell còs, y

la feria, l'atormentava ¡però no la matava, com en un moment, en un tancar y obrir d'ulls, ho hem fet la Madrona y jo!... Y en aquest punt, me plau confessarme com el major delinqüent; per que jo, ab los meus arrebatos, ab la enfermetat que tinch, necessitava de la meva dòna, com lo cavall del *freno*; com lo cego del seu bastó! Y si la Madrona va preparar lo foch, jo vaig ser lo qui li vaig tirar!... Sí, sí; comprench qu'encara no he contestat a la seva pregunta, y vaig a ferho: vaig a dirli ab quanta facilitat se pot matar impunement a una persona... Axís, ab la matexa senzillesa ab que, anant pel camp, se dona un cop de bastó a una sargantana pera divertirse mirant com, separada del còs, la cua's balanceja ab galvàniques convulsions! ¿Y quin mal nos havía fet l'animalet?... *Pues*, axò es lo que jo'm pregunto: ¿quin mal li havía fet la meva dòna, a la Madrona?... Sí; sí; ja vaig a contarli tot... *Pues*, si vostè no ho sab, jo li esplicaré que l'*Asunción* havía sortit de casa, convalescenta d'un d'aquestos atachs cardiachs, que molt sovint la obligavan a fer llit; però... sense

atrevirse a rès més... ¿Ho compren?.. *Pues*, be: a lo que vaig entendre, durant la nostra anada a la Bonanova, la Madrona va venir a veure a la Quiteria y aquesta se la emportà al seu quarto qu'està situat molt aprop de la cuyna, desde quin lloch la Rosalía, la nostra cuynera, va sentir crits; y, com es natural, va escoltar; y escoltant, va sentir lo disbarat més gran, la necedat més *estupenda*, que s'ha dit, desde que món es món!... *Pues*... que la meva *Asunción* era la mare de la Quiteria!... Y la criada va tenir la virtut, la grandíssima virtut de guardarse fins al vespre del endemà aquest secret sensacional, en quin'hora, desprès de sopar, entre plat y plat, ho contà a n'en Tomàs, lo meu criat; y aquest, com, segons diu, té moltíssim que agrahirme, y m'estima més qu'a les nines dels seus ulls, no sapiguent com ferho, pera donarme probes convincents del seu carinyo, no pogué reservarse per tantes hores com la seva *companyera* aquell sorprenent secret; y al endemà, tan prompte'l vaig cridar pera ajudarme a vestir, m'abocà la *peregrina* nova. . ¡Oh, la humani-

tat!... ¡L'humanitat es una perfecció! Y, com jo també hi pertenexo y estimava a la meva dòna, y no podía ser menos que la Madrona y la Rosalia y en Tomàs, com un selvatge, me vaig tirar al quarto de l'*Asunción*, que dormía ab la beatitut dels àngels, ahont vaig tenir lo noble, l'esforsat valor de sacsejar ses mans de nina ab les meves grapes d'orangutan, cridantli ab tota la forsa dels meus pulmons: «¿Tu, tu ets la mare de la Quiteria?...» Y la pobra criatura, obrí sos grossos ulls verts y'm mirà sorpresa ¡molt sorpresa! y de sobte's posà a riure; y tan forta y continuada fou aquella rialla, que al fi, s'acabà ab la tràgica convulsió de la mort!... Valenta feta ¿vritat? Més valenta, per que té la subtilesa d'escaparse a totes les lleys del còdich penal!

— La forsa del sentiment fa que vostè prenga aquesta qüestió baix un punt de vista que no té. La mort de donya *Asunción* es una desgracia, però no un crim! Ahont no hi hà intenció, no hi ha pecat; — digné compassivament Mossen Jaume. Mes, no volent tampoch perdre l'ocasió

d'amonestar pera la esmena, afegí:

—Aquí lo culpable es la ceguetat del arrebato. Per alguna cosa la Iglesia enclou la ira entre'ls pecats capitals... Però ¿què hi vol fer? Pera lo que ja està consumat, no hi hà més qu'axecar los ulls al cel, y...

— Vostès, los catòlichs — interrompé don Camilo, com si ell no hagués rebut sobre son cap les aygues del baptisme, — tenen la fortuna de creure que l'arrepentiment renta'l crim. Axís ho deya la pobra de la meva dòna... Axís necessitaría crèureho jo ara!... Però, axò no s'ha fet pera mi! Alguna diferencia hi ha d'haver entre ella, qu'aprengué a pensar dins de les obres de Santa Teresa, y jo, qu'he format lo meu criteri ab les noveles de tots los dexebles d'en Balzac, d'en Zola, y d'en d'Annunzio... Desgraciadament, en lo nostre sigle racionalista, no hi dona fè de vida ni cap Sant Pau, ni cap Sant Agustí!... Y crègui que jo ara, en aquestos moments, tindría necessitat, verdadera necessitat de crèurehi en alguna d'aquestes coses, de que ab tanta fè'n parlava la meva dòna!... Mes, per desgracia, reconech que, si

abans les meves creencies no eran gayre fermes, ara, desde fa trenta hores, ab verdadera fè ¡tan sols crech ab lo Dimoni! ¡Ab aquest sí qu'hi crech de veres! *Pues*, tan sols pogué ser obra seva'l que, encara que solament per lo breu espay d'un minut, pogués reflectirse en lo meu cervell tan *absurda* barbaritat, y qu'aquest minut fos prou pera matarla; y que, encara ab la derrera paraula a la boca, més clara que la llum del sol, se presentés a la meva pensa la palpable falsetat de la meva matexa acusació!... Però, axò ¡quan ja no hi havía rès a fer! Quan la desgracia ja estava consumada!... Per que vostè ha de sapiguer que divuyt anys enrera, la precisa edat de la Quiteria, es la fetxa justa, justíssima, en que jo'm vaig enamorar de la meva dòna, aleshores pensionista en lo Colegi del Sagrat Cor a Manila, ahont feya cinch anys que l'havia tancada'l seu pare! Me sembla qu'un *absurdo* més gran ¡no'l concebeix lo boig més boig de la terra! Y, lo diabòlich del cas es que, a partir d'aquell instant criminal, aquí fixo en la meva imaginació, com si me li haguessen sub-

gectat ab claus d'acer, hi veig ab persistenta tenacitat, tot lo quadro de aquella època, ab lo mateix ambient, ab lo mateix color, ab lo detall ¡que tal vegada no vaig advertir aleshores!... Los meus fills, ploravan junt al llit de la seva mare, y ¡jo! ¡jo mateix! ajudava a amortallar lo seu cadavre y, ab lo gel de la carn morta entre les meves mans, me semblava reveure la cuberta del vapor, en lo que, corrent pel pont, hi vaig trobar per primera vegada a la meva *Asunción*, hermosa criatura de dotz'anys, ab lo cabell trenat sobre la espatlla, ab sos grosos ulls verts plens de fosfòrichs resplandors, ab sa graciosa boca feta un niu de rialles...Y jo donava ordres pera l'enterro, y entre'ls anuncis pels diaris y la classe de les absoltes y la calitat dels cotxes, la febrositat del meu cervell avansava set anys més en la seva visió retrospectiva, y veya al meu amich Rafel, al pare de la meva esposa, dientme ab la desesperació del home trahit: «¡Camilo, la meva dòna s'ha escapat ab lo meu gerent, y jo vaig a buscarla!... No sé ahont... tal vegada tardi a tornar... potser no torni may més!... T'encar-

rego a la meva filla!».. Y aquella filla ja tenia disset anys, y jo, tots los mesos anava a vèurela al seu pensionat... y ja era una dòna... una dòna hermosa y d'una atracció inesplicable; però... ab la matexa cara, ab la matexa figura, ab la matexa veu de la seva mare ¡qu'era una bojal... Y jo'm vaig enamorar perdudament de aquella noya... y vaig jurar ferla felís ¡molt felís! y... efectivament, he passat la vida atormentantla, martirisantla, ab la meva gelosía sempre infundada!... ¡Sempre veyent, en la cara de la filla, la cara de la seva mare! ¡Sempre ab la constant obsessió de la influencia del atavisme, que en los primers anys del nostre matrimoni'm portà fins a la *villanía* de ferla víctima de les *fàbules* de sonàmbules y endevinayres. Tot axò es una cobardía, una iniquitat ¡ja ho séi ¡Però jo era'l seu marit! ¡Jo conexía a la seva mare!... Però, la Madrona ¡la Madrona no tenía ni fi, ni dret, ni escusa, ni tan sols ne sabía rès de les lleys del atavisme, pera infamar a la meva dòna!... Y'l Diable, lo mateix Diable ha anat a buscar a la mort pera clòureli la boca y robarme

les esplicacions de ses injurioses paraules!... Per que ¿d'ahont la va treure aquesta infamia? .. ¿Quin orígen tingué? Ja que la serp no naix si un'altra serp no li ha donat la vida!—

Mossen Jaume, cregué arribat lo moment d'intervenir en aquell dolorós esplay, que afectes y remordiments havían fet exir de les negrors d'aquella imaginació que, nodrida de tots los pessimismes moderns, febrejava dins d'un cós malalt; y, com una caritat de conciencia, li contà lo que tan detalladament, aquell mateix día li havía esplicat la Quiteria.

Don Camilo s'esgrogui encara més de lo qu'ho estava y, donant un colp de puny dessobre de la taula, exclamà ab ayre *d'home impecable:*

— Una víctima més de la superstició y de l'ignorancia! —

XIII

Llibertat

Mossen Jaume, al arribar al poble, envià a cercar a la Quiteria y, ab la preparació possible dins de lo sobtat del cas, li innovà la mort de donya *Asunción*. Y, al arribar a aquest punt, lo sacerdot lo tractà ab tota reserva, sens dir altra cosa sinó que un nou atach cardíach havía donat lo colp mortal a aquella existencia, ja de temps treballada per la incurable malaltía; afegint, com a intencionat apèndix, dirigit a esvahir qualque feble il·lusió qu'encara pogués subsistir dins d'aquella pensa assedegada del amor de mare, que don Camilo estava penosament afectat; puix que, bavent conegut a Manila

desde criatura a la seva muller, al sentiment del espôs, s'hi ajuntava'l del amich de tota la vida.

La Quiteria, ferida y sotraquejada pel seguit d'emocions, qu'en l'espay de tants pochs díes s'havían anat encalsant l'una derrera l'altra, restà com alelada.

Quan, passats alguns moments, mossen Jaume, compadescut d'aquell dolor que no tenía esma d'esplayarse en llàgrimes, li digué lo que usualment s'acostuma en aquestos casos, recomanantli'l consol de pregar a Deu per donya *Asunción*, la noya li preguntà, ab aquella ingenuitat qu'a voltes prenía en ella candideses d'infant:

— Escólti: ¿que no n'hi viuen, ara, de sants, al món?

— *Vaya* si n'hi viuen! ¿Que no ho sabs que, al acabament del Credo, diem allò de la *comunió dels sants*? En tots los temps Deu, pera gloria seva y exemple dels homes, dexa brotar a la terra la flor de la santedat; per més que no sempre'ns sía permès el vèurela. Mira: no fa pas gayre temps que'l Sant Pare va beatificar un gran número de missionis-

tes que, per la fè cristiana, havían sigut martirisats al Japó.

— Y axís..., sense patir martiris d'aquestos... d'aquestos... de la carn ¿no n'hi hà ara de sants?

— Sí, filla sí; si Deu ho vol, aviat canonisaràn al nostre gloriós Beato Oriol, que no'n patí cap de martiri material, y a la Beata Agnès de Beniganim, y a altres y altres, que sols ho han sigut per les seves virtuts, y pel seu vivíssim amor a Deu. —

La Quiteria feu un respir y digué, com parlant ab ella matexa:

— Sí, sí; axò es lo que sempre m'havía semblat, quan la veya ab aquella dolsor, ab aquella paciencia, ab aquella humilitat... Sempre disposta a afavorir als pobres!... Sempre resant, ab una mena d'embadaliment que no'l som vist may a ningú més... No era pas persona d'aquest món... Nó, nó; jo no'n sabría may de pregar per la seva ànima... Si de cas, per qu'ella pregui a Deu per mi...—

Malgrat lo consol d'aquesta mística idea, una volta tornada al Màs, quan més hores y dies anaren passant, la noya's sentí més dolorosament opresa. Donya *Asunción* havía

sigut pera ella — criatura assedegada d'amoroses afeccions — la personificació d'un sentiment, la hermosa realitat d'una visió qu'havía perseguit desde qu'era al món y que, apenes assolida, li desaparexía com les benèfiques fades de les rondalles que's contan als infants. Y, si be era cert que la mort, ja de sempre enalridora, contribuhía a presentarla a sos ulls com una mena de sér sobrenatural, no per axò dexava de sentir menys fondament aquell colp que la tenía aclaparada, enfeblida com soca tendra a la que tot d'una li han llevat la estaca que la sostenía. ¡Y'l puntal li mancava quan ne tenía més necessitat!... Quan no sabia com ferho pera sortir d'aquella casa que li queya a sobre!...

Lo sentiment, y, tant com aquest, la excitada intranquilitat de la Quiteria, no passaren desapercebuts per l'Andreu, qu'una volta acabat lo natural tragí ocasionat per la mort de la seva mare, notà ab esglay que la noya li fugía.

Era en và que's desvivía pera posársseli al costat; ella trobava sempre l'ocasió d'escórrers Lo minyó pensa

qu'una volta fòra de la casa'ls parents qu'hi havían anat pel funeral, trobaria ab més facilitat la manera de tenirhi una assentada pera aclarir aquell misteri; puix que, morta la Madrona sense haver pogut donar esplicacions, l'Andreu no sabía conjuminar la tornada de la Quiteria ab l'actitut en que la veya. Per que, lo qu'ell se repetía: si, com li havía escrit en la carta, volía ferse monja, ¿per què hi tornava?..... ¿Pera encéndrerli les sanchs?...¿Pera desatinarlo ab aquells posats d'esquerpa?... Sí; sí; era precís parlarli y esbargir d'un colp aquell tapament de boyra que no li dexava veure clar la terra que trepitjava...

Mes, era'l cas que, pera axò, calía enrahonar; calía dir coses qu'ell les sentía ben endins del cor, però que, axut de mena y intimidat per un estrany encongiment, que l'havía sobtat desde que la noya tornà de Barcelona, tenia casi la certitut de que no sabría expressarse ab tota l'amorositat que la cosa requería.

Y axò ja li venía de lluny. Anys feya que, per aquella matexa època de la tardor, bordegassos, ell de

tretz'anys y ella de set, una tarda, després de dos díes de pluja, s'havían dit:

— ¿Anem a cullir rovellons?

— Anèm. —

Y sense dir rès a ningú, havían pres dos cistells ¡y boscos amunt!... La cullita era esplendenta. Tot un be de Deu de barretets, rossos com lo blat de juny, molsuts y sencers que davan gust de mirar. Y, tan prompte se'n cullía un, a quatre passes se'n veya tot un clap, y més amunt una renglera... Y pujant, pujant, arribaren al cim d'una montanya; y després al pich d'un'altra; y, sens sapiguer còm, ni haverne fet esment, se trobaren ab que ja era fosch ¡y al menys hi tenían hora y mitja pera retornar al Màs!

Quan la Quiteria se'n donà compte, trencà en un seguit de plors que ressonavan per totes les afraus de la rodalia, mentres qu'ell, ab lo cor nuat per haver sigut l'instigador de la fugida y per lo tant causa d'aquell desconhort, ab grans desitjos d'aconsolarla, tot se'n hi anà en prometre de baix en baix Parenostres y fins parts de Rosari a les Animes del Pur-

gatori pera que la noyeta no plorés més. Y, com fos que, sens dubte per cosa tan tènue les ànimes no volguessen gastar lo seu valiment y la Quiteria anés aumentant en lo seu desconsol, ell que, ab més brauesa qu'un gall de llevor, ja feya temps que tenía'ls ulls verges de llàgrimes, se posà a plorar ab tan delit, que la noyeta commoguda axugà sos plors, pera que'l bordegàs acabés ab los seus. Ab quina feta l'hereu de ca'n Genís quedà convensut de lo poch que la llengua li servía pera treure a fòra les amorositats que sentía a dins.

Y ara no's tractava de paraules usuals, ni d'una criatura espellingada y estemordida, sinó d'una joveneta senyorament habillada y de quina persona se'n desprenía una superioritat moral que l'Andreu no comprenía, però que l'imposava.

Per fi, una tarda en que'l sol acabava d'enfonzarse derrera de les montanyes de ponent, vegé a la noya qu'exía de la casa pera dirigirse al pou situat en un extrem de l'era y, arredossantse derrera del paller, la dexà passar, resolt d'anar a trobarla

pera acabar ab aquella incertitut que'l tenía en continuat neguit.

La Quiteria, girada d'esquena, poava una galleda d'aygua, balancejant son cós al acompassat sacsejar del llivant, qu'ab seguit va-y-vé estiravan sos dos brassos arremangats fins al colze, mentres qu'un serè ventijol feya voleyar pel dessobre de son cap sos caragoladissos cabells, que, com un nimbe d'or ressorgían de la nota negra de son trajo de dol.

Lo lloch, l'ambient y la finesa de la figura, logrant, com altra Rebeca davant de Eliezer, poetisar la vulgaritat d'aquell rustech quefer, trasbalsaren al Andreu, que, sobtat per un nou embadaliment, en lloch de les amoroses paraules ab que s'havía fet propòsit de dirigirseli, sols s'arriscà a tartamudejar dos mots indecisos sobre les consabudes esplicacions.

La Quiteria, que, ab lo pensament Deu sab ahont, no havía fet esment de la seva arribada, al trobàrsel casi à frech de roba, reculà esferehida; y, tot fent seguir la galleda encara nuada a la cadena del llivant, excitada per la nerviositat que feya díes s'anava amparant del seu cós, se desfeu en

llàgrimes tan seguides y extremoses, qu'al voler cridar, la veu se li nuà dins de les fondaries del coll.

L'Andreu, al vèurela ab aquell esglay tan fòra de lloch, sentí que'l fibló del desengany lo feria de cap a cap y, atansantse a la noya y agafantla pel bras, encegat pel despit y la passió, cridà:

— ¡Vésten a Barcelona! ¡Recol! ¡Vésten y ficathi d'una vegada al convent, qu'aqui ¡encara acabarías per ferme perdre! —

La Quiteria, entre esferehida y sobtada, girà'ls ulls al Andreu y, fixantli ses brilladores ninetes, li preguntà ab tota intenció:

— M'ho dius de veres?

— Tan de veres, que si te'n vols anar avuy, no t'ho esperis pas pera demà! —

Per una intuició de caritat, la noya no donà les gracies al Andreu ab tota l'intensitat del goig que les sentia, però, ab egoista satisfacció, se'n pujà al seu quarto, ahont hi feu un respir llarch, extens, dilatat...

¡Al fi era lliure! Ell mateix li havia dit que se'n anés... Al fi Deu s'havia apiadat d'ella, trencant aquella asfi-

xiadora cadena ab que se l'havia treta de casa de donya *Asunción* y ab que volian lligarla pera sempre més al jou d'un home al qui no estimava!...

Allò era com una mena de miracle. Sens dubte, l'ànima de la senyora qu'havia pregat a Deu per ella.

Aquella nit fou la primera que, desde sa sortida de Barcelona, la Quiteria la passà dormint de cap a cap. Quan se despertà, la idea que sobtadament prengué lloch en sa pensa fou la de la seva llibertat; y, ab aquesta, una sensació de benestar que desde'l fons del cor se li espargía per tot lo seu ésser. Inondada per una dolsa serenitat, la noya se vestí, resà'ls seus prechs acostumats, en los que'l mot *gracies* s'hi repetía casi de paraula en paraula, y, una volta enllestida, obrí de bat a bat la finestreta del seu quarto.

Son primer intent havía sigut lo d'obrir y anàrsen, ja que a les acaballes de la tardor, y en aquella hora de la matinada, la fresca del Novembre s'hi dexava sentir ab tota sa finesa; mes, envers la part del mitxjorn, les boyres fosques del cel co-

mensavan a esclarissarse sobre una hermosa faxa de virolats colors.

¡Tantes vegades qu'havía contemplat la naxensa del día, y li semblà que may se li havía aparescut tan plena d'encants la resurrecció de la llum, com la veya en aquell moment apagant ab sa potenta forsa los derrers estels de la nit, pera arrebossar a la terra ab robenta fumerola d'or. Y quan sos ulls enlluhernats per les roges lluhentors, reposaren en les retallades siluetes de les montanyes clapades per les verdors dels boscos y per alguna qu'altra masía, qu'axecava ses blanques parets per entre les foscors de la terra, y més ensà hi vegé'ls camps d'oliveres y castanyers que brillejavan encara humits per la rosada, li semblà que la naturalesa saludava ab un himne d'¡aleluya! la seva llibertat, y fins les hortes y'ls corrals de la casa se li aparegueren com un aplech de boniqueses, ab ses simètriques rengleres de blaviscos brôquils, y'l bellugueig de pollastres y gallines que trencavan ab sos esquerdats co-co-ro-cochs lo solemnial silenci de l'aubada.

La noya s'apartà ab recansa de la

finestra y comensà a pensar en los determinis que li caldría pendre. De moment, aquestos no se li presentavan tan difícils com semblava. Estant a casa de don Camilo, havía fet coneixensa ab les monges del Convent de María Immaculada, instituhit pera les minyones de servey. Donya *Asunción* afavoría a aquesta obra ab una forta suscripció mensual, y la monja cobradora li havía esplicat minuciosament l'amparo y les ventatges qu'aquella institució proporciona a les noyes que baxan a servir a Barcelona. Si, sí; n'estava ben determinada: demanaría a mossen Jaume qu'escrivís a la Mare Superiora pera major recomenació, y ella matexa aniría a portar la carta pera que li busquessin casa pera cambrera; y, ab més ò menos anys, ab treball y perseverancia, se guanyaría'l dot necessari pera entrar monja d'un convent pobre. Quant més ho pensava, més convensuda se'n sentía... Morta la senyora, lo món li feya una tristesa ferèstega;... lo matrimoni, basarda... Veya'l camí de satisfer los seus desitjos, y resolta l'empendría...

Lo únich que li oferia alguna dificultat era fixar temps pera posar los seus plans en práctica. Després de lo qu'ella debía a la gent del Màs, ab conciencia no podia abandonar la casa y'ls homes, que no hi hagués qui la substituhís: a la masía la dòna hi es una necessitat. A més, desde'l Setembre, en que s'havian comensat los disgustos ab l'hereu, l'arreglo interior de la casa havía quedat bastant descuydat; y la mort de la mestressa acabà de capgirarho tot. Era precís fer una grossa neteja y endressar... Sí, sí; obligació seva, y ben seva, era esmerarse en ferho, y per aquest cantó no's perdria. Dessitjosa de treure pes al plat de la balansa, relatiu a les pretensions matrimonials del hereu, no li dolia pas carregarho al del seu treball. En quant a la dòna que pogués substituhirla, ja's pensaria! Lo més interessant pera ella era sapiguer que podía anarsen del Màs, qu'estava en possessió de la seva llibertat; y, ab aquesta asseguransa, tant li feya estarshi un mes com dos.

Ab lo convenciment d'aquexa idea, la noya's tranquilisà; y ab vi-

sible animació posà fil a l'agulla, comensant lo treball de la neteja per les dependencies de la cuyna y de la entrada. Fixo'l pensament de pagar ab lo seu treball lo deute del agrahiment, la joveneta's multiplicava; y, de la potencia del seu voler, ressorgia una masía nova, dins de les rònegues parets de la vella. L'aràm, esterrejat ab llimona, relluhía ab reflexos d'or; les fustes de la cuyna, ribotejades de nou, havían perdut son ayre de velluria; los quartos de dalt, que no s'havían emblanquinat quan hi estigueren los *senyors*, d'un a un, anaren rebent la sanitosa capa de la cals; y, ab l'aygua y l'escombra, fins los corrals y'l llenyer donavan gust de veure.

A pesar de sos gustos afinats, tan diferents de ses actuals ocupacions, la Quiteria's sentía satisfeta del èxit del seu treball, que li semblava com un aplanament del camí que s'havía fet propòsit d'empendre. A més a més, en aquell Màs ahont tant hi havía sofert, ara s'hi trobava ab una mena de quieta serenitat. Desde que ningú li deya borda, parexía que l'idea de la falta de mare, que tant

l'havía feta plorar, per més qu'ara també la sentía, no se li presentava tan dolorosa com abans: ab aquell ayre de nou qu'havía entrat a la casa, s'hi embolcallava com una mena de escalf de consideració y d'afecte. Fins les besties del Màs, semblava que prenían part en aquell ambient d'amoroses afeccions! La ovella havía cabridat y malgrat son zel de mare novella, al vèurela entrar a la cort, havía axecat penosament una de les potes del davant, pera ensenyarli'ls xayets petits, y, ab sos ull encara entelats, se l'havía mirada ab una mena d'intenció de persona, axís... com demanantli que'ls hi guardés, que'ls hi protegís!... ¿Y les gallines? Tan prompte passava la cleda del galliner, totes corrían a rèbrela y fins de dintre del devantal li prenían los daurats grans del moresch... La mixeta y'l Lleal, tantost la veyan un moment asseguda,'s barallavan pera enfilàrseli a la falda ¡y bons treballs tenía pera que la llengua del gros perdiguer no li resseguís tots los encontorns de la cara!... En fi: era lo cert, qu'ab la feyna, los díes curts d'aquella època del any li passavan

com una exhalació; y encara s'havía de fer lo més entretingut y difícil, com era l'arreglo de la roba y lo de buscar dòna que continués, quan ella fos fòra, la tasca de regentar la casa.

Aquest derrer pensament, era'l que més a fons l'afexugava, ja que les criades ab homes sols, no son ben vistes, ni donan resultats; per lo tant, lo més pràctich y natural era cercar muller pera l'hereu, una volta qu'aquest per un voler de Deu, no li havía tornat a dir un sol mot que's referís als seus intents matrimonials, ab lo qu'ella, aconduhint los acontexements per los camins del seu desitx, pensava que tot aquell enrenou més havia estat obra de les cavilacions de la Madrona, que d'un veritable enamorament del seu fill. Ab aquest pensar, no li semblà una tasca massa difícil la d'arreglarli un casament: per lo que més de dues voltes, desde l'ampit d'alguna finestra del primer pis, fixava'ls ulls envers los indrets del poble, cercant pel devall d'aquella estesa de teulades qu'axoplugavan a les fadrines casadores, la que reunís mellors con-

dicions pera'l seu propòsit, puix que, posada a voler mirar pel be de la casa y la felicitat del noy, volía ferho ab tot acert; y, ab aquest desitx, les minyones, d'una a una, anaren desfilant pels ulls del seu esperit. Mes, ab tantes y ab tan bones circunstancies com d'alguna'n sabía, encara volía trobar qui les tingués mellors! Per lo que, pensantho ab detenció, li semblava que donya *Asunción*, que sabía tant, no estava pas mancada de rahó al dir que l'Andreu tenía moltes qualitats *jpaya* si les tenía! Ara qu'ella's trobava lliure d'havershi de casar, ho veya ben clarament que, llevat de la secor del geni, en tota aquella rodalía no hi havía un minyó ni més honrat, ni més guapo, ni més treballador!... Y de cor tampoch no n'hi mancava .. per que, desprès de tot, la voluntat de volguerse casar ab una borda mostrava prou la bondat de la seva ànima. ¡Oh! ella li agrahiría sempre, sempre, lo pensament d'haver volgut donarli'l seu nom y ferla mestressa d'aquella antiga casa!... Sens dubte qu'axò era un fet més que l'obligava a anar ab tots los miraments, en

la tasca de buscarli una noya digna d'ell!...

En quant a aquell Andreu, que tan felís se'l volía fer, cor apassionat ab vehemencies de toro y tendreses d'anyell, recloses dins d'una escorsa verament isarda, vivía sense donarse compte cabal de còm vivía. La primera nit que, desde sa tornada al Màs, la Quiteria l'havía passada de un sòn, contenta ab l'idea de la seva llibertat, l'hereu no logrà tancar los ulls, ni per l'espay d'un instant. A cada un dels cent remors de la nit, li semblava qu'era'l forrellat del quarto de la noya, que l'obría pera anàrsen, pera cumplir ab l'intimació qu'ell mateix li havía fet; y a les fosques, a palpentes, sortía a l'escala, resolt a privarli'l pas, a ferla tornar enrera, a impedirli que deixés aquella casa, en la qu'ell, potser ab lo temps, se'n pogués comformar de no ferla sa muller, però may a viurehi sens ella!...

Y, com la esperansa es la derrera companya del home, quan al ensendemà dematí vegé a la joveneta, qu'ab energía desacostumada, s'emprenía l'endressa de la casa y qu'en

sos ulls transparents hi resplandian reflexos d'una animació que tal vegada no li havía vista may, se sentí com atontat; y, quan se va convèncer de qu'allò no solament no s'acabava, sinó que seguía ab ayre de continuitat, temerós de perdre'l be que inesperadament gaudía, esglayantse a la idea de que una pregunta ò una paraula seva pogués tornar a fer aparèxer a la cara de la noya la espressió esferehida d'aquell vespre arran del pou, ò pitjor, determinar sa sortida de la masía, obtà per no esser ell mateix lo qui trenqués l'agulleret de fil que l'hi lligava...

XIV

La dexa

Lo qui no acabava de nuar los caps d'aquella troca era en Genís. Los primers quinze díes que seguiren a la mort de la seva muller, l'home cregué esser cosa natural que no's parlés del casament; mes, al veure que ja casi se'n acabavan altres quinze y que tot seguía ab la matexa quietut, malgrat los molts anys que havían passat desde'l seu prometatge ab la Madrona, li semblà qu'aquell festeig que veya a casa seva, no era del tot natural, y, fixantshi, fixantshi, trobà que l'Andreu tenía un ayre d'ensomniat; y, com a voltes la joventut té quelcom de panell de campanar, y tal y qual faría set jor-

nades de camí per lo que no li volen donar, y, quan li posan a la mà, ja n'ha perdut les ganes, en Genís començà a tenir los seus recels. Y, si be era cert que, com a home que sabía de comptar, no li bauría desplagut que'l casament se retardés un xich, tant per la jovenesa dels noys, com per que, com a bon pagès, may li semblava que la bossa estigués en prou bona disposició pera empendre los gastos que podrían sobrevenir ab aunients de familia, era'l cas qu'ell sempre s'havía estimat a la Quiteria; y ara, que de dia en dia, la veya més animada y més feynera, no estava disposat a comportar que'l surrut del seu fill li sortís ab un estiribot de poca solta.

Tot cercant la manera d'aclarir los seus dubtes, en Genís va rebre recado d'arribarse a la Rectoría. Mossen Jaume, assegut en la cadira de brassos posada derrera de la seva taula d'escriure, tan prompte vegé al amo de ca'n Grau, li signà que prengués assiento a prop seu.

Després del primer «Deu vos guart», tretes les ulleres y axugats los vidres ab un ample mocador de

butxaca, lo bon sacerdot li digué:

— Us be enviat a cercar, per que tinch una bona noticia pera donarvos.

—¡Alabat sía Deu, senyor Rector! Comensant ab que'l vi no s'ha pas venut al preu dels altres anys, que per l'axut, les tardanies estan a punt de perdres; y que tot lo del *murtuorum* de la dòna, qu'al Cel sía, mos ha costat un ull de la cara ¡ja li dich jo que Deu mos en regort de gayres anys com aquest!

— Be, a n'aquest món, no tot ha d'esser del mateix ayre... ¡De tot hi ha d'haver a la vinya del Senyor! Donchs, es lo cas que la Quiteria ja us debía dir que, a la fi, donya *Asunción* havia mort d'un atach al cor...

— Sí, sí; be prou que la noya l'ha plorada!... Y no es pas que'm requi'l sentiment ¡tafoll! per que la pobra s'ho merexía! No som pas vist una cosa més dolsa qu'aquella lley de personal..... Però ¡vaja! qu'a casa tots n'hem anat malament. Los primers dies, la Quiteria semblava una esboyrada, una morta! Sòrt que després, treballant s'ha esvahit un xich; però'l seu esboyrament me l'ha

encomenat al xicot, que ja'm comensa de tenir ab la mosca al nas! Lo món es ben perdut, mossen Jaume! La gent d'ara sembla que no hi portan sanch al cós! ¡Tafoll! quan jo tenía'ls seus anys, no m'hauría pas estat al costat de la promesa ab l'ayre de frare ensomniat que s'hi està'l de casal... Aquesta mena de jovent ¡no semblan homes de carn y óssos!... ¡Oy! ¡Y axò, després del tràngul de desoris que'ns donà per ella ¡que si's descuyda s'hi mor! ¡Si la dòna tornava del altre món y'l veya ab aquestos posats d'enzel... ¿Vostè's creu que a casa s'ha parlat de rès del casament?.. Donques, com si fos lo misteri de la Santíssima Trinitat!.. ¡Tafoll! me sembla que no haig pas d'esser jo'l qui trenqui'l primer ou d'aquesta cistella!... Però... a no haverse escaygut la casualitat de que vostè m'enviés a cercar, jo ja tenía fet lo pensament de venir pera demanarli consell sobres d'aquest garbuix...

— Pst!... Si ells, que son los més interessats no us en parlan... D'altra part, be valdría la pena d'aclarirho; per que... com ja s'havía tractat de

matrimoni... Sempre es donar que enrahonar al poble, essent tots dos a la matexa casa... En fi, ab la nova qu'us porto, es ben segur que la Quiteria farà ab molt més desembràs los seus determinis. Donchs, altrament, sembla que don Camilo, una volta enterrada la seva muller, anà a portar los seus noys a un poble del Empordà, ahont hi té una germana viuda; y una volta acondubits, tornà a Barcelona pera poguer, ab tot espay, plegar la casa y realisar alguna cosa dels seus interessos; puix que, segons m'ha dit, porta intents d'anàrsenbi a viure ab aquesta germana... Donchs, com us deya, sembla qu'al desembrassar los mobles, dins d'un calaix, hi vegé una capseta que, a damunt, y escrit ab lletra de donya *Asunción*, hi havía dues ratlles que deyan: «Para la dote de Quiteria.» L'home l'obrí y's trobà ab cinch ò sis perles qu'havían sobrat d'un collaret que la senyora s'havía fet montar d'uns fils que n'havían dut de Filipines. Don Camilo'm digué que, volent respectar sa voluntat, mes ab desitx de conservar pels seus fills tot lo que havía

pertenescut a la seva mare, en presencia meva, enviaría a cercar al argenter pera que'n donés preu, y que ell m'entregaría pera la Quiteria la quantitat ab que'l pèrit les estimés. Lo resultat fou oferirne dos cents duros, que'l bon senyor m'entregà pera la noya, dientme que, si's volía fer monja, fossen pera entrar al convent; y, si determinava casarse, servissen pel seu dot; però qu'en aquest cas, tenía d'esser ab la condició de que se li fessen capítols revisats per mi..... —

En Genís, qu'ab gran atenció havía escoltat tota la derrera part del parlament de mossen Jaume, esclamà ab posats del qui troba quelcom que hagués perdut:

— ¡Ah! ¡Vèt aquí! ¡Vèt aquí!..... A bon segur que d'aqueix dot, donya *Asunción* ne degué parlar a la dòna'l día qu'anà a cercar a la Quiteria a Barcelona!... Sí, sí; per que al tornar, tot era dirme: «¡Y quina sòrt qu'hem tingut! ¡Ara sí que l'hem ben tretal» Mes, com la mort la sobtà d'aquell modo, se'n anà sens dirme rès. Jo be li vaig preguntar a la Quiteria, si ho sabía de què eran

aquells supòsits de la dòna; mes, a lo que's veu, debía esser cosa d'elles dues, puix la noya'm respongué: «¿Alegríes?... ¡Ay, no me'n ha pas contada capl...» ¡Pobra senyora! ¡Deu la benehesca! ¡Dos cents duros! No es pas una gran mota... però ab aquesta lley d'any que passem... ¡Y la cénia tan malmesa qu'al menys s'hi necessitaría un reparo de divuyt ò vint duros! .. Y si un hom pogués comprar un altre animal ¡Tafoll! mos ajudaría forsal —

Y en Genís, tot fent voltar entre sos dits del color del cuyro la suada gorra que tenía a les mans, afegí:

— Per que vostè ja mos farà la caritat de no parlarnbi a la noya, d'axò de ferse monja... Per més que, quan va tornar, ja es senyal de que se li havía esvahit del pensament... però, com lo Diable no fa més que una feyna... y ara, vegentse ab que ja té dot pera entrarhi... Mes, vostè ja ho sab que per casa, cap nora mos farà com la Quiteria... Jo dexava dir a la dòna; per que ab ella no hi havía altre modo de viurehi; però de fons, de fons, ne vaig tènir una alegría dels determinis del noy... Y

ara ¡axò de poguer arreglar la cénia!... Ja mos ho farà vostè de no parlarnhi ¿oy?

— Jo tinch que dir les coses tal com me les han dites, y m'he compromès a ferles. De lo que'm puch estar, es de no donar consells, — si es que no me'ls demanan; — que si ho fan,... no tindré més remey que dirhi la meva... —

En Genís, comprengué que allí's faria lo que's debía fer; mes, pensant que aquells debers y rectituts, no arribavan fins a ell, se'n anà al Màs, ab lo propòsit de no parlar a la noya més que de la part convenienta a les seves intencions. Y, com fos que aquesta nova li donés ocasió pera esbrossar aquell encantament *de coses*, l'home pensà que lo mellor fora parlarne a tots dos alhora; y, ab lo derrer mos de pà del dinar, digué a la Quiteria:

— ¡Vaja, mossa, qu'estàs de sòrt! ¡Tafoll! Don Camilo ha enviat a cercar a mossen Jaume pera donarli dos cents duros, que diu que la bona de donya *Asunción*, que Deu la tinga al Cel, te dexà pera'l dot de quan te casis, sens altra condició

que la de ferte capítols. ¡Axó ray! Vès si te'ls faré, que si, com m'ha dit avuy en Nasi, me comprá'ls vedells a bon preu, jo fins t'hi afegiré alguna cosota més, pera que aquest te fassa l'escreix més gros! Y, mira, lo que's tinga d'empenyar, que's venguil Com tu deyas sempre que tenías tantes ganes d'anar a veure a la Mare de Deu de Monserrat, y, sà com llà, tampoch, pel dol, no's pot fer cap xica de festa, baxarèm a endegar los capítols a Barcelona, y de allà, mos enfilarèm a Montserrat, pera ferhi'l casament... —

L'Andreu, que tenía'l porró enlayre, s'escanyussà d'aytal modo, que tingué d'exir a l'era; la Quiteria s'afinà, fins a semblar qu'anava a caure en basca.

L'amo del Màs, que s'havía fet la ilusió de que aquella alegría seva tenía d'esser molt més grossa pels qui més a fons y més directament los interessava, al veure que li havían rebut la nova com si's tractés d'una calamarsada cayguda a la vinya a les vigilies de cullirhi'ls rahims, esclamà, axecantse ab una revolada de la taula:

— ¡Punyal de gent! ¡qui us entengui qu'us comprí! ¡Poch vos en tornaré a parlar!... Ja us esplicarèu quan ne tindrèu ganes!... —

La paraula temuda per l'Andreu s'havia dit; l'agulleret de fil s'havia trencat...

La Quiteria, que feya alguns díes qu'en mitx d'un fatigós treball, sentía'l seu esperit com reposant dins d'un ambient de serena tranquilitat, al sentir les paraules d'en Genis, li paresqué qu'un gel de mort li ressegüía totes les venes del seu cós. Y, quan se donà compte de que aquella impressió, casi terrorífica, l'hi havía produhida una nova tan afalagadora com la generosa dexa de aquella dòna tan fondament estimada per ella, dexa tant d'agrahir pel carinyo que significava, com per venir a esbrossarli la més grossa dificultat pera seguir lo camí del convent, la fredor li esdevingué més gran, y, esverada, volgué sondejarse a sí matexa. Mes, en lo fons d'aquella ànima seva, tan clara y transparenta que sempre hi havía llegit ab la matexa facilitat qu'a les planes del seu devocionari les paraules del Parenos-

tre, ara no hi sabía aclarir les seves impressions, no hi sabía compendre los seus sentiments. Quelcom de inusitat hi febrejava per dins...

Al ensendemà, parexía qu'un mal vent s'bagués ficat per tots los indrets de la casa, transformant les fesomíes de tothom. La Quiteria tenia de fer violents esforsos pera reprimir una pena fonda, tan fonda que la posava continuament en necessitat de suspirar, y que per un no rès l'hauría feta esclatar en plors; mentres que l'Andreu, al tornarla a veure altra volta ab aquells posats de Verge Dolorosa, ben convensut de que les parets del convent tornavan a axecarse entre tots dos, se sentía encendre d'aquella ira interna qu'era'l distintiu del seu sentiment, y, sens donarsen compte, y fins potser sens volerho, se li acudia l'idea de que tal vegada la gent del any trentacinch no havía anat del tot desencaminada ab lo d'anar a cremar los convents dels frares!... Si ell s'hi hagués trobat ¡a bon segur que també hauría cremat los de les monges!...

Aquella tarde, mentres donava

grà a l'aviràm, la noya, desde'l clos ahont hi havía'l galliner, se sobtà al veure al hereu que, sortint precipitadament de la cort, anava al mitx de l'era, en direcció a una taca fosca que's veya a terra, y que a ella la distancia no li dexava precisar lo que podia esser. L'Andreu s'hi atansà, y alsà'l peu en actitut d'axafar l'obgecte negre; mes, tot d'una s'ajupí, y cullintlo ab lo cap dels dits, l'axecà en alt; després mirà en torn seu y, convensut de que ningú'l veya, se'l passà per la cara y, besantlo repetides voltes, se descordà'ls botons de la camisa y se'l ficà a dins de la pitrera.

A la Quiteria li havían dit que l'Andreu estava enamorat d'ella, però, era lo cert que no ho havía sentit may de sos matexos llavis: la declaració l'acabava de rebre en aquell instant; puix que, al axecar enlayre l'obgecte recullit de terra, havía reconegut los seus rosaris, y aquells petons que'l minyó hi havía fet li semblà que'ls acabava de sentir dessobre de ses galtes...

. . . .

XV

Fondejant

Mitja hora després, la noya se'n pujà al quarto de la Madrona, en lo que no hi havía tornat a posar los peus desde que'l dexà nèt y endressat als pochs dies de la seva mort. Quantes vegades s'havía fet lo propòsit d'entrarhi, altres tantes no passà de mitx obrir la porta y anàrsen sense atrevirse a tirar avant. En les estones qu'havía passat pera acondulur aquella habitació, hi portava sofertes penoses alucinacions, semblantli que de tots los recons ne veya exir a la mestressa del Màs que, ab sa cara esquerpa y sos ulls enquimerats, tornava del altre món pera ferli'l retret ab que la increpà al

pujar al tren lo dia que se la emportà de Barcelona: «¡Vèt aquí lo que n'hem tret d'haverte recullit! ¡Fernos la desgracia del noy!» Y, per més que la Quiteria comprenía que aquelles paraules, actualment, tan sols vivían en la seva imaginació, li pesavan com a rochs posats dessobre del seu cor; y, desitjosa d'oblidarles, tancava la porta ab clau y, tot resant un Parenostre a la difunta, corría a treures la taca del desagrahiment, ab l'esfors del seu treball.

Aquella tarda hi entrà ab ayre resolt; y, encara qu'al deturarse als peus del llit, no pogué evitar un intern tremolor, de poch en poch anà asserenantse, y l'oració, moltes voltes interrompuda per una estranya basarda, acabà dins d'un suau escalf de caritat.

Al sortir de l'alcoba, la noya obrí la finestra y avansà'l cap enfora. Dessota d'ella's veya la era de la casa, més enllà'l poble, y més lluny, barrejantse ab la blavor del cel, una ampla faxa de mar, per quines vores s'hi escorrían de tant en tant los vagons del ferrocarril qu'anava a Barcelona. Y ab la visualitat del pensa-

ment, la Quiteria penetrà en la gran urbe barcelonina; y pel mitx d'aquell rusch d'estatges, hi cercà la casa qu'amarava de llum aquella ànima superior, a la qui ella debía la dignificació de la seva persona y l'enlayrament del seu esperit; y que, fins després de morta, continuava la seva obra de redempció, posant en ses mans lo díner necessari pera poguer empendre ben lliurement lo camí que mellor complagués a la seva voluntat... Y ara's trobava qu'aquell díner no li ofería pas la satisfacció que semblava natural de sentir!..... Desaparescuda donya *Asunción*, apagat aquell estel que l'atreya ab tan poderosa forsa, l'idea de la resolució qu'havía d'empendre li despertava una mena d'estranyes recanses que li encongían dolorosament lo cor... Y ¿verament ne tenía ella de cor, ó quant menys hi possehía les deus dels sentiments que's creya?... ¿Còm s'era estat que desde aquell instant, suprem en la seva vida, en que llampeguejà en son cervell l'idea de que donya *Asunción* pogués esser la seva mare, semblà com si la pensa que s'havía nodrit d'aytal perfecció

y hermosura, hagués renunciat pera sempre més a l'esperansa, y fins al goig de tenirne cap altra?...

La pobra somniadora tancà'ls ulls, desitjosa de cristallisar dins de sí mateixa aquell aplech de penoses indecisions. Quan tornà a obrirlos, per los indrets del mar s'hi axecava una grossa columna de fum que la noya, seguí ab la vista, fins que, esfumantse, se perdé per entremitx de les nuvolades del cel, pensant ab ideals y ilusions axís mateix desfets y esvahits. ¡Ah! ¿quín'altra cosa no havían sigut aquells deliquis de filials tendreses y més tart ses aspiracions a la vida religiosa?... ¡Set de amor! ¡Set d'estimar y esser estimada...! Somnis d'infant qu'ara s'afanyava inutilment pera reconstruhir dins d'una pensa tot de sobte despertada a les claravidencies d'una vida plena, d'una vida oberta a may explorats horitzons!...

. . . .
. . . .
. . . .

* * *

Lo vinent diumenge, al acabarse la missa matinal, l'Andreu, que de prop ó de lluny la cercava sempre, no vegent sortir a la noya, girà'ls ulls per tots los indrets de la iglesia; y, no trobantla en cap altar, desde la pica de l'aygua beneyta escorcollà la capella del Santíssim ahont la vegé agenollada al confessionari de mossen Jaume.

— ¡De bona gana hi calaría foch jo a tots aquestos confessionaris! — barbotejà l'Andreu, sortint arborat a la plassa.

Aquell dematí la Quiteria s'extralimità fins a matar un pollastre y cuynarlo ab arròs. Quan los homes foren a taula, y'ls plats estigueren servits, la noya digué, posant tremolosament la mà a l'espatlla d'en Genís:

— Y donchs, pare, ¿tan mateix hi esteu resolt de que anem a casarnos a Montserrat?

— ¡Tafoll de mossa! ¡Be t'ha costat prou de parlar!... Jo no tinch

més qu'una paraula; y quan l'he donada, ja està fet! — afirmà l'amo del Màs, cofoy de sentirse per primera vegada'l mot de «pare» que, ab commosa veu, havía exit de bell-nou dels llavis de la noya.

En quant al Andreu, de primer moment mirà a la Quiteria ab ayre astorat, casi estúpit; després, probà de ficarse a la boca la forquillada del arròs; després, la tornà al plat, pensant qu'estava en lo cas de dir alguna cosa molt grossa, molt extraordinaria, qu'ell se la sentía ben endintre de les fondaries del cor, y que de cap modo trobava la manera de ferlı pendre'l camí dels llavis; mes, tot de sobte, una visió nèta, clara, s'interposà enfront de les seves dificultats, y digué ab resolta vehemencia:

— Sí, sí; anirèm a Montserrat; però, ab la condició de que hi vingui a casarnos mossen Jaume; y ell, que ho sabrà fer mellor que no pas jo, que li digui a la Mare de Deu que si l'any que ve tenim un noy, de des'ara ¡recoll! ja li oferexo per frare seu! —

Lo goig vibrador del home satis-

fet, semblà despertar sotils remordiments de místiques infidelitats en l'esperit candorós de la Quiteria que, abaxant sos ulls abrillantats per dues llàgrimes que no s'atrevían a caure enfora, digué, com responentse a sí matexa:

— Les vocacions son un dò del cel y no venen ni arrelan per voluntat dels pares, ni per la nostra... Y, a més, diu mossen Jaume qu'en tots los estats se pot servir a Deu; y que'l món també n'està prou mancat de gent que l'estimi y'l serveixi... —

Barcelona 29 Desembre de 1905.

TAULA

OBRES DE LA MATEXA AUTORA

	Ptes.
Poesías Catalanas (agotada la edició).	3
La Montserrat, novela (agotantse)	3
La Familia Asparó, novela	3
La Fabricanta, novela	5

OBRES EN PREPARACIÓ

Del món. Quadros en prosa.
Mares, vers.
A sol ponent, novela.

